

mihi abstulisti. Intelligent ergo quomodo dictus sit Filius Patris brachium, per quod Pater operatus est omnia: ne hoc non intelligendo, & in sui erroris tenebris permanendo, similes sint Judæis ipsis, de quibus dictum est, *Et brachium Domini cui revelatum est?*

Judæorum
infidelitas
an pecca-
tum sit.

4. Hic occurrit altera quæstio, de qua quidem ut competenter aliquid disputeretur, & omnes ejus latebrosissimi sinus perscrutentur, & excutiantur ut dignum est, nec mearum virium esse arbitror, nec angustiarum temporis, nec vestræ capacitatis. Tamen quia transire ad alia vestrâ exspectatione non sinimur, nisi aliquid inde dicamus, accipite quod potuerimus: & ubi vestræ exspectationi non suffecerimus, ab illo incrementum poscite qui nos plantare posuit & rigare: quia, sicut dicit Apo-
1. Cor. 3. 7. stolus, Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Quidam ergo inter se mustitant, & ubi possunt aliquando proclamant, & turbulenta disceptatione contendunt, dicentes, Quid fecerunt Judæi, vel quæ culpa eorum fuit, si necesse erat ut sermo *Isaiæ prophetae impleretur quem dixit, Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est?* Quibus respondemus, Dominum præscium futurorum, per Prophetam prædixisse infidelitatem Judæorum: prædixisse tamen, non fecisse. Non enim propterea quemquam Deus ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata jam novit. Ipsorum enim præscivit peccata, non sua: non cujusquam alterius, sed ipsorum. Quapropter si ea quæ ille præscivit ipsorum, non sunt ipsorum; non verè ille præscivit: sed quia illius præscientia falli non potest; sine dubio non alius, sed ipsi peccant, quos Deus peccaturos esse præscivit. Fecerunt ergo peccatum Judæi, quod eos non compulit facere, cui peccatum non placet; sed facturos esse prædixit, quem nihil later. Et ideo si non malum, sed bonum facere voluissent, non prohiberentur: & hoc facturi præviderentur ab eo qui novit quid sit quisque facturus, & quid ei sit pro ejus opere redditurus.

Major dif-
ficultas.

Johan. 12.
v. 39
v. 40
Isa. 6. 10.

5. Sed & quæ sequuntur Evangelii verba plus urgent, & profundiorum faciunt quæstionem: adjungit enim, & dicit, * *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, * Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & intelligant corde, & convertantur, & sanem illos.* Dicitur enim nobis, Si non potuerunt credere, quod peccatum est hominis non facientis quod non potest facere? Si autem non credendo peccaverunt, potuerunt ergo credere; & non fecerunt. Si ergo potuerunt, quomodo dicit Evangelium, *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum:* ut, quod est gravius, ad Deum referatur causa qua non crediderunt; quandoquidem ipse *excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum?* Non enim saltem hoc de diabolo dicitur, sed de Deo, quod ipsa prophetica Scriptura testatur. Nam si arbitremur hoc dictum de diabolo, quod *excæcavit oculos eorum, & cor induravit:* laborandum est quomodo illorum culpam, quia non crediderunt, possimus ostendere, de quibus dicitur, *non poterant credere.* Deinde quid respondebimus de alio Prophetæ ipsius testi-

Rom. 11. 7.
Gr.

monio, quod posuit Paulus apostolus dicens, Quod quærebat Israël, hoc non est consecutus, electio autem consecuta est, ceteri verò excæcati sunt,

Tom. III. Pars II.

A sicut scriptum est, Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos ut non videant, & aures ut non audiant, usque in hodiernum diem?

6. Audistis, Fratres, propositam quæstionem, nempe quàm profunda sit cernitis: sed respondemus ut possumus. *Non poterant credere*, quia hoc Isaias propheta prædixit: hoc autem Propheta prædixit, quia Deus hoc futurum esse præscivit. Quare autem non poterant, si à me quæratur, citò respondeo, quia nolebant: malam quippe eorum voluntatem prævidit Deus, & per Prophetam prænuntiavit ille, cui abscondi futura non possunt. Sed aliam causam, inquis, dicit Propheta, non voluntatis eorum. Quam causam dicit Propheta? Quia dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos ut non videant, & aures ut non audiant, & excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum. Etiam hoc eorum voluntatem meruisse respondeo. Sic enim excæcat, sic obdurat Deus, deferendo & non adjuvando: quod occulto judicio facere potest, iniquo non potest. Hoc omnino pietas religiosorum inconcussam debet inviolatumque servare, sicut Apostolus, cum eandem ipsam tractaret difficultam quæstionem, Quid ergo dicemus, inquit, numquid iniquitas apud Deum? absit. Si ergo absit ut sit iniquitas apud Deum; sive quando adjuvat, misericorditer facit; sive quando non adjuvat, justè facit: quia omnia non temeritate, sed judicio facit. Porro si judicia sanctorum justa sunt, quantum magis sanctificantis & justificantis Dei? Justa ergo sunt, sed occulta. Ideo cum quæstiones hujusmodi in medium venerint, quare alius sic, alius autem sic; quare ille Deo deferente excæcetur, ille Deo adjuvante illuminetur: non nobis judicium de judicio tanti judicis usurpemus, sed contremiscentes exclamemus cum Apostolo, O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt judicia ejus & investigabiles viæ ejus! Unde dictum est in Psalmo, *Judicia tua, sicut multa abyssus.*

Isa. 6. 10.

Excæcatio
& obdura-
tio quomo-
do est à
Deo, nec
injustè.

Rom. 9. 14.

Rom. 11. 33.

Psal. 35. 7.

7. Non ergo me, Fratres, ad hanc penetrandam altitudinem, ad hanc abyssum discutiendam, ad inscrutabilia perscrutanda, exspectatio Vestræ Caritatis impingat. Agnosco modulum meum, sentire mihi videor etiam modulum vestrum. Altius est hoc incrementis meis, & fortius viribus meis; puto quia & vestris. Simul ergo audiamus admonentem Scripturam atque dicentem; Altiora te ne quæseris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Non quia ista negata sunt nobis, cum Deus magister dicat, Nihil est occultum quod non revelabitur; sed si in quod pervenimus, in eo ambulemus, sicut dicit Apostolus, non solum quod nescimus & scire debemus, sed etiam si quid aliter sapimus, id quoque nobis Deus revelabit. Pervenimus autem in viam fidei, hanc perseverantissimè teneamus: ipsa perducet ad cubiculum regis, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Non enim ipse Dominus Jesus Christus suis illis magnis & præcipuè electis discipulis invidebat, quando dicebat, Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò. Ambulandum est, proficiendum est, crescendo est, ut sint corda nostra capacia earum rerum, quas capere modò non possumus. Quòd si nos ultimus dies proficientes invenerit, ibi discemus quod hîc non potuimus.

Matth. 10. 26.

Philip. 3. 15.
Gr. 16.

Coloss. 2. 3.

Johan. 16. 12.

8. Si quis autem istam quæstionem liquidius & melius novit se posse & confidit exponere, absit ut
Sf ij

non sim paratior discere quàm docere, Tantùm ne A
 audeat quisquam liberum arbitrium sic defendere,
Matth. 6. 13. ut nobis orationem qua dicimus, Ne nos inferas in
 tentationem, conetur auferre: rursus ne quisquam
 neget voluntatis arbitrium, & audeat excusare pec-
 catum. Sed audiamus Dominum, & præcipientem,
 & opitulantem; & jubentem quid facere debeamus
 & adjuvantem ut implere possimus. Nam & quos-
 dam nimia suæ voluntatis fiducia extulit in super-
 biam; & quosdam nimia suæ voluntatis diffidentia
 dejecit in negligentiam. Illi dicunt, Ut quid roga-
 mus Deum ne vincamur tentatione, quod in nostra
 est potestate? Isti dicunt, Ut quid conamur bene vi-
 vere, quod in Dei est potestate? O Domine, ô Pater
 qui es in cælis, ne nos inferas in quamlibet istarum
 tentationum, sed libera nos à malo: Audiamus Do-
 minum dicentem, *Luce 22. 32.* Rogavi pro te Petre, ne deficiat
 fides tua: ne sic existimemus fidem nostram esse in li-
 bero arbitrio, ut divino non egeat adjutorio. Au-
 diamus & Evangelistam dicentem, *Iohan. 1. 12.* Dedit eis pote-
 statem filios Dei fieri: ne omnino existimemus in
 nostra potestate non esse quod credimus, verum-
 tamen in utroque illius beneficia cognoscamus.
 Nam & agendæ sunt gratiæ, quia data est potestas:
Galat. 5. 6. & orandum, ne succumbat infirmitas. Ipsa est fides
 quæ per dilectionem operatur, sicut ejus mensu-
 ram Dominus cuique partitus est, ut qui gloriatur,
1. Cor. 1. 31. non in seipso, sed in Domino gloriatur.

9. Non itaque mirum est quia non poterant cre-
 dere, quorum voluntas sic superba erat, ut igno-
 rantes Dei justitiam, suam vellent constituere: sicut D
 dicit de illis Apostolus, Justitiæ Dei non sunt subje-
 cti. Quia enim non ex fide, sed tamquam ex operi-
 bus tumuerunt: ipso suo tumore cæcati, offende-
 runt in lapidem offensionis. Sic autem dictum est
Rom. 10. 3. non poterant, ubi intelligendum est quod nolebant:
 quemadmodum dictum est de Domino Deo no-
 stro, si non credimus, ille fidelis permanet, nega-
 re seipsum non potest. De omnipotente dictum est,
2. Tim. 2. 32. non potest. Sicut ergo quod Dominus
 negare seipsum non potest, laus est voluntatis divi-
 næ: ita quod illi non poterant credere, culpa est
 voluntatis humanæ.

10. Ecce dico & ego, quod qui tam superbè sa-
 piunt, ut suæ voluntatis viribus tantum existiment
 esse tribuendum, ut negent sibi esse necessarium
 divinum adjutorium ad bene vivendum, non pos-
 sunt credere in Christum. Non enim aliquid pro-
 sunt syllabæ nominis Christi, & sacramenta Chri-
 sti, ubi resistitur fidei Christi. FIDES autem
Rom. 4. 5. CHRISTI EST, credere in eum qui justificat im-
 pium; credere in mediatorem, sine quo interposito
 non reconciliamur Deo; credere in salvatorem,
 qui venit quod perierat quærere atque salvare; cre-
 dere in eum qui dixit, Sine me nihil potestis facere.
Iohan. 15. 5. Quia ergo ignorans Dei justitiam qua justificatur
 impius, suam vult constituere qua vincatur su-
 perbus, in hunc non potest credere. Hinc & illi
 non poterant credere: non quia mutari in melius ho-
 mines non possunt, sed quamdiu talia sapiunt, non
 possunt credere. Hinc excæcantur, & indurantur;
 quia negando divinum adjutorium, non adjuvan-
 tur. Hoc de Judæis qui excæcati & indurati sunt,
 Deus præscivit, atque in ejus Spiritu Propheta
 prædixit.

* Fortè legendum, dictum non est: nisi sensus sit negationem præ-
 fixam verbo videant, mente adjungi ad verbum intelligant Et quidem
 Vulgata Evangelii versio in excusis habet, & non intelligant corde,
 sed in antiquis Corbeiensibus Bibliis Græco conieciens negationem

11. Quod verò addidit, Et convertantur & sa-
 nem eos: utrum subaudiendum sit, non, id est,
 non convertantur, connexâ desuper sententiâ, ubi
 dictum est, ut non videant oculis & intelligant corde:
 quia & hîc utique dictum^a est, ut non intelligant.
 Et ipsa enim conversio de illius gratia est, cui dici-
 tur, Deus virtutum converte nos. An fortè & hoc
 de supernæ medicinæ misericordia factum intelli-
 gendum est, ut quoniam superba & perversa vo-
 luntatis erant, & suam justitiam constituere vole-
 bant, ad hoc defererentur, ut excæcarentur; ad
 hoc excæcarentur, ut offenderent in lapidem of-
 fensionis, & impleretur facies eorum ignominiâ;
 atque ita humiliati quærerent nomen Domini, &
 non suam qua inflatur superbus, sed justitiam Dei
 qua justificatur impius? Hoc enim multis eorum
 profecit in bonum, qui de suo scelere compuncti,
 in Christum postea crediderunt: pro quibus & ipse
 oraverat dicens, Pater, ignosce illis, quia nesciunt
 quid faciunt. De qua eorum ignorantia & Aposto-
 lus dicit, Testimonium illis perhibeo quia zelum
 Dei habent, sed non secundum scientiam: tunc
 enim & hoc subjunxit, atque ait, Ignorantes eum
 Dei justitiam, & suam volentes constituere, justiti-
 æ Dei non sunt subiecti.

12. Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus,
 & locutus est de eo. Quid viderit Isaias, & hoc quo-
 modo ad Dominum Christum pertineat, in libro
 ejus legendum & intelligendum est. Vidit enim
 non sicuti est, sed modo quodam significativo,
 sicut Prophetæ visio fuerat informanda. Nam vidit
 & Moyses, & tamen ei quem videbat dicebat, Si
 inveni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum,
 manifestè ut videam te: quia non videbat sicuti
 est. Quando autem nobis hoc futurum sit, idem
 iste sanctus Johannes Evangelista in Epistola sua
 dicit, Dilectissimi, filii Dei sumus, & nondum ap-
 paruit quid erimus: scimus quia cum apparuerit,
 similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti
 est. Poterat dicere, quoniam videbimus eum, &
 non addere, sicuti est. Sed quia sciebat à quibus-
 dam Patribus & Prophetis visum, sed non sicuti
 est: ideo cum dixisset, videbimus eum, addidit,
 sicuti est. Nemo enim vos fallat, Fratres, eorum
 qui dicunt invisibilem Patrem, & visibilem Filium.
 Hi enim hoc asserunt qui putant eum esse creatu-
 ram: nec intelligunt secundum quid dictum sit,
 Ego & Pater unum sumus. Prorsus in forma Dei in
 qua æqualis est Patri, etiam Filius invisibilis est: ut
 autem ab hominibus videretur, formam servi ac-
 cepit, & in b similitudine hominum factus, visibilis
 factus est. Ostendit ergo se etiam antequam susci-
 peret carnem oculis hominum, sicut voluit in sub-
 jecta sibi creatura, non sicuti est. Mundemus corda
 per fidem, ut illi ineffabili, & ut ita dicam, invi-
 sibili visioni præparemur: Beati enim mundo corde,
 quoniam ipsi Deum videbunt.

13. * Verumtamen & ex principibus multi credide-
 runt in eum, sed propter Phariseos non confitebantur,
 ut de synagoga non ejicerentur: * dilexerunt enim glo-
 riam hominum magis quàm gloriam Dei. Videte quem-
 admodum notaverit Evangelista & improbaverit
 quosdam, quos tamen in eum credidisse dixit: qui
 in hoc ingressu fidei si proficerent, amorem quo-
 que humanæ gloriæ proficiendo superarent, quem

hoc loco minimè repetit.

^b Editi, in similitudinem. At MSS. in similitudine: juxta Græc,
 ἐν ὁμοιότητι Philip. 2. 7.

Galat. 6. 14. superaverat Apostolus, dicens, Mihi autem absit
 * gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi,
 * per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mun-
 do. Ad hoc enim & ipse Dominus crucem suam,
 ubi eum dementia superbæ impietatis irrisit, in eo-
 rum qui in illum crederent frontibus fixit, ubi est
 quodammodo sedes verecundiæ, ut de nomine ejus
 fides non erubescat, & magis Dei gloriam quam
 hominum diligit.

TRACTATUS LIV.

*Ab eo quod ait Iesus, Qui credit in me, non credit
 in me, sed in eum qui misit me: usque ad id, Quæ
 ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.*

I. **L**OQUENTE Domino nostro Jesu Chri-
 sto apud Judæos, & tanta miraculorum
 signa faciente, quidam crediderunt præ-
 destinati in vitam æternam, quos etiam vocavit
 oves suas: quidam verò non crediderunt, nec po-
 terant credere, eò quòd occulto, nec tamen inju-
 sto judicio Dei fuerant excæcati & indurati, dese-
 rente illo qui superbis resistit, humilibus autem dat
Iac. 4. 6.
1. Pet. 5. 6. gratiam. Eorum autem qui crediderunt, alii usque
 adeo confitebantur ut palmarum ramis acceptis
 venienti occurrerent, in eadem laudis confessione
 lætantes: alii verò ex principibus non audebant
 confiteri, ut de synagoga non ejicerentur; quos
Iohan. 12. 43. notavit Evangelista dicens, quòd dilexerunt glo-
 riam hominum magis quam gloriam Dei. Eorum
 etiam qui non crediderunt, alii erant postea cre-
Iohan. 8. 28. dituri, quos prævidebat ubi ait, Cum exaltaveri-
 tis filium hominis, tunc agnoscetis quia ego sum:
 alii verò in eadem infidelitate mansuri, quorum imi-
 tratrix est etiam ista gens Judæorum, quæ postmo-
 dum debellata, ad testimonium Prophetiæ quæ de
 Christo scripta est, in toto penè orbe dispersa est.

2. His ita se habentibus, & sua jam propinquan-
Iohan. 12. v. 44. te passione, * *Iesus clamavit, & dixit*, unde lectio
v. 45. cœpit hodierna: *Qui credit in me, non credit in me,*
v. 45. *sed in eum qui misit me: * & qui videt me, videt*
Iohan. 7. 16. *eum qui misit me.* Jam dixerat quodam loco, Mea
Suprà tract. 29. doctrina non est mea, sed ejus qui misit me. Ubi
 intelleximus eum doctrinam suam dixisse Verbum
 Patris quod est ipse; & hoc significasse dicendo,
 Mea doctrina non est mea, sed ejus qui me misit,
 quòd à seipso ipse non esset, sed haberet à quo
 esset. Deus enim de Deo, Filius Patris: Pater au-
 tem non Deus de Deo, sed Deus Pater Filii. Nunc
 autem quod ait, *Qui credit in me, non credit in me,*
sed in eum qui misit me, quomodo intellecturi su-
 mus, nisi quia homo apparebat hominibus, cum
 lateret Deus? Et ne putarent hoc eum esse tan-
 tummodo quod videbant, talem ac tantum se vo-
 lens credi, qualis & quantus est Pater, *Qui credit*
in me, inquit, *non credit in me*, id est, in hoc quod
 videt: *sed in eum qui misit me*, id est, in Patrem.
 Sed qui credit in Patrem, necesse est eum credat
 esse Patrem: qui autem credit eum Patrem, ne-
 cesse est ut credat eum habere Filium: ac per hoc
 qui credit in Patrem, necesse est ut credat in Fi-
 lium. Sed ne quisquam hoc credat de unigenito
 Filio, quod de iis qui dicti sunt filii Dei secundum
 gratiam, non naturam, sicut ait Evangelista, De-
Iohan. 1. 12. dit eis potestatem filios Dei fieri; unde & illud est
Iohan. 10. 34. quod ipse Dominus commemoravit in Lege di-
Psal. 81. 6. ctum, Ego dixi dii estis, & filii excelsi omnes:
 propterea dixit, *Qui credit in me, non credit in me;*

ne totum quod de Christo creditur, secundum ho-
 minem crederetur. Ille ergo, inquit, credit in me,
 qui non credit in me secundum id quod me videt,
 sed in eum qui me misit: ut cum credit in Patrem,
 credat eum habere Filium sibi æqualem, & tunc
 verè credat in me. Nam si putaverit eum non ha-
 bere nisi filios secundum gratiam, qui sunt ejus uti-
 que creatura, non Verbum, sed facta per Verbum;
 nec habere Filium æqualem sibi atque coæternum,
 semper natum, pariter incommutabilem, ex nul-
 lo dissimilem atque imparem; non credit in Pa-
 trem qui eum misit, quia non est hoc Pater qui
 eum misit.

3. Et ideo cum dixisset, *Qui credit in me, non
 credit in me, sed in eum qui misit me*: ne putare-
 tur sic voluisse Patrem intelligi tamquam Patrem
 multorum filiorum per gratiam regeneratorum,
 non unici Verbi æqualis sibi, continuo subjecit,
Et qui videt me, videt eum qui misit me. Numquid
 ait, Qui videt me, non videt me, sed eum qui mi-
 sit me: sicut dixerat, *Qui credit in me, non credit*
in me, sed in eum qui misit me? Illud namque di-
 xit, ne sicut videbatur, crederetur tantummodo
 filius hominis: hoc autem dixit, ut Patri credere-
 tur æqualis. Qui credit in me, inquit, non credit
 in hoc quod videt me, sed credit in eum qui misit
 me. Aut cum credit in Patrem qui sibi æqualem
 genuit me; non quomodo me videt, sed sic credat
 in me, quomodo in eum qui misit me: usque adeo
 enim nihil distat inter eum & me, ut qui me videt
 videat eum qui me misit. Apostolos suos certè ipse
 Dominus Christus misit, quod eorum etiam no-
 men indicat: nam sicut Græcè angeli, Latine
 nuntii vocantur, ita Græcè Apostoli, Latine mis-
 si appellantur. Numquam tamen aliquis Aposto-
 lorum dicere auderet, *Qui credit in me, non cre-*
dit in me, sed in eum qui misit me: omnino enim
 non diceret, *Qui credit in me.* Credimus enim Apo-
 stolo, sed non credimus in Apostolum: non enim
 Apostolus justificat impium. Credenti autem in
 eum qui justificat impium, deputatur fides ejus ad
 justitiam. Posset dicere Apostolus, Qui recipit me,
 recipit eum qui me misit: vel, Qui audit me, audit
 eum qui me misit: hoc enim eis ipse Dominus ait,
 Qui vos recipit, me recipit, & qui recipit me, re-
 cipit eum qui me misit. Quia dominus honoratur
 in servo, & pater in filio: sed pater tamquam in
 filio, dominus tamquam in servo. Filius autem uni-
 genitus rectè dicere potuit, Credite in Deum, &
 in me credite: & quod nunc ait, *Qui credit in me,*
non credit in me, sed in eum qui misit me. Non à
 se abstulit fidem credentis, sed noluit in forma
 servi remanere credentem: quoniam cum quisque
 credit in Patrem qui eum misit, profectò credit in
 Filium, sine quo Patrem non esse cognoscit; & ita
 credit ut credat æqualem, quoniam sequitur, *Et*
qui videt me, videt eum qui me misit.

4. Adtende cetera: *Ego lux in mundum ve-*
ni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non ma-
neat. Dixit quodam loco discipulis suis, Vos estis
 lux mundi, non potest civitas abscondi super mon-
 tem constituta, neque accendunt lucernam, & po-
 nunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut
 luceat omnibus qui in domo sunt: sic luceat lu-
 men vestrum coram hominibus, ut videant opera
 vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in
 cælis est: non tamen eis dixit, Vos lux venistis in
 mundum, ut omnis qui credit in vos, in tenebris

non maneat. Nusquam hoc legi posse confirmo. Lumina ergo sunt omnes sancti: sed credendo ab eo illuminantur, à quo si quis recesserit tenebrabitur. Lumen autem illud quo illuminantur, à se recedere non potest; quia incommutabile omnino est. Credimus ergo lumini illuminato, sicut prophetæ, sicut apostolo: sed ideo illi credimus, ut non in ipsum credamus quod illuminatur, sed cum illo credamus in illud lumen à quo illuminatur; ut & nos illuminemur, non ab illo, sed cum illo à quo ille. Cum autem dicit, *Ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat*: satis manifestat omnes se in tenebris invenisse: sed ne in eis tenebris maneat in quibus inventi sunt, debent credere in lucem quæ venit in mundum, quia per illam factus est mundus.

Iohan. 12. 47. 5. *Et si quis audierit, inquit, verba mea, & non custodierit, ergo non judico eum.* Mementote quæ vos audisse in superioribus lectionibus novi; & qui obliti fortè estis, recolite; & qui non adfuitis, sed adestis, audite quomodo dicit Filius, *Ego non judico eum*: cum dicat alio loco, Pater non judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio: nisi quia intelligendum est, modò non judico eum. Quare non judicat modò? Adtende quid sequitur: *Iohan. 12. 47.* *Non enim veni, inquit, ut iudicem mundum, sed ut salvificem mundum*: id est, ut salvum faciam mundum. Nunc ergo est tempus misericordiæ, post *Psal. 100. 1.* erit iudicii: quia Misericordiam, inquit, & iudicium cantabo tibi Domine.

6. Sed de ipso etiam futuro novissimo iudicio videte quid dicat: *Qui spernit me & non accipit verba mea, habet qui iudicet eum: sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in novissimo die.* Non ait, Qui spernit me, & non accipit verba mea, ego non judico eum in novissimo die. Hoc enim si dixisset, non video quomodo posset non esse contrarium illi sententiæ ubi ait, Pater non judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio. Cum verò dixit, *Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui iudicet eum*: expectantibus autem quisnam ille esset, secutus adjunxit, *Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in novissimo die*: satis manifestavit semetipsum iudicaturum in novissimo die. Seipsum quippe locutus est, seipsum annuntiavit, seipsum januam posuit, qua ipse ad oves pastor intraret. Aliter itaque iudicabuntur qui non audierunt, aliter qui audierunt & contemserunt. Qui enim sine Lege peccaverunt, ait Apostolus, sine Lege & peribunt: & qui in Lege peccaverunt, per Legem iudicabuntur.

Iohan. 12. 49. 7. *Quia ego, inquit, ex meipso non sum locutus.* Ideo se dicit non locutum ex seipso, quia non est ex seipso. Jam hoc sæpe diximus: jam hoc tamquam notissimum non docere, sed admonere debemus. *Sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam & quid loquar.* Non laboraremus, si cum eis nos loqui sciremus, cum quibus superiora locuti sumus, & cum eis ipsis non omnibus, sed quæ audierunt memoriâ retinentibus: nunc verò quia fortasse aliqui adsunt, qui non audierunt, eisque sunt similes qui obliti sunt quod audierunt, propter illos perferant moras nostras qui audita meminerunt. Quomodo dat mandatum Pater unico Filio? Quo verbo loquitur Verbo, cum sit ipse Filius unigenitum Verbum? Numquid per Angelum, cum per ipsum creati sint An-

geli? Numquid per nubem? quæ quando sonuit ad Filium, non propter ipsum sonuit, quod alibi dicit etiam ipse; sed propter alios quos oportebat ita audire. Numquid per sonum labiis emissum? qui non habet corpus, nec aliquo locorum intervallo Filius à Patre separatur, ut sit inter illos aër medius, quo percussio vox fiat & in aurem veniat. Absit ut talia de illa incorporea & ineffabili substantia suspicemur. Filius unicus est Verbum Patris, & sapientia Patris, in illa sunt omnia mandata Patris. Neque enim Patris mandatum Filius aliquando nesciebat, ut eum necesse esset ex tempore habere quod antea non habebat. Ita enim à Patre quod habet accepit, ut nascendo acceperit, dederitque illi gignendo. Nam & vita est, & accepit vitam utique nascendo, non prius sine vita existendo. Quia & Pater habet vitam, & quod habet est: nec accepit tamen, quia non ex aliquo est. Filius autem accepit vitam, dante Patre à quo est: & ipse quod habet, est: habet enim vitam, & vita est. Ipsum audi loquentem: Sicut habet, inquit, Pater vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso. Numquid existenti, & non habenti dedit? Sed eo dedit quo genuit, qui vitam genuit, & vita genuit vitam. Et quia parem genuit, non imparem vitam: ideo dictum est, Sicut habet ipse vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso. Vitam dedit, quia gignendo vitam, quid dedit nisi esse vitam? Et quia æterna est ipsa nativitas, numquam non fuit Filius qui est vita, numquam fuit Filius sine vita: & sicut est nativitas æterna, sic est qui natus est vita æterna. Ita & mandatum non quod Filius non habebat, Pater dedit: sed, sicut dixi, in sapientia Patris, quod est Verbum Patris, omnia mandata sunt Patris. Dicitur autem mandatum datum, quia non est à seipso cui dicitur datum: & hoc est dare Filio sine quo numquam Filius fuit, quod est gignere Filium qui numquam non fuit.

8. Sequitur autem, *Et scio quia mandatum ejus vita æterna est.* Si ergo vita æterna est ipse Filius, & vita æterna est mandatum Patris; quid aliud dictum est, quàm ego sum mandatum Patris? Proinde & id quod adjungit, & dicit, *Quæ ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor*: non accipiamus, dixit mihi, quasi Pater verba locutus sit unico Verbo, aut egeat Dei verbis Dei Verbum. Dixit ergo Pater Filio, sicut dedit vitam Filio: non quod nesciebat vel non habebat, sed quod ipse Filius erat. Quid est autem, *sicut dixit mihi sic loquor*, nisi a verum loquor? Ita ille dixit ut verax, ita iste loquitur ut veritas. Verax autem genuit veritatem. Quid ergo jam diceret veritati? Non enim imperfecta erat veritas, cui verum aliquid adderetur. Dixit ergo veritati, quia genuit veritatem. Porro ipsa veritas sic loquitur, ut ei dictum est: sed intelligentibus, quos docet ut nata est. Ut autem crederent homines quod intelligere nondum valent, ex ore carnis verba sonuerunt, & abierunt; transvolantes soni strepuerunt, peractis morulis temporum suorum: sed res ipsæ quarum signa sunt soni, trajectæ quodammodo in eorum memoriam qui audierunt, etiam ad nos per litteras quæ visibilia signa sunt, pervenerunt. Non sic loquitur veritas: intelligentibus mentibus intus loquitur, sine sono instruit, intelligibili luce perfundit. Qui ergo potest in ea videre nativitatis ejus æternitatem, ipse illam sic

* Sic duo MSS. Ceteri verò ut in editis, *verbum loquor*.

b Sic MSS. At Lov. *audire*: editi alii, *credere*.

audit loquentem, sicut ei dixit Pater quod loqueretur. Excitavit nos ad magnum desiderium interioris dulcedinis suæ: sed crescendo capimus, ambulando crescimus, proficiendo ambulamus, ut pervenire possimus.

TRACTATUS LV.

Ab eo loco, Ante diem festum Paschæ, sciens Jesus quia venit hora ejus: usque ad id, Et cœpit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.

I. **C**OEENA Domini secundum Johannem, adjuvante ipso, debitis est explicanda tractatibus, & ut nobis posse donaverit,

Iohan. 13. 1. explananda. *Ante diem autem festum Paschæ, sciens Iesus quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Pascha, Fratres, non sicut quidam existimant, Græcum nomen est, sed Hebræum: opportunissimè tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia utrarumque linguarum. Quia enim pati Græcè πᾶσιν dicitur, ideo Pascha passio putata est, velut hoc nomen à passione sit appellatum: in sua verò lingua, hoc est in Hebræa, Pascha transitus dicitur: propterea tunc primum Pascha celebravit populus Dei, quando ex Ægypto fugientes, rubrum mare transierunt.

Exodi 14. 29.

Isa. 53. 7.

Exodi 12. 23.

Nunc ergo figura illa prophetica in veritate completa est, cum sicut ovis ad immolandum ducitur Christus, cujus sanguine illitis postibus nostris, id est, cujus signo crucis signatis frontibus nostris, à perditione hujus sæculi tamquam à captivitate vel interemptione Ægyptia liberamur: & agimus saluberrimum transitum, cum à diabolo transimus ad Christum, & ab isto instabili sæculo ad ejus fundatissimum regnum. Ideo quippe ad Deum permanentem transimus, ne cum mundo transeunte transeamus. De hac nobis collata gratia Deum laudans Apostolus dicit, Qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filii caritatis suæ. Hoc itaque nomen, id est, Pascha, quod Latine, ut dixi, transitus nuncupatur, velut interpretans nobis beatus Evangelista, *Ante diem, inquit, festum Paschæ, sciens Iesus quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem.* Ecce Pascha, ecce transitus. Unde, & quò? De hoc scilicet mundo ad Patrem. Spes membrum in capite data est, quod essent illo transeunte sine dubio secutura. Quid ergo infideles, & ab hoc capite atque ab ejus corpore alieni, nonne & ipsi transeunt, quia non permanent? Transeunt planè & ipsi: sed aliud est transire de mundo, aliud est transire cum mundo: aliud ad Patrem, aliud ad hostem. Nam & Ægyptii transierunt, non tamen transierunt per mare ad regnum, sed in mari ad interitum.

2. Sciens ergo Iesus quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Utique ut & ipsi de hoc mundo ubi erant, ad suum caput, quod hinc transisset, ejus dilectione transirent. Quid est enim, in finem, nisi in Christum? Finis enim Legis Christus, ait Apostolus, ad justitiam omni credenti. Finis perficiens, non interficiens: finis quò usque eamus, non ubi pereamus. Sic omnino intelligendum est, Pascha nostrum immolatus est Christus. Ipse est finis noster, in illum est transitus noster. Nam video posse ista verba evangelica quo-

dam humano modo etiam sic accipi, tamquam usque ad mortem Christus dilexerit suos, ut hoc videatur esse, in finem dilexit eos. Humana est hæc sententia, non divina: neque enim nos huc usque ille dilexit, qui semper & sine fine nos diligit. Absit ut dilectionem morte finierit, qui non est morte finitus. Etiam post mortem quinque fratres suos dilexit dives ille superbus atque impius, & usque ad mortem nos dilexisse putandus est Christus: absit, Carissimi. Nequaquam ille nos diligendo usque ad mortem veniret, si dilectionem nostram morte finiret. Nisi fortè ita sit intelligendum, in finem dilexit eos: Quia tantum dilexit eos, ut moreretur propter eos. Hoc enim testatus est dicens, Majorem hac caritatem nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Ita sanè non prohibemus intelligi, in finem dilexit, id est, usque ad mortem illum dilectio ipsa perduxit.

3. Et cœnà, inquit, factà, cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotes: * sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exiit, & ad Deum vadit, * surgit à cœnà, & ponit vestimenta sua. Et cum accepisset linteam, præcinxit se. * Deinde mittit aquam in pelvem, & cœpit lavare pedes discipulorum: & extergere linteo quo erat præcinctus. Non ita debemus intelligere cœnam factam veluti jam consummatam atque transactam: adhuc enim cœnabatur, cum Dominus surrexit & pedes lavit discipulis suis. Nam postea recubuit, & buccellam suo traditori postea dedit, utique cœnà nondum finitâ, hoc est dum adhuc panis esset in mensa. Cœnà ergo factà, dictum est, jam paratâ, & ad convivantium mensam usumque perductâ.

4. Quod autem ait, Cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotes. Si quæris quid missum sit in cor Judæ, hoc utique, ut traderet eum. Missio ista, spiritalis suggestio est: non fit per aurem, sed per cogitationem; ac per hoc non corporaliter, sed spiritaliter. Neque enim spiritale quod dicitur, semper in laude accipiendum est. Novit Apostolus quædam spiritalia nequitiae in cælestibus, adversus quæ nobis colluctationem esse testatur: non autem essent etiam maligna spiritalia, si non essent etiam maligni spiritus. A spiritu enim spiritalia nominantur. Sed quomodo ista fiant ut diabolicæ suggestiones immittantur, & humanis cogitationibus misceantur, ut eas tamquam suas deputet homo, undè scit homo? Nec dubitandum est etiam bonas suggestiones à bono spiritu ita latenter ac spiritaliter fieri: sed interest quibusnam earum mens humana consentiat, divino auxilio vel deserta per meritum, vel adjuta per gratiam. Factum ergo jam fuerat in corde Judæ per immissionem diabolicam, ut traderet discipulus magistrum, sed quem non didicerat Deum. Jam talis venerat ad convivium, explorator pastoris, insidiator salvatoris, venditor redemptoris; jam talis venerat, & videbatur, & tolerabatur, & se ignorari arbitrabatur: quia in eo quem volebat fallere, fallebatur. At ille isto in ipso corde intus inspecto, nesciente scienter utebatur.

5. Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus. Ergo & ipsum traditorem. Nam si eum in manibus non haberet, non utique illo uteretur ut veller. Proinde jam traditor traditus erat ei quem tradere cupiebat, atque ita malum tradendo faciebat, ut de illo tradito bonum fieret quod nesciebat. Sciens

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

Iohan. 13. 13.

Lucæ 16. 27.

bat enim Dominus quid faceret pro amicis, qui patienter utebatur inimicis: ac si omnia dederat Pater in manus ejus, & in usum mala, & in effectum bona. *Sciens etiam quia à Deo exiit, & ad Deum vadit*: nec Deum cum inde exiret, nec nos deserens cum rediret.

6. Hæc ergo sciens, *surgit à cœna, & ponit vestimenta sua: & cum accepisset linteam, præcinxit se. Deinde mittit aquam in pelvem, & cepit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus*. Debemus, Dilectissimi, sensum Evangelistæ diligenter adtendere. Locuturus quippe de tanta Domini humilitate, prius celsitudinem ejus voluit commendare. Ad hoc pertinet quod ait, *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exiit, & ad Deum vadit*. Cum illi ergo omnia Pater dedisset in manus, ille discipulorum non manus, sed pedes lavit: & cum se sciret à Deo exiisse, & ad Deum pergere, non Dei Domini, sed hominis servi implevit officium. Ad hoc autem pertinet quod etiam de traditore ipsius, qui jam talis venerat, qui nec ab illo ignorabatur, præloqui voluit: ut hoc quoque ad maximum cumulum humilitatis accederet, quod etiam illi non dedignatus est pedes lavare, cujus manus jam prævidebat in scelere.

7. Quid autem mirum si surrexit à cœna, & posuit vestimenta sua, qui cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit? Et quid mirum si præcinxit se linteo, qui formam servi accipiens habitu inventus est ut homo? Quid mirum si misit aquam in pelvem unde lavaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit, quo immunditiam dilueret peccatorum? Quid mirum, si linteo quo erat præcinctus, pedes quos laverat, terfit, qui carne qua erat indutus, Evangelistarum vestigia confirmavit? Et linteo quidem ut se præcingeret, posuit vestimenta quæ habebat: ut autem formam servi acciperet quando semetipsum exinanivit, non quod habebat deposuit, sed quod non habebat accepit. Crucifigendus sanè suis exspoliatus est vestimentis, & mortuus involutus est linteis: & tota illa ejus passio, nostra purgatio est. Passurus igitur exitia, præmisit obsequia: non solum eis pro quibus erat subiturus mortem, sed etiam illi qui eum fuerat traditurus ad mortem. Tanta est quippe humanæ humilitatis utilitas, ut eam suo commendaret exemplo etiam divina sublimitas: quia homo superbus in æternum periret, nisi illum Deus humilis inveniret. Venit enim filius hominis quærere & salvum facere quod perierat. Perierat autem superbiam deceptoris secutus, ergo humilitatem redemptoris sequatur inventus.

TRACTATUS LVI.

Ab eo quod scriptum est, Venit ergo ad Simonem Petrum, &c. usque ad id, Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus.

1. **C**UM lavaret pedes discipulorum Dominus, *Venit ad Simonem Petrum: & dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lavas pedes?* Quis enim non expavesceret lavari sibi pedes à Dei Filio? Quamvis itaque magnæ fuisset audaciæ contradicere servum domino, hominem Deo: tamen hoc Petrus facere maluit, quàm perpeti ut sibi pedes lavarentur à Domino & Deo. Nec pu-

• Unus è MSS. quos tantum lavet.

tare debemus hoc Petrum inter ceteros formidasse atque recusasse, cum id alii ante ipsum libenter vel æquanimiter sibi fieri permisissent. Facilius quippe sic accipiuntur ista verba Evangelii, quia cum dictum esset, *Cepit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus*: deinde subjunctum est, *Venit ergo ad Simonem Petrum*, quasi aliquibus jam lavisset, & post eos venisset ad primum. Quis enim nesciat primum Apostolorum esse beatissimum Petrum? Sed non ita intelligendum est quod post aliquos ad illum venerit: sed quod ab illo cœperit. Quando ergo pedes discipulorum lavare cœpit, venit ad eum à quo cœpit, id est, ad Petrum: & tunc Petrus, quod etiam quilibet eorum expavisset, expavit, atque ait, *Domine, tu mihi lavas pedes?* Quid est, tu? Quid est, mihi? Cogitanda sunt potius quàm dicenda: ne fortè quod ex his verbis aliquatenus dignum concipit anima, non explicet lingua.

2. Sed respondit Iesus, & dixit ei, *Quod ego facio, tu nescis modò, scies autem postea*. Nec tamen ille Dominici facti altitudine exterritus, permittit fieri, quod cur fieret ignorabat: sed usque ad suos pedes humilem Christum adhuc non vult videre, non potest sustinere. *Non lavabis mihi*, inquit, *pedes in æternum*. Quid est, in æternum? Numquam hoc feram, numquam patiar, numquam sinam: hoc quippe in æternum non fit, quod numquam fit. Tum salvator ægrum reluctantem de ipsius salutis periculo exterrens, *Si non laverò te*, inquit, *non habebis partem mecum*. Ita dictum est, *Si non laverò te*, cum de solis pedibus ageretur: quomodo dici adsolet, *Calcas me*, quando sola planta calcatur. At ille amore & timore perturbatus, & plus expavescens Christum sibi negari, quàm usque ad suos pedes humiliari: *Domine*, ait, *non tantum pedes meos: sed & manus & caput*. Quando quidem sic minaris, lavanda tibi membra mea, non solum ima non subtraho, verum etiam prima substerno. Ne mihi neges capiendam tecum partem, nullam tibi nego abluendam mei corporis partem.

3. Dicit ei Iesus, *Qui lotus est, non habet opus nisi pedes lavare, sed est mundus totus*. Hic moveatur fortassis quis, & dicat, Immo si mundus est totus, quid ei opus est vel pedes lavare? Dominus autem noverat quod dicebat, etiamsi nostra infirmitas ejus secreta non penetrat. Verumtamen quantum nos erudire, & ex lege sua docere dignatur, pro captu meo, pro modulo meo, aliquid etiam ego de hujus quæstionis profunditate illo adjuvante respondeam: ac primum ipsam locutionem non sibi esse contrariam facillimè ostendam. Quis enim non ita rectissimè loqui possit, *Mundus est totus præter pedes*? Elegantiùs autem loquitur si dicit, *Mundus est totus nisi pedes*, quod tantumdem valet. Hoc ergo ait Dominus, *Non habet opus nisi pedes lavare, sed est mundus totus*. Totus utique præter pedes, vel nisi pedes, quos habet opus lavare.

4. Sed quid est hoc? quid sibi vult? quid hoc necessarium est ut quæramus? Dominus dicit, veritas loquitur, quod opus habeat pedes lavare etiam ille qui lotus est. Quid, Fratres mei, quid putatis? nisi quia homo in sancto quidem baptismo totus abluatur, non præter pedes, sed totus omnino: verumtamen cum in rebus humanis postea

vivitur,

vivitur, utique terra calcatur. Ipſi igitur humani affectus, ſine quibus in hac mortalitate non vivitur, quaſi pedes ſunt, ubi ex humanis rebus afficimur, & ſic afficimur, ut ſi dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos decipiamus, & veritas in nobis non ſit. Quotidie igitur pedes lavat nobis, qui interpellat pro nobis: & quotidie nos opus habere ut pedes lavemus, id eſt, vias ſpiritualium greſſuum dirigamus, in ipſa oratione Dominica conſitemur, cū dicimus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Si enim conſiteamur, ſicut ſcriptum eſt, peccata noſtra, profeſſo ille qui lavit pedes diſcipulorum ſuorum, fidelis eſt & juſtus qui dimittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate, id eſt, uſque ad pedes quibus converſamur in terra.

5. Proinde Eccleſia quam mundat Chriſtus lavacro aquæ in verbo, non ſolū in illis eſt ſine macula & ruga, qui poſt lavacrum regenerationis continuo ex hujus vitæ contagione tolluntur, nec calcant terram ut opus habeant pedes lavare, verū etiam in iis quibus iſtam miſericordiam præbens Dominus, fecit eos de ſæculo iſto lotis etiam pedibus emigrare. In his autem qui hīc demorantur, etiamſi munda ſit, quoniam juſtè vivunt: opus tamen habent pedes lavare, quoniam ſine peccato utique non ſunt. Propter hoc dicit in Cantico canticorum, Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? Dicit enim hoc cū cogitur ad Chriſtum venire, & terram calcare cū venit. Alia quæſtio rursus exoritur. Nonne Chriſtus ſurſum eſt? Nonne aſcendit in cælum, & ſedet ad dexteram Patris? Nonne Apoſtolus clamat, & dicit, Si ergo reſurrexistis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapite, ubi Chriſtus eſt ad dexteram Dei ſedens, quæ ſurſum ſunt quærite, non quæ ſuper terram? Quomodo ergo ut ad Chriſtum eamus, terram calcare compellimur: cū potiùs nobis ſurſum cor habendum ſit ad Dominum, ut cum illo eſſe poſſimus? Videtis Fratres hodierni temporis anguſtias iſtam coartare quæſtionem. Quod & ſi vos fortè minùs videtis, ego utcumque video quantæ diſputationis indigeat. Unde peto ut eam potiùs ſuſpendi, quàm vel negligentius vel anguſtius pertractari, non fraudata, ſed dilata exſpectatione patiamini. Aderit enim Dominus qui nos debitores facit, ut faciat etiam redditores.

TRACTATUS LVII.

Quonam modo Eccleſia timeat inquinare pedes, dum pergit ad Chriſtum.

1. **N**ON immemor mei debiti, jam reddendi tempus agnoſco. Donet unde reddam, qui donavit ut debeam. Donavit enim dilectionem, de qua dictum eſt, Nemini quidquam debeatis, niſi ut invicem diligatis: donet etiam ſermonem, quem video me debere dilectis. Exſpectationem veſtram ad hoc nempe diſtuleram, ut explicarem ſicut poſſem, quemadmodum etiam per terram veniatur ad Chriſtum: cū potiùs jubeamur quæ ſurſum ſunt quærire, non quæ ſuper terram. Surſum enim Chriſtus eſt ſedens ad dexteram Patris: ſed profeſſo & hīc eſt, propter quod & Saulo in terra ſævienti dicit, Quid me perſequeris? Ut autem hoc quærendum ſuſciperemus, id tractabatur quòd pedes Dominus

Tom. III. Pars II.

diſcipulis lavit, cū jam ipſi diſcipuli loti eſſent, nec opus haberent niſi pedes lavare. Ubi viſum eſt intelligendum, quòd baptiſmo quidem homo totus abluitur: ſed dum iſto poſtea vivit in ſæculo, humanis affectibus terram velut pedibus calcans, ipſa ſcilicet converſatione vitæ hujus contrahit unde dicat, Dimitte nobis debita noſtra. Ac ſic etiam inde mundatur ab eo qui pedes lavit diſcipulis ſuis, nec deſinit interpellare pro nobis. Hinc occurrunt ex Cantico canticorum Eccleſiæ verba dicentis, Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos? cū vellet ire, & aperire ei qui venerat ad eam, & pulſaverat, ſibiſque aperiri popoſcerat, ille ſpecioſus formæ præ filiis hominum. Hinc quæſtio nata eſt quam coartare noluimus anguſtiis temporis, ideoque diſtulimus, quonam modo Eccleſia timeat inquinare pedes, dum pergit ad Chriſtum, quos baptiſmate laverat Chriſti.

2. Sic enim ait, Ego dormio, & cor meum vigilat: vox fratruelis mei pulſat ad januam. Deinde dicit etiam ipſe, Aperi mihi ſoror mea, proxima mea, columba mea, perfectæ mea: quia caput meum repletum eſt rore, & crines mei noctis guttis. Et reſpondet illa, Exui me tunicam meam, quomodo induam eam? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? O admirabile ſacramentum! ô grande myſterium! Ergone timet inquinare pedes, veniendo ad eum qui lavit ſuorum diſcipulorum pedes? Timet certè, quia per terram venit ad eum, qui etiam in terra eſt, quia ſuos hīc conſtitutos non deſerit. An non ipſe ait, Ecce ego vobiscum ſum uſque ad conſummationem ſæculi? An non ipſe ait, Videbitis cælos apertos, & Angelos Dei aſcendentes & descendentes ad filium hominis: Si aſcendunt ad eum propterea quia ſurſum eſt, quomodo ad eum descendunt, ſi non etiam hīc eſt? Dicit ergo Eccleſia, Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos? In eis hoc dicit qui poſſunt omni facie mundati dicere, Cupio diſſolvi & eſſe cum Chriſto, permanere autem in carne magis neceſſarium propter vos. In eis hoc dicit qui prædicant Chriſtum & aperiunt illi oſtium, ut habitet per fidem in cordibus hominum. In his hoc dicit, cū deliberant, utrū ministerium tale ſuſcipiant, cui ſe minùs idoneos exiſtimant, ut ſine culpa impleant, ne fortè aliis prædicantes, ipſi reprobi fiant. Tutius enim veritas auditur quàm prædicatur: quoniam cū auditur, humilitas cuſtoditur: cū autem prædicatur, vix non ſubreptit cuius hominum quantulacumque jactantia, in qua utique inquinantur pedes.

3. Ergo ut Apoſtolus Jacobus dicit, Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Dicit & alius homo Dei, Auditui meo dabis gaudium & lætitiā, & exultabunt oſſa humiliata. Hoc eſt quod dixi, Cū veritas auditur, humilitas cuſtoditur. Dicit & alius, Amicus autem ſponſi ſtat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem ſponſi. Fruamur auditu, ſine ſtrepitu nobis loquente intrinſecùs veritate. Quamquam etiam cū forinſecùs inſonat per legentem, per annuntiantem, per prædicantem, per diſputantem, per præcipientem, per conſolantem, per exhortantem, per ipſum etiam cantantem atque pſallentem: ipſi qui hæc agunt, inquinare pedes ſuos timeant, cū placere hominibus ſubrepente amore humanæ laudis affectant. Ceterū qui eos audit libenter & piè, non habet locum jactandi ſe in laboribus alienis: &

T t

non inflatis ossibus, sed humiliatis gaudio gaudet propter vocem Dominicæ veritatis. Proinde in eis qui libenter & humiliter audire noverunt, & vitam quietam in studiis dulcibus & salubribus agunt, sancta delicietur Ecclesia, & dicat, Ego dormio, & cor meum vigilat. Quid est, Ego dormio, & cor meum vigilat: nisi, ita quiesco ut audiam? Otium meum non impenditur nutriendæ desidiæ, sed percipiendæ sapientiæ. Ego dormio, & cor meum vigilat: vaco, & video, quoniam tu es Dominus: quia sapientia scribæ in tempore otii, & qui minoratur actu, ipse percipiet eam. Ego dormio, & cor meum vigilat: ego requiesco à negotiosis actibus, & animus meus divinis se intendit affectibus.

Psal. 45. 11.

Ecclesi. 38. 25.

Matth. 10.

27.

4. Sed in iis qui isto modo suaviter & humiliter requiescunt, dum otiosè oblectatur Ecclesia, ecce pulsatur ille qui ait, Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicare super tecta. Vox ergo ejus pulsatur ad januam, & dicit, Aperi mihi soror mea, proxima mea, columba mea, perfecta mea, quia caput meum repletum est rore, & crines mei noctis guttis. Velut si diceret, Tu vacas, & contra me ostium clausum est: tu studes otio paucorum, & abundante iniquitate refrigescit caritas multorum. Nox quippe, iniquitas est: ros verò ejus & guttæ, hi sunt qui refrigescunt & cadunt, & faciunt refrigescere caput Christi, hoc est, ut non ametur Deus. Caput enim Christi Deus. Sed portantur in crinibus, id est, in sacramentis visibilibus tolerantur: nequaquam interiora sensus adtingunt. Pulsatur ergo ut excutiat quietem sanctis otiosis, & clamat, Aperi mihi, de sanguine meo soror mea, de accessu meo proxima mea, de spiritu meo columba mea, de sermone meo quem plenius ex otio didicisti perfecta mea, aperi mihi, prædica me. Ad eos quippe qui clauserunt contra me, quomodo intrabo sine aperiante? Quomodo enim audient sine prædicante?

1. Cor. 11. 3.

Rom. 10. 14.

5. Hinc fit ut etiam hi qui amant otium studiorum bonorum, & nolunt perpeti laboriosarum molestias actionum, eo quod minus idoneos ad hæc ministranda, & sine reprehensione agenda se sentiunt, mallent, si fieri posset, sanctos Apostolos & prædicatores veritatis antiquos excitari adversus abundantiam iniquitatis, qua fervor frigit caritatis. Sed in eis qui jam de corpore exierunt, & carnis indumento exspoliati sunt, (neque enim ab ea separati sunt,) respondet Ecclesia, Exui me tunicam meam, quomodo induam eam? Recipietur quidem illa tunica, & in eis qui jam exuti sunt, rursus vestietur carne Ecclesia: non tamen nunc quando ferverefaciendi sunt frigidi, sed tunc quando resurrexerunt sunt mortui. Passa ergo difficultatem propter inopiam prædicatorum, & recolens illa sua membra sana sermonibus, sancta moribus, sed jam exuta corporibus, ingemit & dicit Ecclesia, Exui me tunicam meam, quomodo induam eam? Membra illa mea quæ Christo aperire evangelizando excellentissimè potuerunt, quomodo ad corpora quibus exuta sunt, redire nunc possunt?

Iacob. 3. 2.

6. Deinde respiciens ad eos qui prædicare, & populos acquirere ac regere, ac sic Christo aperire utcumque possunt, sed in his difficultatibus actionum peccare metuunt, Lavi, inquit, pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quisquis enim in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Et quis est perfectus? quis est qui non offendit in tanta abundantia iniquitatis, tanto frigore caritatis? Lavi pedes

meos, quomodo inquinabo eos? Quandoquidem lego, & audio, Nolite multi magistri fieri Fratres, quoniam majus judicium sumitis: in multis enim offendimus omnes. Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos? Sed ecce surgo, & aperio. Christe lava eos, Dimitte nobis debita nostra, quoniam non est extincta caritas nostra: quia & nos dimittimus debitoribus nostris. Quando te audimus, exultant tecum in cælestibus ossa humiliata. Sed quando te prædicamus, terram calcamus ut tibi aperiamus: & ideo si reprehendimur, perturbamur; si laudamur, inflamur. Lava pedes nostros antè mundatos, sed cùm ad aperiendum tibi per terram pergitur inquinatos. Hæc vobis hodie satis sint, Dilectissimi. Si quid secus quàm oportuit dicentes fortassis offendimus, vel laudibus vestris immoderatiùs quàm oportuit elevati sumus, impetrate mundationem pedibus nostris, Deo placentibus orationibus vestris.

Ibidem 1.

Matth. 6.

12.

C

TRACTATUS LVIII.

Ab eo quod Dominus dicit, Et vos mundi estis, sed non omnes: usque ad id, Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.

1. **J**AM illa verba Evangelii, ubi Dominus lavans pedes discipulis suis, ait, Qui lotus est semel, non habet necessitatem nisi pedes la-

10. an. 13.

10.

Dvare, sed est mundus totus, Dilectioni Vestræ, ut Dominus donare dignatus est, exposuimus: nunc quod sequitur videamus. Et vos, inquit, mundi estis, sed non omnes. Hoc quid sit ne quæreremus, ipse Evangelista patefecit, adjungens, Sciebat enim quis, nam esset qui traderet eum: propterea dixit, Non estis mundi omnes. Quid hoc apertius? Proinde ad sequentia transeamus.

v. 11.

2. Postquam ergo lavit pedes eorum, & accepit vestimenta sua, cùm recubasset iterum, dixit eis, Scitis

v. 12.

quid fecerim vobis? Nunc est ut beato Petro reddatur illa promissio: dilatus enim fuerat, quando expavescendi & dicenti, Non lavabis mihi pedes in æternum, responsum est ei, Quod ego facio, tu nescis modò, scies autem postea. Ecce est ipsum postea: jam tempus est ut dicatur, quod paulò antè dilatum est. Memor itaque Dominus se promississe jam dudum scientiam facti sui tam inopinati, tam mirabilis, tam expavescendi, & nisi ipse vehementer terruisset, nullo modo sinendi, ut magister non tantum ipsorum, sed Angelorum, & Dominus non tantum ipsorum, sed rerum omnium, lavaret pedes discipulorum & servorum suorum. Hujus ergo tanti facti quoniam promiserat scientiam dicens, Scies autem postea, quid sit quod fecit, docere nunc incipit.

v. 8.

v. 7.

3. Vos, inquit, vocatis me magister & Domine, & bene dicitis: sum etenim. Bene dicitis, quia verum dicitis: sum quippe quod dicitis. Homini præceptum est, Non te laudet os tuum, sed laudet te os

v. 13.

Prov. 27. 2.

proximi tui. Periculosum est enim sibi placere, cui cavendum est superbire. Ille autem qui super omnia est, quantumcumque se laudet, non se extollit excelsus: nec potest rectè dici arrogans Deus. Nobis namque expedit eum nosse, non illi: nec eum quisque cognoscit, si non se indicet ipse qui novit. Si ergo non se laudando quasi arrogantiam vitare voluerit, nobis sapientiam denegabit. Et magistrum quidem quod se esse dicit, nemo reprehenderet,

etiam qui eum nihil esse aliud quàm hominem crederet: quoniam id profitetur, quod & ipsi homines in quibuscumque artibus usque adeo sine arrogantia profitentur, ut professores vocentur. Quòd verò dominum & ipse se dicit discipulorum suorum, cum sint illi etiam secundum sæculum ingenui, quis ferat in homine? Sed Deus loquitur. Nulla est hæc elatio tantæ celsitudinis, nullum mendacium veritatis: nobis subjacere illi utile est celsitudini, nobis servire utile est veritati. Quòd se Dominum dicit, non illi vitium est, sed nobis beneficium. Cujusdam B sæcularis auctoris verba laudantur, quia dixit, Cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenii & eloquentiæ multò molestissima, & tamen idem ipse cum de sua eloquentia loqueretur, Dicerem, inquit, perfectam, si ita judicarem, nec in veritate crimen arrogantiae pertimescerem. Si igitur ille homo eloquentissimus in veritate arrogantiam non timeret, quomodo arrogantiam ipsa veritas timeret? Dicat se Dominum qui Dominus est, dicat verum qui Veritas est: ne non discam ego quod utile est, dum tacet ille quod est. Beatissimus Paulus, non utique unigenitus Dei Filius, sed unigeniti Dei Filii servus & apostolus; non veritas, sed particeps veritatis; ait liberè & constanter, Et si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dico. Neque enim in seipso, sed in ipsa veritate quæ superior est ipso, & humiliter & veraciter gloriaretur: quoniam & ipse præcepit, ut qui gloriatur, in Domino gloriatur. Itane non timeret insipientiam, si gloriari vellet amator sapientiæ: & in gloria sua timeret insipientiam ipsa sapientia? Non timuit arrogantiam qui dixit, In Domino laudabitur anima mea: & in laude sua timeret arrogantiam potestas Domini, in quâ laudatur anima servi? Vos, inquit, vocatis me Magister & Domine, & bene dicitis; sum etenim. Ideo bene dicitis, quia sum: nam si non essem quod dicitis, malè diceretis, etiamsi me laudaretis. Quomodo ergo negaret veritas, quod dicunt discipuli veritatis? quomodo quod dicunt qui didicerunt, negaret ipsa unde didicerunt? quomodo fons negat, quod bibens prædicat? quomodo lux occultat, quod videns indicat?

4. * Si ergo, inquit, ego lavi pedes vestros Dominus & Magister, debetis & vos alter alterius lavare pedes. * Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, & vos ita faciatis. Hoc est beate Petre quod nesciebas, quando fieri non sinebas. Hoc tibi postea sciendum promisit, quando ut sineres terruit te Magister tuus & Dominus tuus, lavans pedes tuos. Didicimus, Fratres, humilitatem ab excelsio: faciamus invicem humiles, quod humiliter fecit excelsus. Magna est hæc commendatio humilitatis: & faciunt sibi hoc invicem fratres, etiam opere ipso visibili, cum se invicem hospitio recipiunt: est enim apud plerosque consuetudo hujus humilitatis, usque ad factum quo cernatur expressa. Unde Apostolus cum viduam bene meritam commendaret, Si hospitio, inquit, recepit, si sanctorum pedes lavit. Et apud sanctos ubicumque hæc consuetudo non est, quod manu non faciunt, corde faciunt, si in illorum numero sunt quibus dicitur in Hymno beatorum trium virorum, Benedicite sancti & humiles corde Domino. Multò autem est melius, & sine controversia verius, ut etiam manibus fiat, nec dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus. Cum enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso vel excitatur, vel si

Tom. III. Pars II,

A jam inerat, confirmatur ipsius humilitatis affectus.

5. Sed excepto isto morali intellectu, ita nos hujus Dominici facti altitudinem commendasse meminimus, quòd lavando pedes jam lotorum atque mundorum discipulorum, significaverit Dominus propter humanos quibus in terra versamur affectus, ut quantumlibet profecerimus in apprehensione justitiæ, sciamus nos sine peccato non esse: quod subinde abluit interpellando pro nobis, cum oramus Patrem qui in cælis est, ut debita nostra dimittat nobis, sicut & nos dimittimus debitori- bus nostris. Quomodo ergo ad hunc intellectum poterit pertinere hoc quod ipse postea docuit, ubi sui facti exposuit rationem dicens, Si ergo ego lavi vestros pedes Dominus & Magister, debetis & vos alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego vobis feci, ita & vos faciatis? Numquid dicere possumus quòd etiam frater fratrem à delicti poterit contagione mundare? Immo verò id etiam nos esse admonitos in hujus Dominici operis altitudine noverimus, ut confessi invicem delicta nostra oremus pro nobis, sicut & Christus interpellat pro nobis. Audiamus Apostolum Jacobum hoc ipsum evidentissimè præcipientem & dicentem, Confitemini invicem delicta vestra, & orate pro vobis. Quia & ad hoc Dominus nobis dedit exemplum. Si enim ille qui ullum peccatum nec habet nec habuit nec habebit, orat pro peccatis nostris, quantò magis nos invicem pro nostris orare debemus? Et si dimittit nobis ille cui non habemus quod dimittamus, quantò magis dimittere nobis debemus invicem, qui sine peccato hæc vivere non valemus? Quid enim videtur in hac altitudine sacramenti Dominus significare, cum dicit, Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis: nisi quod apertissimè dicit Apostolus, Donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut & Dominus donavit vobis, ita & vos? Invicem itaque nobis delicta donemus, & pro nostris delictis invicem oremus, atque ita quodammodo invicem pedes nostros lavemus. Nostrium est, donante ipso, ministerium caritatis & humilitatis adhibere: illius est exaudire, ac nos ab omni peccatorum contaminatione mundare per Christum, & in Christo, ut quod aliis etiam dimittimus, hoc est in terra solvimus, solvatur in cælo.

TRACTATUS LIX.

Ab eo quod Dominus dicit, Amen, amen dico vobis, non est servus major domino suo: usque ad id, Qui autem me accipit, accipit eum qui misit me.

I. A UDIVIMUS in sancto Evangelio loquentem Dominum atque dicentem, * Amen, amen dico vobis, non est servus major domino suo, neque apostolus major eo qui misit illum: * si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. Hoc ideo dixit, quia laverat discipulorum pedes, magister humilitatis & verbo & exemplo: sed poterimus ea quæ sunt operosius differenda ipso adjuvante differere, si non in eis quæ manifesta sunt immeremur. Cum ergo hæc Dominus præmisisset, adjunxit, Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim: sed ut impleatur Scriptura, Qui manducat panem mecum, levabit super me calcaneum suum. Hoc quid est aliud, nisi conculcabit me? Notum est de quo loquatur, Judas ille traditor ejus adtingitur,

T t ij

Ergo ipsum non elegerat, unde ab eis quos elegit, A isto sermone secernit. Quod ergo dico, inquit, *Beati eritis si feceritis ea, non de omnibus vobis dico: est inter vos qui non erit beatus, neque faciet ea. Ego scio quos elegerim.* Quos, nisi eos qui beati erunt faciendo quæ præcepit, ac facienda monstravit, qui efficere beatos potest? Non est, inquit, traditor Judas electus. Quid est ergo quod alio loco dicit, *Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* An & ipse ad aliquid est electus, ad quod utique erat necessarius; non autem ad beati- B tudinem, de qua modò ait, *Beati eritis si feceritis ea?* Hoc non de omnibus dicit: scit enim quos ad societatem beatitudinis hujus elegerit. Non est ex eis iste, qui panem illius sic edebat, ut super eum levaret calcaneum. Illi manducabant panem Domini, ille panem Domini contra Dominum: illi vitam, ille pœnam. Qui enim manducat indignè, ait Apostolus, iudicium sibi manducat. *A modò, inquit, dico vobis prius quàm fiat, ut cùm factum fuerit, credatis quia ego sum:* id est, ego sum de quo illa C Scriptura præcessit, ubi dictum est, *Qui manducat mecum panem, levabit super me calcaneum.*

2. Deinde sequitur, & dicit, *Amen, amen dico vobis, qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.* Tantumne distare intelligi voluit inter eum quem mittit & seipsum, quantum inter seipsum & Patrem Deum? Hoc si isto modo acceperimus, nescio quos gradus, quod absit, Arianorum more faciemus. Illi quippe cùm audiunt hæc evangelica verba, seu legunt, statim ad illos gradus sui dogmatis currunt, quibus non adscendunt ad vitam, sed præcipitantur in mortem. Continuo quippe dicunt, Quantum Apostolus Filii distat à Filio, quamvis dixerit, *Qui accipit si quem misero, me accipit:* tantum & Filius distat à Patre, quamvis dixerit, *Qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.* Sed si hoc dicis, oblitus es hæretice gradus tuos. Si enim tanto intervallo propter hæc Domini verba Filium à Patre, quantum Apostolum distinguis à Filio, ubi positurus es Spiritum sanctum? Exciditne tibi, eum vos ponere solere post Filium? Erit ergo ipse inter Apostolum & Filium: & multò ampliùs distabit Filius ab Apostolo quàm Pater à Filio. An fortè ut inter Filium & Apostolum, atque inter Patrem & Filium maneat paribus intervallis ista distinctio, æqualis erit Spiritus sanctus Filio? Sed nec hoc vultis. Ubi ergo eum posituri estis, si quanta Filium Patri, tanta Apostolum Filio discretionem, supponitis? Cohibete itaque vestræ præsumptionis audaciam; & in his verbis nolite quærere quantam Filii & Apostoli, tantam Patris Filiique distantiam. Ipsum Filium audite potiùs dicentem, Ego & Pater unum sumus. Ubi veritas vobis inter Genitorem & Unigenitum nullam distantiae suspicionem reliquit, ubi gradus vestros Christus elisit, ubi scalas vestras petra confregit.

3. Sed hæreticorum calumniâ refutatâ, quoniam modo nos accepturi sumus hæc Dominica verba, *Qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit?* Si enim voluerimus intelligere ideo dictum, *Qui me accipit, accipit eum qui me misit,* quòd unius naturæ sint Pater & Filius: consequens videbitur ex eorumdem verborum regula, qua dictum est, *Qui accipit si quem misero, me accipit,* ut unius naturæ sit Filius & Apostolus. Posset quidem non inconvenienter

& hoc intelligi, quoniam geminæ est ille gigas substantiæ, qui exsultavit ad currendam viam: Verbum enim caro factum est, hoc est, Deus homo factus est. Proinde ita dixisse posset videri, *Qui accipit si quem misero, me accipit* secundum hominem: *Qui autem me secundum Deum accipit, accipit eum qui me misit.* Sed cùm ista dicebat, non ab illo naturæ unitas; sed in eo qui mittitur, mittentis commendabatur auctoritas. Sic itaque eum qui missus est unusquisque accipiat, ut in illo eum qui misit attendat. Si ergo attendas Christum in Petro, invenies discipuli præceptorem: si autem attendas Patrem in Filio, invenies Unigeniti Genitorem: ac sic in eo qui missus est, sine ullo accipis errore mittentem. Ea quæ sequuntur in Evangelio, non sunt temporis brevitate coartanda. Et ideo sermo iste, Carissimi, velut ovium sanctarum cibus, si sufficit, salubriter capiatur: si exiguus est, desiderabiliter ruminetur.

TRACTATUS LX.

In illud, Cùm hæc dixisset Jesus turbatus est spiritu.

1. **N**ON parva, Fratres, ex Evangelio beati Iohannis nobis proponitur quæstio, ubi ait, *Cùm hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit, Amen, amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me.* Hincne turbatus est Jesus, non carne, sed spiritu, quia dicturus fuerat, *Unus ex vobis tradet me?* Numquidnam illi hoc tunc primùm venit in mentem, vel tunc primùm ei subitò revelatum est, eumque repentina tanti mali novitas turbavit? Nonne hinc paulò antè loquebatur dicens, *Qui manducat mecum panem, levabit super me calcaneum?* Nonne etiam jam superiùs dixerat, *Et vos mundi estis, sed non omnes?* Ubi Evangelista subjunxit, *Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum: quem jam & antè significaverat dicens, Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* Quid est ergo quod nunc *turbatus est spiritu, cùm protestatus est, & dixit, Amen, amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me?* An quia eum jam fuerat expressurus, ut non lateret in ceteris, sed discerneretur à ceteris, ideo *turbatus est spiritu?* An quia ipse traditor jam fuerat exiturus, ut Judæos, quibus Dominus ab eo traderetur, adduceret, turbavit eum imminens passio, & periculum proximum, & traditoris impendens manus, cujus fuerat præcognitus animus? F Tale quippe hoc est quod Jesus *turbatus est spiritu,* quale etiam illud quod ait, *Nunc anima mea turbata est, & quid dicam?* Pater salva me ex hora hac, sed propterea veni in horam hanc. Sicut ergo tunc ejus anima turbata est horâ propinquantem passionis: ita etiam nunc exituro Juda atque venturo, & propinquantem tanto scelere traditoris, *turbatus est spiritu.*

2. Turbatus est ergo potestatem habens ponendi animam suam, & potestatem habens iterum sumendi eam. Turbatur tam ingens potestas, turbatur petræ firmitas: an potiùs in eo nostra turbatur infirmitas? Ita verò: nihil indignum credant servi de Domino suo, sed agnoscant se membra in capite suo. Qui mortuus est pro nobis, turbatus est idem ipse pro nobis. Qui ergo potestate mortuus est, potestate turbatus est: qui transfiguravit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ,

Iohan. 6. 71.

1. Cor. 11.

29.

Iohan. 13.

19.

Psal. 40. 10.

Iohan. 13.

20.

Occurrit
Arianis.

Iohan. 10.

80.

Psal. 18. 6.
Iohan. 1. 14.

Iohan. 13.

21.

v. 18.

v. 10.

Iohan. 6. 71.

Iohan. 12.

27.

Iohan. 10.
18.

Philip. 3. 21.

transfiguravit etiam in se affectum infirmitatis nostræ, compatiens nobis affectu animæ suæ. Proinde quando turbatur magnus, fortis, certus, invictus, non ei timeamus quasi deficiat: non perit, sed nos quærit. Nos, inquam, nos omnino sic quærit: nos ipsos in illius perturbatione videamus, ut quando turbamur, non desperatione pereamus. Quando turbatur qui non turbaretur nisi volens, eum consolatur qui turbatur & nolens.

3. Pereant argumenta philosophorum, qui negant in sapientem cadere perturbationes animorum. Stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi: *1. Cor. 1. 20.* & Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Turbetur planè animus Christianus, non miseriâ, sed misericordiâ: timeat ne pereant homines Christo, contristetur cum perit aliquis Christo; concupiscat adquiri homines Christo, lætetur cum adquiruntur homines Christo: timeat & sibi ne pereat Christo, contristetur peregrinari se à Christo; concupiscat regnare cum Christo, lætetur dum sperat se regnaturum esse cum Christo. *Psalm. 93. 11.* Istæ sunt certè quatuor quas perturbationes vocant, timor & tristitia, amor & lætitia. Habeant eas justis de causis animi Christiani, nec philosophorum Stoicorum, vel quorumcumque similium consentiatur errori: qui profectò quemadmodum vanitatem existimant veritatem, sic stuporem deputant sanitatem; ignorantes sic hominis animum, quemadmodum corporis membrum, desperatiùs ægrotare, quando & doloris amiserit sensum.

4. Sed dicit aliquis, Numquid animus Christiani debet etiam morte impendente turbari? Ubi est enim quod ait Apostolus, concupiscentiam se habere dissolvi & esse cum Christo: si illud quod concupiscit, potest eum turbare cum venerit? Facile est quidem istis ad hæc respondere, qui & ipsam lætitiâ perturbationem vocant. Quid si enim propterea morte imminente turbatur, quia morte imminente lætatur? Sed hoc, inquiunt, gaudium, non lætitiâ nominanda est. Quid est hoc, nisi eadem res sentire, & rerum nomina velle mutare? *Philipp. 1. 23.* Verùm nos sacris litteris accommodemus auditum, & secundum ipsas potius istam quæstionem Domino adjuvante solvamus: nec quoniam scriptum est, *Matth. 26. 38.* Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, dicamus eum lætitiâ fuisse turbatum; ne verbis suis nos ipse convincat ubi dicit, Tristis est anima mea usque ad mortem. Tale aliquid etiam hîc intelligendum est, quando suo traditore jam tunc solo exituro, & cum suis sociis continuò redituro, *Iesus turbatus est spiritu.*

5. Firmissimi quidem sunt Christiani, si qui sunt, qui nequaquam morte imminente turbantur: sed numquid Christo firmiores? Quis hoc insanißimus dixerit? Quid est ergo quod ille turbatus est, nisi quia infirmos in suo corpore, hoc est in sua Ecclesia, suæ infirmitatis voluntaria similitudine consolatus est: ut si qui suorum adhuc morte imminente turbantur in spiritu, ipsum intueantur, ne hoc ipso se putantes reprobos, pejore desperationis morte forbeantur? Quantum itaque bonum de participatione divinitatis ejus exspectare & sperare debemus, cujus nos & perturbatio tranquillat, & infirmitas firmat? Sive ergo isto loco ipsum Judam pereuntem miserando turbatus est, sive sua morte propinquantē turbatus est: non est tamen ullo modo dubitandum, non eum animi infirmitate, sed potestate turbatum; ne nobis desperatio salutis oriatur, quando

A non potestate, sed infirmitate turbamur. Carnis quippe ille gerebat infirmitatem, quæ infirmitas resurrectione consumpta est. Sed qui non solum homo, verum etiam Deus erat, ineffabili distantia universum genus humanum animi fortitudine superabat. Non ergo aliquo est cogente turbatus, sed turbavit semetipsum, quod de illo evidenter expressum est, *Iohann. 11. 33.* quando Lazarum suscitavit: nam ibi scriptum est, quod turbaverit semetipsum, ut hoc intelligatur & ubi non scriptum legitur, & tamen eum legitur B fuisse turbatum. Affectum quippe humanum, quando oportuisse judicavit, in seipso potestate commovit, qui hominem totum potestate suscepit.

TRACTATUS LXI.

Ab eo quod Dominus ait, Amen, amen dico vobis quia unus ex vobis tradet me: usque ad id, Ille est cui ego tinctum panem porrexero.

1. **H**Oc Evangelii capitulum, Fratres, ita nobis exponendum hac lectione propositum est: ut jam etiam de traditore Domini per panem tinctum eique porrectum satis evidenter expresso aliquid dicere debeamus. Et de illo quidem, quod eum jam demonstraturus Iesus turbatus est spiritu, præterito sermone disserui: sed fortassis quod ibi non dixi, etiam hoc nobis Dominus significare sua perturbatione dignatus est, quod scilicet falsos fratres, & Dominici agri illa zizania *Matth. 3. 30.* ita necesse est usque ad messis tempus inter frumenta tolerari, ut quando ex eis aliqua separari etiam ante messē urgens causa compellit, fieri sine Ecclesiæ perturbatione non possit. Hanc perturbationem sanctorum suorum per schismaticos & hæreticos futuram, quodammodo prænuntians Dominus, præfiguravit in seipso, cum exituro Juda homine malo, & commixtionem frumenti, in qua diu fuerat toleratus, separatione apertissima relicturo, turbatus est non carne, sed spiritu. Spirituales enim ejus in hujusmodi scandalis non perversitate, sed caritate turbantur: ne fortè in separatione aliquorum zizaniorum, simul aliquod eradicetur & triticum.

2. *Turbatus itaque est Iesus spiritu, & protestatus est, & dixit, Amen, amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me. Unus ex vobis*, numero, non merito; specie, non virtute; commixtione corporali, non vinculo spiritali; carnis adjunctione, non cordis socius unitate: proinde non qui ex vobis est, sed qui ex vobis exiturus est. Nam quomodo erit verum quod protestatus est Dominus, & dixit, *Unus ex vobis*: si verum est quod ait idem ipse in Epistola sua, cujus est hoc Evangelium, Ex nobis exierunt, *1. Iohann. 2. 19.* sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum? Non erat igitur ex illis Judas: mansisset enim cum illis, si esset ex illis. Quid est ergo, *Unus ex vobis tradet me*: nisi, Unus ex vobis exiturus est, qui me tradet? Quia & ille qui ait, Si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum: jam dixerat, Ex nobis exierunt. Ac per hoc utrumque verum est, & ex nobis, & non ex nobis: secundum aliud ex nobis, secundum aliud non ex nobis: secundum communionem sacramentorum ex nobis, secundum suorum proprietatem criminum non ex nobis.

3. *Adspiciebant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de quo diceret.* Sic quippe in eis erat erga Magistrum suum pia caritas, ut tamen eos humana alterum de altero stimulet infirmitas. Nota quidem

sibi erat cuiusque conscientia, verumtamen quia proximi erat ignota, ita sibi unusquisque erat certus, ut incerti essent & in ceteris singuli, & in singulis ceteri.

v. 23. 4. *Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Iesu, quem diligebat Iesus.* Quid dixerit, in sinu,

v. 25. paulò post ait, ubi dicit, *supra pectus Iesu.* Ipse est

Iohan. 21. Johannes cuius est hoc Evangelium, sicut postea

20. & 24. manifestat. Erat enim eorum hæc consuetudo quæ

sacras litteras nobis ministrarunt, ut quando ab aliquo eorum divina narrabatur historia, cum ad seipsum

veniret, tamquam de alio loqueretur; & sic se infereret ordini narrationis suæ, tamquam rerum

gestarum scriptor, non tamquam sui ipsius prædicator. Nam & hoc sanctus Matthæus fecit, qui

cum in textu narrationis suæ venisset ad seipsum,

Matth. 9. 9. Vidit, inquit, in telonio sedentem quemdam publicanum, nomine Matthæum, & ait illi, Sequere me. Non ait, Vidit me, & dixit mihi. Hoc fecit & beatus Moyses, ita de seipso tamquam de alio cuncta narravit, & ait, Dixit Dominus ad Moysen.

Exodi 6. 1. Inusitatus apostolus Paulus, non in historia, ubi rerum gestarum suscipitur explicanda narratio, sed in Epistola hoc fecit. Nam utique de seipso ait, Scio

2. Cor. 12. 2. hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum huiusmodi usque in tertium cælum. Quocirca quod etiam hic beatus Evangelista non ait, Eram recumbens in sinu Iesu, sed ait, *Erat recumbens unus ex discipulis*: nostrorum auctorum consuetudinem agnoscamus potius quam miremur. Quid enim deperit veritati, quando & res ipsa dicitur, & modo quodam dicendi iactantia devitatur? Hoc quippe narrabat, quod ad ejus laudem maximam pertinebat.

5. Quid est autem, quem diligebat Iesus? Quasi alios non diligeret, de quibus idem ipse Johannes superius ait, In finem dilexit eos. Et ipse Dominus, Majorem hac caritatem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Et quis enumeret omnia divinarum testimonia paginarum, quibus Dominus Iesus, non illius neque eorum quæ tunc erant tantum, sed etiam post futurorum membrorum suorum, & totius Ecclesiæ suæ dilector ostenditur? Sed profecto later hic aliquid, & pertinet ad sinum in quo recumbebat qui ista dicebat. Per sinum quippe quid significatur aliud quam secretum? Sed alius est opportunior locus, ubi nobis Dominus aliquid donet de hoc secreto, quantum sufficiat, dicere.

6. Innuit ergo Simon Petrus, & dicit ei. Notanda

Iohan. 13. locutio est, dici aliquid non sonando, sed tantummodo innuendo: Innuit, inquit, & dicit: utique innuendo dicit. Si enim cogitando aliquid dicitur, sicut Scriptura loquitur, Dixerunt apud semetipsos: quanto magis innuendo, ubi jam foras qualibuscumque signis promitur quod fuerat corde conceptum? Quid ergo dixit innuendo? quid nisi quod sequitur? *Quis est de quo dicit?* Hæc verba Petrus innuit: quia non sono vocis, sed motu corporis dixit. Itaque cum recubisset ille supra pectus Iesu. Hic

v. 25. est utique pectoris sinus, sapientiæ secretum. Dicit

v. 26. ei, Domine quis est? * Respondit Iesus, Ille est cui ego tinctum panem porrexero. Et cum tinxisset panem, dedit

v. 27. Iudæ Simonis Iscariotæ. * Et post panem, tunc introivit in illum satanas. Expressus est traditor, nudata sunt latebræ tenebrarum. Bonum est quod

accepit, sed malo suo accepit, quia malè bonum malus accepit. Verum de isto pane tincto qui porrectus est ficto, & de his quæ sequuntur, multa dicenda sunt: quibus necessarium est plus temporis, quam nunc habemus jam in istius fine sermonis.

TRACTATUS LXII.

Ab eo quod scriptum est, Et cum tinxisset panem, dedit Iudæ: usque ad id, Nunc clarificatus est filius hominis.

1. **S**CIO, Carissimi, moveri posse nonnullos, sive pios ut requirant, sive impios ut reprehendant, quod postea quam panem tinctum traditori suo Dominus dedit, intraverit in illum satanas. Sic enim scriptum est, *Et cum tinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ: * & post panem tunc introivit in illum satanas.* Dicunt enim, Itane hoc meruit panis Christi porrectus de mensa Christi, ut post illum intraret in ejus discipulum satanas? Quibus respondemus, hinc nos potius doceri, quam sit cavendum malè accipere bonum. Multum quippe interest, non quid accipiat, sed quis accipiat: nec quale sit quod datur, sed qualis sit ipse cui datur. Nam & bona obsunt, & mala profunt, sicut fuerint quibus dantur. Peccatum, inquit Apostolus, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Ecce per bonum factum est malum, dum malè accipitur bonum. Itemque ipse ait, In magnitudine revelationum

meorum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis

meæ, angelus satanæ qui me colaphizet: propter quod ter Dominum rogavi, ut auferret eum à me, & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Ecce per malum factum est bonum, dum bene accipitur malum. Quid ergo miraris si datus est Iudæ panis Christi, per quem manciparetur diabolo: cum videas è contrario datum Paulo angelum diaboli, per quem perficeretur in Christo? Ita & malo bonum obfuit, & malum bono profuit. Recordamini unde sit scriptum, Quicumque manducaverit panem, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Et de his erat sermo, cum hoc Apostolus diceret, qui Domini corpus velut alium cibum quemlibet indiscretè negligenterque sumebant. Hic ergo si corripitur qui non dijudicat, hoc est, non discernit à ceteris cibis Dominicum corpus; quo modo damnatur qui ad ejus mensam fingens amicum, accedit inimicus? Si reprehensione tangitur negligentia convivantis, qua poenâ percutitur venditor invitantis? Quid erat autem panis traditori datus, nisi demonstratio cui gratiæ fuisset ingratus?

2. Intravit ergo post hunc panem satanas in Domini traditorem, ut sibi jam traditum plenius possideret, in quem prius intraverat ut deciperet. Neque enim non in illo erat quando perrexit ad Judæos, & de pretio tradendi Domini pactus est, cum hæc apertissimè Lucas Evangelista testetur & dicat, Intravit autem satanas in Judam, qui cognominabatur Iscariotes, unum de duodecim; & abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum. Ecce ubi ostenditur quod jam intraverat satanas in Judam. Prius ergo intraverat, immittendo in cor ejus cogitationem qua traderet Christum: talis enim jam venerat ad cœnandum. Nunc autem

* Sic omnes MSS. At editi, quomodo non damnatur.

post panem intravit in eum, non ut adhuc alienum tentaret, sed ut proprium possideret.

3. Non autem, ut putant quidam negligenter legentes, tunc Judas Christi corpus accepit. Intellegendum est enim, quod jam omnibus eis distribuerat Dominus sacramentum corporis & sanguinis sui, ubi & ipse Judas erat, sicut sanctus Lucas evidentissimè narrat: ac deinde ad hoc ventum est, ubi secundum narrationem Johannis apertissimè Dominus per buccellam tinctam atque porrectam suam exprimit traditorem fortassis per panis tinctionem, illius significans^a fictionem. Non enim omnia quæ tinguntur, abluuntur: sed ut inficiantur, nonnulla tinguntur. Si autem bonum aliquid hîc significat tinctio, eidem bono ingratum non immeritò est secuta damnatio.

4. Adhuc tamen Judæ possessio, non à Domino, sed à diabolo, cum homini ingrato intrasset panis in ventrem, hostis in mentem: adhuc, inquam, tanti mali jam corde concepti plenus restabat effectus, cujus jam præcesserat damnandus affectus. Itaque cum Dominus panis vivus panem mortuo tradidisset, & panem tradendo panis traditorem ostendisset: *Quod facis*, inquit, *fac citius*. Non præcepit facinus: sed prædixit Judæ malum, nobis bonum. Quid enim Judæ pejus, & quid nobis melius quam traditus Christus, ab illo adversus illum, pro nobis præter illum? *Quod facis fac citius*. O verbum libentius parati, quam irati! ô verbum non tam pœnam exprimens proditoris, quam mercedem significans Redemptoris! Dixit enim, *Quod facis fac citius*, non tam in perniciem perfidi sæviendo, quam ad salutem fidelium festinando: quia traditus est propter delicta nostra, & dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea. Unde & de seipso dicit Apostolus, *Qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me*. Nisi ergo se traderet Christus, nemo traderet Christum. Quid habet Judas, nisi peccatum? Neque enim in tradendo Christo salutem nostram cogitavit, propter quam traditus est Christus, sed cogitavit pecuniæ lucrum, & invenit animæ detrimentum. Accepit mercedem quam voluit, sed nontanti est data quam meruit. Tradidit Judas Christum, tradidit Christus seipsum: ille agebat negotium suæ venditionis, iste nostræ redemptionis. *Quod facis, fac citius*; non quia tu potes, sed quia hoc vult qui totum potest.

5. * *Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei.* * *Quidam enim putabant, quia loculos habebat Judas, quia dicit ei Iesus, Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum, aut egenis ut aliquid daret.* Habebat ergo & Dominus loculos, & à fidelibus oblata conservans, & suorum necessitatibus & aliis indigentibus tribuebat. Tunc primum Ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta, ubi intelligeremus quod præcepit non cogitandum esse de crastino, non ad hoc fuisse præceptum, ut nihil pecuniæ servetur à sanctis: sed ne Deo pro ista serviatur, & propter inopiæ timorem justitia deseratur. Nam & Apostolus in posterum providens, ait, *Si quis fidelis habet viduas, sufficienter tribuat eis, ut non gravetur Ecclesia, quò veris viduis sufficere possit.*

6. *Cum ergo accepisset ille buccellam, exiit tinctum. Erat autem nox.* Et ipse qui exivit, erat nox.

Cum ergo exisset nox, Ait Iesus, Nunc clarificatus

^a MSS. plerique, *factionem*: minùs bene, ut patet ex Tract. 61. n. 6

est filius hominis. Dies ergo diei eructuavit verbum, id est, Christus discipulis fidelibus, ut audirent eum, & amarent sequendo: & nox nocti annuntiavit scientiam, id est, Judas Judæis infidelibus, ut venirent ad eum, & apprehenderent persequendo. Sed jam hinc in sermonem Domini, qui factus est ad pios, antequam teneretur ab impiis, intentior flagitatur auditor: & ideo eum præcipitare non debet, sed differre potius disputator.

TRACTATUS LXIII.

De eo quod Dominus ait, Nunc clarificatus est filius hominis: usque ad id, Et continuo clarificabit eum.

I. INTENDAMUS mentis obtutum, & adjuvante Domino, Deum requiramus. Divini cantici vox est, *Quærite Deum*, & *investet anima vestra.* Quæramus inveniendum, quæramus inventum. Ut inveniendus quærat, occultus est: ut inventus quærat, immensus est. Unde alibi dicitur, *Quærite faciem ejus semper.* Satiat enim quærentem in quantum capit: & inveniensem capaciorem facit, ut rursus quærat impleri, ubi plus capere cœperit. Non ergo ita dictum est, *Quærite faciem ejus semper*, quemadmodum de quibusdam, *Semper discentes, & ad scientiam veritatis numquam pervenientes*: sed potius sicut ille ait, *Cum consummaverit homo, tunc incipit*: donec ad illam vitam veniamus, ubi sic impleamur, ut capaciores non efficiamur, quia ita perfecti erimus, ut jam non proficiamus. Tunc enim ostendetur nobis, quod sufficit nobis. Hîc autem semper quæramus, & fructus inventionis non sit finis inquisitionis. Neque enim propterea non semper, quia hîc tantum: sed ideo hîc semper dicimus esse quærendum, ne aliquando hîc putemus ab inquisitione cessandum. Nam & de quibus dictum est, *Semper discentes, & ad veritatis scientiam numquam pervenientes*: hîc sunt utique semper discentes: cum verò de hac vita exierint, jam non erunt discentes, sed erroris sui mercedem recipientes. Sic enim dictum est, *Semper discentes, & ad veritatis scientiam numquam pervenientes*: tamquam diceretur, *Semper ambulantes, & ad viam numquam pervenientes.* Nos autem semper ambulemus in via, donec eò veniamus, quò ducit via: nusquam in ea remaneamus, donec perducatur ubi maneamus: atque ita, & quærendo tendimus, & inveniundo ad aliquid pervenimus, & ad id quod restat quærendo & inveniundo transimus, quò usque ibi fiat finis quærendi, ubi perfectioni non superest intentio proficiendi. Hæc prælocutio, Dilectissimi, intentam fecerit Caritatem Vestram ad istum Domini sermonem, quem ad discipulos habuit ante passionem: profundus est enim, & utique ubi multum laboraturus est disputator, non remissus debet esse auditor.

2. Quid ergo ait Dominus postea quam Judas exiit, ut citius faceret quod erat facturum, hoc est, Dominum traditurum? Quid ait dies, cum exisset nox? Quid ait Redemptor, cum exisset venditor? *Nunc*, inquit, *clarificatus est filius hominis.* Quare *nunc*? Numquid quia exiit qui tradat, quia imminet qui teneant & occidant? Itane *nunc clarificatus est*, quia propè est ut humilietur amplius: cui jam impendet ut alligetur, ut judicetur, ut con-

^b Sic aliquot MSS. At editi, *implere*.

demnetur, ut irrideatur, ut crucifigatur, ut interimatur? Hæccine est clarificatio, an potius humiliatio? Nonne quando miracula faciebat, ait *Iohan. 7. 39.* ramen de illo iste Johannes, Spiritus non erat datus, quia Jesus nondum erat glorificatus? Tunc ergo nondum erat glorificatus, cum mortuos suscitaret; & nunc est glorificatus, cum mortuis propinquaret? Nondum erat glorificatus faciens divina, & glorificatus est passurus humana? Mirum, si hoc Deus ille magister significabat & docebat his verbis. Altiùs est perscrutandum Altissimi dictum, *Iohan. 13. 10.* qui se aliquantum manifestat ut inveniamus, & iterum occultat ut inquiramus, & de inventis ad inveniendam tamquam passibus innitatur. Video hinc aliquid quod præfiguret magnum aliquid. Exiit Judas, & clarificatus est Jesus; exiit filius perditionis, & clarificatus est filius hominis. Ille quippe exierat, propter quem dictum erat eis, Et vos mundi estis, sed non omnes. Exeunte itaque immundo, omnes mundi remanserunt, & cum suo mundatore manserunt. Tale aliquid erit cum victus à Christo transierit hic mundus, & nemo in populo Christi remanebit immundus: cum zizaniis à tritico separatis, iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris sui. Hoc futurum prævidens Dominus, & nunc significatum esse contestans, discendente Juda tamquam zizaniis separatis, remanentibus tamquam tritico Apostolis sanctis. *Nunc, inquit, clarificatus est filius hominis:* tamquam diceret, Ecce in illa mea clarificatione quod erit, ubi malorum nullus erit, ubi bonorum nullus perit. *D* Sic autem non est dictum, Nunc significata est clarificatio filii hominis, sed dictum est, *Nunc clarificatus est filius hominis:* quemadmodum non est dictum. Petra significabat Christum, sed Petra erat Christus. Nec dictum est, Bonum semen significabat filios regni, aut zizania significabant filios maligni: sed dictum est, Bonum semen hi sunt filii regni, zizania autem filii maligni. Sicut ergo solet loqui Scriptura, res significantes tamquam illas quæ significantur appellans, ita locutus est Dominus dicens, *Nunc clarificatus est filius hominis:* postea quam separato inde nequissimo, & secum remanentibus sanctis, significata est glorificatio ejus, quando separatis iniquis manebit in æternitate cum sanctis.

3. Cum autem dixisset, *Nunc clarificatus est filius hominis:* adjunxit, *Et Deus clarificatus est in eo.* Ipsa est enim clarificatio filii hominis, ut Deus clarificetur in eo. Si enim non ipse in seipso, sed Deus in illo clarificatur, tunc illum Deus in se clarificat. Denique tamquam ista exponens, adjungit, & dicit, *Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso.* Hoc est, *Si Deus clarificatus est in eo,* quia non venit facere voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui misit illum: *& Deus clarificabit eum in semetipso,* ut natura humana in qua est filius hominis, quæ à Verbo æterno suscepta est, etiam immortalis æternitate donetur. *Et continuo,* inquit, *clarificabit eum.* Resurrectionem scilicet suam, non sicut nostram in fine sæculi, sed continuo futuram hac adtestatione prædicens. Ipsa est enim clarificatio, de qua Evangelista jam dixerat, quod paulò ante commemoravi, quia propterea nondum Spiritus datus erat illo novo modo in eis, quibus fuerat eo modo post resurrectionem credentibus dandus, quia Jesus nondum fuerat clarificatus: id est, nondum fuerat mortalitas immortalitate

vestita, & in æternam virtutem temporalis infirmitas commutata. Potest & de ista clarificatione dictum videri, *Nunc clarificatus est filius hominis:* ut quod ait *nunc,* non ad imminens passionem, sed ad vicinam resurrectionem pertinere credatur, tamquam fuerit factum quod erat tam proximè jam futurum. Hodie Dilectioni Vestræ ista suffecerint: cum donaverit Dominus, de consequentibus differemus.

TRACTATUS LXIV.

In id quod Dominus dicit, Filioli, adhuc modicum vobiscum sum, quæretis me, & sicut dixi Judæis, quò ego vado, vos non potestis venire, & vobis dico modò.

1. **A**DVERTENDA est, Carissimi, Dominicorum verborum ordinata connectio. Cum enim superius dixisset, postea quam Judas egressus est, & ab illa sanctorum etiam corporali conversatione sejunctus est, Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo: quod sive futurum regnum significans dixit, quando mali separabuntur à bonis, sive quòd ejus resurrectio tunc futura esset, id est, differenda non esset, sicut in finem sæculi nostra differtur: ac deinde addidisset, Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum, quod sine ulla ambiguitate de sua resurrectione continuo futura testatus est: adje- *Iohan. 13. 31.* rit, *Filioli adhuc modicum vobiscum sum.* Ne putarent ergo quòd sic eum clarificaturus esset Deus, ut non eis conjungeretur ulterius ea conversatione qua in terra est; *Adhuc modicum,* inquit, *vobiscum sum:* tamquam diceret, Continuo quidem resurrectione clarificabor: non tamen continuo adscensurus in cælum, sed *adhuc modicum vobiscum sum.* Sicut enim scriptum est in Actibus Apostolorum, fecit cum eis post resurrectionem quadraginta dies intrans & exiens, manducans & bibens: non quidem habens esuriendi ac sitiendi egestatem, sed usque ad ista carnis insinuans veritatem, quæ cibandi ac potandi jam non habebat necessitatem, sed potestatem. Hos ergo quadraginta dies significavit dicendo, *Adhuc modicum vobiscum sum,* an aliquid aliud? Potest enim & sic intelligi, *Adhuc modicum vobiscum sum,* Adhuc, sicut vos, in hac infirmitate carnis etiam ipse sum, donec scilicet moreretur atque resurgeret: quia postea quam resurrexit, cum illis quidem fuit diebus, ut dictum est, quadraginta exhibitione corporalis præsentiæ: sed non cum illis fuit consortio infirmitatis humanæ. *Act. 1. 3.*

2. Est & alia divina præsentia sensibus ignota mortalibus, de qua item dicit, Ecce ego vobiscum *Matth. 28. 20.* sum, usque ad consummationem sæculi. Hoc certe non est, *Adhuc modicum vobiscum sum:* non enim modicum est usque ad consummationem sæculi. Aut si & hoc modicum est: (volat enim ætas, & in oculis Dei mille anni sicut dies unus, aut sicut *Psal. 85. 4.* vigilia in nocte:) non tamen hoc significare voluisse credendus est nunc, quandoquidem secutus adjunxit, *Quæretis me, & sicut dixi Judæis, quò ego vado, vos non potestis venire.* Utrique post hoc *Iohan. 13. 33.* modicum quò vobiscum sum, *Quæretis me, & quò ego vado, vos non potestis venire.* Numquid post consummationem sæculi, quò ipse vadit, venire non poterunt? Et ubi est quò aliquantò post in hoc

Johan. 17.
24. hoc ipso sermone dicturus est, Pater, volo ut ubi A
ego sum, & ipsi sint mecum? Non ergo de illa sua
cum suis præsentia, qua cum illis est usque ad con-
summationem sæculi, nunc locutus est, ubi ait,
Adhuc modicum vobiscum sum: sed vel de infirmi-
tate mortali, qua cum illis erat usque ad passio-
nem suam; aut de præsentia corporali, qua cum
illis futurus erat usque ad adscensionem suam.
Quodlibet horum quis eligat, cum fide non li-
tigat.

Lucas 24.
44. 3. Ne cui autem videatur abhorrere iste sensus B
à vero, quo dicimus Dominum mortalis carnis
communione, in qua cum discipulis usque ad
passionem fuit, significare potuisse dicendo, *Ad-
huc modicum vobiscum sum*: apud alium quoque
Evangelistam post resurrectionem verba ejus ad-
tendat, ubi ait, Hæc locutus sum vobis, cum ad-
huc essem vobiscum. Quasi tunc non erat cum ip-
sis simul adsistentibus, videntibus, tangentibus,
colloquentibus. Quid est ergo, cum adhuc essem
vobiscum, nisi cum adhuc essem in carne morta-
li, in qua estis & vos? Tunc enim quidem in eadem
carne resuscitatus erat: sed cum illis in eadem mor-
talitate jam non erat. Quapropter sicut ibi jam
immortalitate carnis indutus veraciter ait, cum
adhuc essem vobiscum; ubi nihil aliud intelligere
possumus, nisi cum adhuc essem in carnis morta-
litate vobiscum: ita & hinc non absurdè dixisse in-
telligitur, *Adhuc modicum vobiscum sum*, tamquam
diceret, Adhuc modicum sicut vos estis, mortalis
sum ego. Ergo sequentia videamus.

Johan. 13.
33. 4. *Queretis me, & sicut dixi Judæis, quò ego
vado, vos non potestis venire: & vobis dico modò.*
Hoc est, modò non potestis. Judæis autem cum
hoc diceret, non addidit *modò*. Isti itaque venire
non poterant tunc quò ille ibat, sed poterant po-
stea: nam hoc apostolo Petro apertissimè paulò
post ait. Cum enim dixisset ille, Domine quò va-
dis? Respondit ei, Quò ego vado, non potes me
modò sequi, sequeris autem postea. Sed hoc quid
sit, non negligenter est prætereundum. Quò enim
sequi tunc non poterant discipuli Dominum, sed
postea poterant? Si dixerimus ad mortem: homini
nato quod invenitur tempus, quo ad moriendum
non sit idoneus; quandoquidem talis est in corpore
corruptibili hominum fors, ut non sit in ea facilius
vita quàm mors? Non igitur adhuc minùs idonei
erant sequi Dominum ad mortem, sed minùs ido-
nei erant sequi Dominum ad vitam quæ non habet
mortem. Illò quippe ibat Dominus, ut surgens à
mortuis jam non moreretur, & mors ei ultrà non F
dominaretur. Moriturum quippe Dominum pro
justitia quomodo jam fuerant secuturi, adhuc mar-
tyrio non maturi? Aut iturum Dominum ad im-
mortalitatem carnis, quomodo jam fuerant secu-
turi, quandolibet morituri, sed in sæculi fine re-
surrecturi? Aut iturum Dominum ad sinum Patris,
nec relicturum eos, unde nec recessit cum venisset
ad eos, quomodo jam fuerant secuturi; cum esse
nemo possit in illa felicitate nisi perfectus in cari-
tate? Ideoque docens quomodo idonei esse pos-
sint pergere quò ille antecedeat, *Mandatum*, in-
quit, *novum do vobis, ut diligatis invicem*. Hi sunt
gressus quibus sequendus est Christus: sed de his
sermo uberius in aliud tempus est differendus.

TRACTATUS LXV.

*In id quod Dominus ait, Mandatum novum do vo-
bis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos, ut &
vos invicem diligatis: in hoc cognoscent omnes
quia mei discipuli estis, si dilectionem habueri-
tis in invicem.*

I. **D**OMINUS Jesus mandatum novum se
discipulis suis dare testatur, ut diligant
invicem: *Mandatum*, inquit, *novum do* **Johan. 13.**
vobis, ut diligatis invicem. Nonne jam erat hoc **34.**
mandatum in antiqua Dei Lege, ubi scriptum est,
Diliges proximum tuum tamquam teipsum? Cur **Levit. 19.**
ergo novum appellatur à Domino, quod tam ve- **18.**
tus esse convincitur? An ideo est mandatum no-
vum, quia exuto vetere induit nos hominem no-
vum? Innovat quippe audientem, vel potius obe-
dientem, non omnis, sed ista dilectio quam Domi-
nus ut à carnali dilectione distingueret, addidit,
sicut dilexi vos. Nam diligunt invicem mariti &
uxores, parentes & filii, & quæcumque alia inter
se homines necessitudo humana devinxerit: ut ta-
ceamus de dilectione culpabili atque damnabili,
qua diligunt invicem adulteri & adulteræ, scorta-
tores & meretrices, & quoscumque alios non hu-
mana necessitudo, sed humanæ vitæ noxia turpitu-
do conjungit. Mandatum ergo novum dedit nobis
Christus, ut diligamus invicem, sicut & ipse dile-
xit nos. Dilectio ista nos innovat, ut simus homi-
nes novi, heredes Testamenti novi, cantatores
cantici novi. Hæc dilectio, Fratres Carissimi, an-
tiquos etiam tunc justos, tunc Patriarchas & Pro-
phetas, sicut postea beatos Apostolos innovavit:
ipsa & nunc innovat gentes, & ex universo genere
humano quod diffunditur toto orbe terrarum, fa-
cit & colligit populum novum, corpus novæ nuptæ
Filii Dei unigeniti sponsæ, de qua dicitur in Cantico
canticorum, Quæ est ista quæ adscendit dealba- **Cant. 8. 5.**
ta? utique dealbata, quia innovata; unde nisi man- **sec. LXV.**
dato novo? Propter quod pro invicem sollici- **1. Cor. 12.**
ta sunt membra in ea, & si patitur unum mem- **26.**
brum, compatiuntur omnia membra, & si glorifi-
catur unum membrum, congaudent omnia mem-
bra. Audiunt enim, atque custodiunt, *Mandatum
novum do vobis, ut vos invicem diligatis*: non sicut se
diligunt qui corrumpunt; nec sicut se diligunt ho-
mines, quoniam homines sunt: sed sicut se diligunt
quoniam dii sunt & filii Altissimi omnes, ut sint Fi-
lio ejus unico fratres, ea dilectione invicem diligen-
tes, qua ipse dilexit eos, perducturus eos ad illum fi-
nem qui sufficiat eis, ubi satietur in bonis deside- **Psal. 102. 5.**
rium eorum. Tunc enim aliquid desiderio non de-
erit, quando omnia in omnibus Deus erit. Talis fi- **1. Cor. 13.**
nis non habet finem. Nemo ibi moritur, quò ne- **28.**
mo pervenit, nisi huic sæculo moriatur, non mor-
te omnium, qua corpus ab anima deferitur; sed
morte electorum, qua etiam cum in carne mortali
adhuc manetur, cor sursum ponitur. De quali
morte dicebat Apostolus, Mortui enim estis, & **Col. 3. 3.**
vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.
G Hinc fortasse dictum est, Valida est sicut mors di- **Cant. 8. 6.**
lectio. Hac enim dilectione fit, ut in isto adhuc
corruptibili corpore constituti moriamur huic sæ-
culo, & vita nostra abscondatur cum Christo in
Deo: immo ipsa dilectio est mors nostra sæculo, &
vita cum Deo. Si enim mors est quando de corpo-
re anima exit, quomodo non est mors quando de
mundo amor noster exit? Valida est ergo sicut mors

dilectio. Quid eâ validius, qua vincitur mundus?

2. Nolite itaque Fratres mei putare in hoc quod ait Dominus, *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis*, illud majus prætermisum esse mandatum, quo præcipitur ut diligamus Dominum Deum nostrum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: tamquam enim hoc prætermisso videtur dictum, *ut diligatis invicem*, velut hoc ad illud alterum non pertineat, quo dictum est, Diliges proximum tuum tamquam teipsum. In his enim duobus præceptis, inquit, tota Lex pendet, & Prophetæ. Sed bene intelligentibus utrumque invenitur in singulis. Nam & qui diligit Deum, non eum potest contemnere præcipientem ut diligit proximum: & qui sanctè ac spiritaliter diligit proximum, quid in eo diligit nisi Deum? Ipsa est dilectio ab omni mundana dilectione discreta, quam distinguendo addidit Dominus, *sicut dilexi vos*. Quid enim nisi Deum dilexit in nobis? Non quòd habebamus, sed ut haberemus: ut perducat nos, sicut paulò antè dixi, ubi sit Deus omnia in omnibus. Sic etiam medicus rectè dicitur ægros diligere: & quid in eis nisi salutem diligit, quam cupit utique revocare, non morbum, quem venit expellere? Sic ergo & nos invicem diligamus, ut quantum possumus, invicem ad habendum in nobis Deum curâ dilectionis adtrahamus. Hanc dilectionem nobis donat ipse qui ait, *Sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem*. Ad hoc ergo nos dilexit, ut & nos diligamus invicem: hoc nobis conferens diligendo nos, ut mutua dilectione constingamur inter nos, & tam dulci vinculo connexis membris corpus tanti capitis simus.

3. In hoc cognoscent, inquit, omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis in invicem: tamquam diceret, Alia munera mea habent vobiscum etiam non mei, non solum naturam, vitam, sensum, rationem, & eam salutem quæ hominibus pecoribusque communis est; verum etiam linguas, sacramenta, prophetiam, scientiam, fidem, distributionem rerum suarum pauperibus, & caritatem non habent, ut cymbala concrepant, nihil sunt, nihil illis prodest. Non ergo in illis quamvis bonis muneribus meis, quæ habere possunt etiam non discipuli mei: sed in hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis in invicem. O sponsa Christi pulchra inter mulieres! ô dealbata adscendens, & incumbens super fratrualem tuam! quoniam cujus lumine illustraris ut candeas, ejus adjutorio fulciris ne cadas: ô quam bene cantatur tibi in illo Cantico canticorum velut epithalamio tuo, Quia caritas in deliciis tuis. Ipsa non comperdit cum impiis animam tuam: ipsa discernit causam tuam, & sicut mors valida est, & in deliciis tuis est. Quam mirandi generis mors est, cui parum fuit non esse in pœnis, nisi esset insuper in deliciis? Sed hîc jam iste sermo claudatur: ab alio exordio tractanda sunt quæ sequuntur.

TRACTATUS LXVI.

De eo quod sequitur, Dicit ei Simon Petrus, Domine quò vadis? usque ad id, Amen, amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

1. CUM Dominus Jesus sanctam dilectionem, qua se invicem diligere, discipulis commendaret, Dicit ei Simon Petrus,

A Domine quò vadis? Sic utique hoc dixit Magistro discipulus, & Domino servus, tamquam sequi paratus. Propterea quippe Dominus, qui ejus animum vidit, quare hoc interrogaverit, sic ei respondit: Quò ego vado, non potes me modò sequi: tamquam diceret, Propter quod interrogas, non potes modò. Non ait, non potes: sed, non potes modò, dilationem intulit, non spem tulit: & eandem spem quam non tulit, sed potius dedit, sequenti voce firmavit, addendo atque dicendo, Sequeris autem postea. Quid festinas Petre? Nondum te suo spiritu solidavit petra. Noli extolli præsumendo, non potes modò: noli dejici desperando, sequeris postea. Sed adhuc ille quid dicit? Quare te non possum sequi modò? Animam meam pro te ponam. Quid in animo ejus esset cupiditatis, videbat: quid virium, non videbat. Voluntatem suam jactabat infirmus, sed inspiciebat valetudinem medicus: iste promittebat, ille prænoscebat: qui nesciebat, audebat; qui præsciebat, docebat. Quantum sibi assumserat Petrus intuendo quid vellet, ignorando quid posset? Quantum sibi assumserat, ut cum venisset Dominus animam suam ponere pro amicis suis, ac per hoc & pro ipso, ille hoc Domino offerre consideret: & nondum pro se positâ animâ Christi, animam suam polliceretur se positurum esse pro Christo? Respondit ergo Iesus, Animam tuam pro me pones? Itane facies pro me, quod nondum ego pro te? Animam tuam pro me pones? Præire potes, qui sequi non potes? Quid tantum præsumis? quid de te sentis? quid esse te credis? Audi quid sis: Amen, amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges. Ecce quomodo tibi citò apparebis, qui magna loqueris, & te parvulum nescis. Qui mihi promittis mortem tuam, ter negabis vitam tuam. Qui te jam putas mori posse pro me, prius vive pro te: nam timendo mortem carnis tuæ, mortem dabis animæ tuæ. Quanta enim vita est confiteri Christum, tanta mors est negare Christum.

2. An apostolus Petrus, sicut eum quidam favore perverso excusare nituntur, Christum non negavit, quia interrogatus ab ancilla hominem se nescire respondit, sicut alii Evangelistæ contestantur expressius? Quasi verò qui hominem Christum negat, non Christum negat; & hoc in eo negat quod factus est propter nos, ne periret quod fecerat nos. Ergo qui ita confiteretur Christum Deum, ut hominem neget, non pro illo mortuus est Christus; quia secundum hominem mortuus est Christus. Qui negat hominem Christum, non reconciliatur per mediatorem Deo. Unus enim Deus, & unus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Qui negat hominem Christum, non justificatur: quia sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per obedientiam unius hominis justii constituentur multi. Qui negat hominem Christum, non resurget in resurrectionem vitæ: quia per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum: sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur. Per quid autem caput est Ecclesiæ, nisi per hominem, quod Verbum caro factum est? id est, Dei Patris Unigenitus Deus homo factus est. Quomodo est igitur in corpore Christi, qui negat hominem Christum? Qui enim caput negat, quomodo est membrum? Sed quid multis immorer, cum ipse Dominus abstulerit omnes humanæ argumentationis ambages? Non enim

Ambrosius
in Luc. c. 22.

1. Tim. 2.5.

Rom. 5. 19.

1. Cor. 15.

21. & 22.

ait, Non cantabit gallus donec hominem neges: Aut sicut loqui familiariore cum hominibus dignatione consuevit, Non cantabit gallus donec filium hominis ter neges: sed ait, *donec me ter neges*. Quid est, *me*, nisi quod erat; & quid nisi Christus erat? Quidquid ergo ejus negavit, ipsum negavit, Christum negavit, Dominum Deum suum negavit. Quia & ille condiscipulus ejus Thomas, quando exclamavit, Dominus meus & Deus meus, non Verbum, sed carnem tetigit; non incorpoream Dei naturam, sed hominis corpus curiosis manibus contrectavit. Hominem itaque tetigit, & tamen Deum cognovit. Si ergo quod iste tetigit, hoc Petrus negavit: quod iste exclamavit, hoc Petrus offendit. *Non cantabit gallus, donec ter me neges*. Dicas licet, Nescio hominem; dicas licet, Homo nescio quid dicis; dicas licet, Non sum ex discipulis ejus: me negabis. Si, quod dubitare nefas est, Christus hoc dixit, verumque prædixit, procul dubio Petrus Christum negavit. Non accusemus Christum, cum defendimus Petrum. Peccatum agnoscat infirmitas, nam mendacium non habet veritas. Agnovit quippe peccatum suum infirmitas Petri, prorsus agnovit: & quantum mali Christum negando commiserit, plorando monstravit. Ipse suos redarguit defensores, & unde eos vincat, producit lacrymas testes. Neque nos cum ista dicimus, primum Apostolorum accusare delectat: sed hunc intuendo admoneri nos oportet, ne homo quisquam de humanis viribus fidat. Nam quid aliud pertinuit ad doctorem salvatoremque nostrum, nisi ut nobis nequaquam de se quemquam præsumere debere, in ipso primo Apostolorum demonstraret exemplo? In anima itaque Petri contigit, quod offerebat in corpore. Non tamen pro Domino, ut temere præsumebat, præcessit, sed aliter quam putabat. Namque ante mortem & resurrectionem Domini & mortuus est negando, & revixit plorando: sed mortuus est, quia superbè ipse præsumsit; revixit autem, quia benignè ille respexit.

TRACTATUS LXVII.

De eo quod Dominus dicit, Non turbetur cor vestrum: usque ad id, Iterum venio, & accipiam vos ad meipsum.

I. ERIGENDA est nobis, Fratres, ad Deum major intentio, ut verba sancti Evangelii, quæ modò in nostris auribus sonuerunt, etiam mente capere utcumque possimus. Ait enim Dominus Jesus, *Non turbetur cor vestrum*. ^a *Credite in Deum, & in me credite*. Ne mortem tamquam homines timerent, & ideo turbarentur, consolatur eos, etiam se Deum esse contestans. *Credite*, inquit, *in Deum, & in me credite*. Consequens est enim, ut si in Deum creditis, & in me credere debeatis: quod non esset consequens, si Christus non esset Deus. *Credite in Deum, & in eum credite*, cui natura est, non rapina, esse æqualem Deo: semetipsum enim exinanivit; non tamen formam Dei amittens, sed formam servi accipiens. Mortem metuitis huic formæ servi: *non turbetur cor vestrum*, suscitabit illam forma Dei.

2. Sed quid est quod sequitur, *In domo Patris mei mansiones multæ sunt*, nisi quia & sibi metuebant? Unde audire debuerunt, *Non turbetur cor ve-*

strum. Quis enim eorum non metueret, cum Petro dictum esset fidentiori atque promptiori, Non cantabit gallus donec ter me neges? Tamquam ergo essent ab illo perituri, meritò turbabantur: sed cum audiunt, *In domo Patris mei mansiones multæ sunt: si quo minùs, dixissem vobis, quia vado parare vobis locum*: à perturbatione recreantur, certi ac fidentes etiam post pericula tentationum se apud Deum cum Christo esse mansuros. Quia etsi alius est alio fortior, alius alio sapientior, alius alio justior, alius alio sanctior: *in domo Patris mansiones multæ sunt*, nullus eorum alienabitur ab illa domo, ubi mansionem pro suo quisque accepturus est merito. Denarius quidem ille æqualis est omnibus, quem pater-familiàs eis qui operati sunt in vinea jubet dari omnibus, non in eo discernens qui minùs & qui ampliùs laborarunt: quò utique denario vita significatur æterna, ubi ampliùs alio nemo vivit, quoniam vivendi non est diversa in æternitate mensura. Sed multæ mansiones, diversas meritorum in una vita æterna significant dignitates. Alia est enim gloria solis, alia gloria lunæ, alia gloria stellarum: stella enim ab stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorum. Tamquam stellæ sancti diversas mansiones^b diversæ claritatis, tamquam in cælo, sortiuntur in regno; sed propter unum denarium nullus separatur à regno: atque ita Deus erit omnia in omnibus, ut quoniam Deus caritas est, per caritatem fiat, ut quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse habet, cum amat in altero quod ipse non habet. Non erit itaque aliqua invidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas caritatis.

3. Proinde respuendi sunt à corde Christiano, qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra regnum cælorum erit aliquid, ubi maneant beati innocentes, qui sine baptismo ex hac vita emigrarunt, quia sine illo in regnum cælorum intrare non poterunt. Hæc fides non est fides; quoniam non est vera & catholica fides. Itane tandem stulti homines, & carnalibus cogitationibus excæcati, cum reprobandi essetis, si mansionem non dico Petri & Pauli vel cujuslibet Apostolorum, sed cujuscumque parvuli baptizati à regno cælorum separaretis; non vos putatis esse reprobandos, qui domum Dei Patris inde separatis? Non enim ait Dominus, In universo mundo, aut In universa creatura, aut In vita vel beatitudine sempiterna mansiones multæ sunt: sed, *In domo*, inquit, *Patris mei mansiones multæ sunt*. Nonne ista est domus ubi ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam æternam in cælis? Nonne ista est domus de qua cantamus Domino, Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te? Ergone vos non domum cujusque baptizati fratris, sed domum ipsius Dei Patris, cui omnes fratres dicimus, Pater noster qui es in cælis, à regno separare cælorum, aut eam sic dividere audebitis, ut aliquæ mansiones ejus sint in regno cælorum, aliquæ autem extra regnum cælorum? Absit, absit, ut qui volunt habitare in regno cælorum, in hac stultitia velint habitare vobiscum: absit, inquam, ut cum omnis domus regnantium filiorum non sit alibi nisi in regno, ipsius regis domus pars aliqua non sit in regno.

4. * *Et si abiero*, inquit, *& præparavero vobis locum*

^a Pauciores MSS. *Creditis*, juxta Vulgatam: porro Græcum verbum, quod in hoc versu ulò bis ponitur, *metuere* anceps est, si-

gnoscans *creditis* vel *credite*.

^b Sic MSS. At editi, *diversas claritates*.

cum; iterum venio, & accipiam vos ad meipsum, ut
 v. 4. ubi sum ego & vos sitis. * Et quò ego vado scitis, &
 viam scitis. O Domine Jesu, quomodo vadis para-
 re locum, si jam multæ mansiones sunt in domo
 Patris tui, ubi tecum habitabunt tui? Aut si accipis
 eos ad teipsum, quomodo iterum venis qui non re-
 cedis? Ista, Carissimi, si breviter explicare con-
 nemur, quantum videtur hodierno satis esse sermoni,
 coartata utique non clarebunt, & erit ipsa brevitatis
 altera obscuritas: proinde hoc debitum differa-
 mus, quod opportuniùs vobis patre. familiàs nostro
 largiente reddamus.

TRACTATUS LXVIII.

In eamdem lectionem.

1. **D**EBERI vobis, Fratres Carissimi, jam-
 que esse reddendum quod distulera-
 mus, agnoscimus, quomodo intelligi
 possint non esse inter se ista duo contraria, quòd
 cum dixisset Dominus, *In domo Patris mei mansio-
 nes multæ sunt: si quo minùs, dixissem vobis, quia
 vado parare vobis locum:* ubi satis ostendit ideo se
 hoc illis dixisse, quia jam ibi sunt mansiones mul-
 tæ, & non est opus aliquam præparare: rursus di-
 cit, *Et si abiero & præparavero vobis locum; iterum
 venio, & accipiam vos ad meipsum, ut ubi ego sum &
 vos sitis.* Quomodo vadit, & parat locum, si jam
 multæ mansiones sunt? Si quo minùs, dixisset,
Vado parare. Aut si adhuc parandus est, cur non
 meritò dixisset, *Vado parare?* An istæ mansiones
 & sunt, & parandæ sunt? Si quo minùs enim es-
 sent, dixisset, *Vado parare.* Et tamen quia ita sunt
 ut parandæ sint, non eas vadit parare sicut sunt:
 sed si abierit & paraverit sicut futuræ sunt, iterum
 veniens accipiet suos ad seipsum, ut ubi est ipse, sint
 etiam ipsi. Quomodo ergo mansiones in domo Pa-
 tris non aliæ, sed ipsæ, & sine dubio jam sunt sicut
 parandæ non sunt, & nondum sunt sicut parandæ
 sunt? Quomodo putamus, nisi quomodo etiam
 Ista. 45. 11. Propheta prædicat Deum, quia fecit quæ futura
 sec. LXX. sunt? Non enim ait, Qui facturus est quæ futura
 sunt: sed, Qui fecit quæ futura sunt. Ergo & fecit
 ea, & facturus est ea. Nam neque facta sunt, si
 ipse non fecit: neque futura sunt, si ipse non fece-
 rit. Fecit ergo ea prædestinando, facturus est ope-
 rando. Sicut discipulos quando elegerit, satis indi-
 cat Evangelium, tunc utique quando eos vocavit:
 Luca 6. 13. & tamen ait Apostolus, Elegit nos ante mundi con-
 stitutionem: prædestinando utique, non vocando.
 Ephes. 1. 4. Quos autem prædestinavit, illos & vocavit: elegit
 Rom. 8. 30. prædestinando ante mundi constitutionem, ele-
 git vocando ante mundi consummationem. Sic &
 mansiones præparavit & præparat; nec alias, sed
 quas præparavit, has præparat, qui fecit quæ fu-
 tura sunt: quas præparavit prædestinando, præpa-
 rat operando. Jam ergo sunt in prædestinatione: si
 quo minùs, dixisset, Ibo & parabo, id est, præde-
 stinabo. Sed quia nondum sunt in operatione, *Et si
 abiero, inquit, & præparavero vobis locum, iterum
 venio, & accipiam vos ad meipsum.*

2. * Parat autem quodammodo mansiones, man-
 sionibus parando mansores. Quippe cum dixerit,
 v. 2. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt:* quid puta-
 mus esse domum Dei, nisi templum Dei? Quod
 autem sit, interrogetur Apostolus, & respondeat,
 1. Cor. 3. 17. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.
 Hoc est etiam regnum Dei, quod Filius traditurus
 2. Cor. 15. 23. est Patri: unde dicit idem Apostolus, initium Chri-
 1. 4.

stus, deinde qui sunt Christi in præsentia ejus: de-
 inde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri: id
 est, quos redemit sanguine suo, tradiderit contem-
 plando etiam Patri suo. Hoc est regnum cælo-
 rum, de quo dicitur, Simile est regnum cælorum, Matth. 13.
 homini seminanti bonum semen in agro suo. Bo. 38. 6.
 num autem semen, hi sunt filii regni: qui etsi nunc
 habent permixta zizania, mittet in fine Rex ipse
 Angelos suos, & colligent de regno ejus omnia
 scandala. Tunc justi fulgebunt sicut sol, in regno
 Patris sui. Regnum fulgebit in regno, cum regno
 venerit regnum, quod nunc oramus, & dicimus,
 Veniat regnum tuum. Nunc ergo jam regnum vo-
 catur, sed adhuc convocatur: si enim regnum non
 vocaretur, Colligent de regno ejus omnia scandala,
 non diceretur. Sed nondum regnat hoc regnum.
 Proinde sic jam est regnum, ut cum de illo collecta
 fuerint omnia scandala tunc perveniat ad regnum:
 ut non solum regni nomen, sed etiam regnandi ha-
 beat potestatem. Huic quippe regno ad dexteram
 Cstanti, in fine dicetur, Venite benedicti Patris mei, Matth. 25.
 percipite regnum: id est, qui regnum eratis & non
 regnabatis, venite, regnate: ut quod in spe fuera-
 tis, etiam in re esse possitis. Hæc ergo domus Dei,
 hoc templum Dei, hoc regnum Dei, regnumque
 cælorum adhuc ædificatur, adhuc fabricatur, ad-
 huc paratur, adhuc congregatur. In illo erunt man-
 siones, sicut eas adhuc parat Dominus: in illo jam
 sunt, sicut prædestinavit jam Dominus.

3. Sed quid est quòd ut præpararet abiit, cum
 Dprofectò nos ipsos præpararet, quod non faciet si
 reliquerit? Agnosco Domine ut possum: nimi-
 rum illud significas, quia ut parentur istæ man-
 siones, vivere debet justus ex fide. Qui enim à Rom. 1. 17.
 Domino peregrinatur, opus habet ex fide vi- 2. Cor. 5. 6.
 vere; quia per hanc ad speciem contemplandam
 paratur. Beatienim mundo corde, quia ipsi Deum Matth. 5. 8.
 videbunt: & Fide mundat corda eorum. Illud in Act. 15. 9.
 Evangelio, hoc in Apostolorum Actibus legitur. Fi-
 des autem, qua eorum qui Deum visuri sunt, quam-
 diu peregrinantur, corda mundantur, quod non
 videt credit: nam si vides, non est fides. Credenti
 colligitur meritum, videnti redditur præmium. Eat
 ergo Dominus & paret locum, eat ne videatur, la-
 teat ut credatur. Tunc enim locus paratur, si ex
 fide vivatur. Creditus desideretur, ut desideratus
 habeatur: desiderium dilectionis, præparatio est
 mansionis. Ita Domine para quod paras: nos enim
 tibi paras, & te nobis paras; quoniam locum paras,
 & tibi in nobis, & in te nobis. Tu enim dixisti,
 FManete in me, & ego in vobis. Quantum quisque
 fuerit particeps tui, alius minùs, alius ampliùs, hæc
 erit diversitas præmiorum pro diversitate merito-
 rum: hæc erit multitudo mansionum pro disparilita-
 te mansorum; sed tamen omnium in æternitate vi-
 vorum, & sine fine beatorum. Quid est quòd vadis?
 Quid est quòd venis? Si bene te intelligo, nec unde
 vadis, nec unde venis, recedis: vadis latendo, venis
 apparendo. Sed nisi maneat regendo, ut proficia-
 mus bene vivendo, quomodo parabitur locus, ubi
 possimus manere perfruendo? Hæc de verbis quæ
 recitata sunt evangelicis, satis dicta sint, quò usque
 ait Dominus, *Iterum venio, & accipiam vos ad meip-
 sum.* Quid autem sit quod sequitur, *ut ubi ego sum,
 & vos sitis: & quò ego vado scitis, & viam scitis:* v. 4.
 post interrogationem quæ sequitur à discipulo fa-
 ctam, tamquam per eum & nos interrogemus, me-
 liùs audiemus opportuniùsque tractabimus.

TRACTATUS LXIX.

In id quod Dominus dicit, Et quò ego vado scitis, & viam scitis: usque ad id, Nemo venit ad Patrem nisi per me.

1. **N**UNC est, Dilectissimi, ut quantum valeamus, intelligamus de verbis Domini posterioribus priora, & consequentibus præcedentia, in eo quod audistis apostolo Thomæ interroganti esse responsum. Dixerat enim superius Dominus, cum de mansionibus loqueretur, quas & esse dixit in domo Patris sui, & ire se ut præparet eas; ubi intelleximus & esse jam mansiones ipsas in prædestinatione, & præparari eas cum eorum qui ibi mansuri sunt per fidem corda mundantur, quoniam ipsa Dei domus ipsi sunt: & quid est aliud manere in domo Dei, quam esse in populo Dei, cum idem populus est in Deo, & Deus in eo? Hoc ut præpareret, Dominus abiit: ut credendo in eum qui non videtur, ea quæ in specie semper futura est, nunc per fidem mansio præparetur. Propter hoc ergo dixerat, * *Et si abiero, & præparavero vobis locum, iterum venio & accipiam vos ad meipsum, ut ubi* *ego sum & vos sitis:* * *& quò ego vado scitis, & viam scitis.* Ad hæc, Dicit ei Thomas, Domine, nescimus quò vadis, & quomodo possumus viam scire? Utrumque illos Dominus dixerat scire, utrumque dicit iste nescire, & locum quò itur, & viam quà itur. Sed nescit ille mentiri: ergo isti sciebant, & scire se nesciebant. Convincat eos jam scire, quod se putant ad huc usque nescire. Dicit ei Iesus, Ego sum via, & veritas, & vita. Quid est, Fratres? Ecce audivimus discipulum interrogantem, audivimus & magistrum docentem: & nondum capimus, etiam post vocem sonantem, sententiam latitantem. Sed quid non possumus capere? Numquid poterant ei dicere Apostoli ejus cum quibus loquebatur, Nescimus te? Proinde si eum sciebant, & via ipse est, viam sciebant: si eum sciebant, & veritas ipse est, veritatem sciebant: si eum sciebant, & vita ipse est, vitam sciebant. Ecce scire convicti sunt, quod se scire nesciebant.

2. Quid igitur & nos in isto sermone non cepimus? Quid putatis, Fratres mei, nisi quia dixit, *Et quò vado scitis, & viam scitis?* Et ecce cognovimus quòd sciebant viam, quia sciebant ipsum qui est via: sed via est quà itur, numquid via est & quò itur? Utrumque autem illos dixerat scire, & quò vadit, & viam. Opus ergo erat, ut diceret, *Ego sum via*, ut ostenderet eos, quia eum scirent, viam scire quam putaverant se nescire: quid autem opus erat ut diceret, *Ego sum via, & veritas, & vita*, cum viâ cognitâ qua iret, restaret nosse quò iret: nisi quia ibat ad veritatem, ibat ad vitam? Ibat ergo ad seipsum, per seipsum. Et nos quò imus, nisi ad ipsum; & quà imus, nisi per ipsum? Ipse igitur ad seipsum per seipsum; nos ad ipsum per ipsum: immo verò & ad Patrem & ipse & nos. Nam & de seipso alibi dicit, Ad Patrem vado: & hoc loco propter nos, Nemo, inquit, venit ad Patrem, nisi per me. Ac per hoc & ipse per seipsum & ad seipsum & ad Patrem, & nos per ipsum & ad ipsum & ad Patrem. Quis hæc capit, nisi qui spiritualiter sapit? Et quantum est quod hîc capit, etiamsi spiritualiter sapit? Fratres, quid à me ista vobis vultis exponi? Cogitate quàm excelsa sint. Videtis quid sim, vi-

deo quid sitis: in omnibus nobis corpus quod cor-

A rumpitur aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Putamusne possumus dicere, Ad te levavi animam meam, qui habitas in cælo? Sed sub tanto pondere ubi ingemiscimus gravati, quomodo levabo animam meam, nisi mecum levet qui posuit pro me suam? Dicam ergo quod possum; capiat vestrum qui potest. Quo donante dico, eo donante capit qui capit, & eo donante credit qui nondum capit. Nisi enim credideritis, inquit Propheta, non intelligetis.

3. Dic mihi Domine meus, quid dicam servis tuis conservis meis? Thomas apostolus ut te interrogaret, habuit te ante se; nec tamen intelligeret te, nisi haberet in se: ego interrogo te, quia te scio esse super me: interrogo autem in quantum possum super me effundere animam meam, ubi non sonantem & tamen docentem audiam te. Dic mihi, obsecro, quomodo vadis ad te? Numquidnam ut venires ad nos, reliqueras te: maximè quia non à teipso venisti, sed Pater te misit? Scio quidem quòd te exinanisti, sed quia formam servi accepisti, non quia formam Dei vel ad quam redires dimisisti, vel quam reciperes amisisti: & tamen venisti, & non solum usque ad carnales oculos, verum etiam usque ad manus hominum pervenisti. Quomodo, nisi in carne? Per hanc venisti manens ubi eras, per hanc redisti non relinquens quò veneras. Si ergo per hanc venisti & redisti; per hanc procul dubio non solum nobis es qua veniremus ad te, verum etiam tibi qua venires & redires via fuisti. Cum verò ad vitam, quod es ipse, isti; eandem profectò carnem tuam de morte ad vitam duxisti. Aliud quippe Dei Verbum est, aliud homo: sed Verbum caro factum est, id est homo. Non itaque alia Verbi, alia est hominis persona, quoniam utrumque est Christus una persona: ac per hoc quemadmodum caro cum mortua est, Christus est mortuus; & cum caro sepulta est, Christus est sepultus; (sic enim corde credimus ad justitiam, sic ore confessionem facimus ad salutem:) ita cum caro à morte venit ad vitam, Christus venit ad vitam. Et quia Verbum Dei Christus est, Christus est vita. Ita miro quodam & ineffabili modo, qui numquam dimisit vel amisit seipsum, venit ad seipsum. Venerat autem, ut dictum est, per carnem Deus ad homines, veritas ad mendaces: Deus enim verax, omnis autem homo mendax. Cum itaque ab hominibus abstulit, atque illuc ubi nemo mentitur, carnem suam levavit; idem ipse, quia Verbum caro factum est, per seipsum, id est, per carnem, ad veritatem, quod est ipse, remeavit. Quam quidem veritatem, quamvis inter mendaces, & in morte servavit: aliquando enim Christus fuit mortuus, sed numquam fuit falsus.

4. Accipite quamvis diversum & longè impar exemplum, tamen utcumque ad intelligendum Deum, ex his quæ propius subjecta sunt Deo. Ecce ego ipse, quantum adtinet ad animum meum, cum hoc sim quod estis & vos, si taceo, apud meipsum sum: si autem loquor vobis quod intelligatis, quodammodo ad vos procedo, nec me relinquo, sed & ad vos accedo, & non recedo unde procedo. Cum autem tacuero, quodammodo ad me redeo; & quodammodo vobiscum maneo, si tenueritis quod audistis in sermone quem dico. Si hoc potest imago quam fecit Deus, quid potest non à Deo facta, sed ex Deo nata imago Dei Deus: cujus illud, quò ad nos egressus est, & in quo à nobis regressus est,

V u iij

Psal. 122. 1.

Isa. 7. 9.
Eccl. LXI.

Philip. 2. 7.

Rom. 10. 10.

Rom. 3. 4.
Psal. 115. 11.

Johan. 14.
v. 3.

v. 4. ego sum & vos sitis: * & quò ego vado scitis, & viam

v. 5. scitis. Ad hæc, Dicit ei Thomas, Domine, nescimus quò vadis, & quomodo possumus viam scire? Utrumque illos Dominus dixerat scire, utrumque dicit iste nescire, & locum quò itur, & viam quà itur. Sed nescit ille mentiri: ergo isti sciebant, & scire se nesciebant. Convincat eos jam scire, quod se putant

v. 6. ad huc usque nescire. Dicit ei Iesus, Ego sum via, & veritas, & vita. Quid est, Fratres? Ecce audivimus discipulum interrogantem, audivimus & magistrum docentem: & nondum capimus, etiam post vocem sonantem, sententiam latitantem. Sed quid non possumus capere? Numquid poterant ei dicere Apostoli ejus cum quibus loquebatur, Nescimus te? Proinde si eum sciebant, & via ipse est, viam sciebant: si eum sciebant, & veritas ipse est, veritatem sciebant: si eum sciebant, & vita ipse est, vitam sciebant. Ecce scire convicti sunt, quod se scire nesciebant.

Johan. 16.
10.

Johan. 14. 6.

Sap. 9. 15.

corpus, non sicut meus elapsus est sonus, sed manet ibi ubi jam non moritur, & mors ei ultra non dominabitur? Multa de his evangelicis verbis adhuc dici fortasse poterant & debebant: sed non sunt corda vestra spiritalibus cibis quamlibet suavis oneranda: maximè quia spiritus promptus est, caro autem infirma.

TRACTATUS LXX.

De eo quod Dominus ait, Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis: usque ad id, Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est?

VERBA sancti Evangelii, Fratres, ita rectè intelliguntur, si cum superioribus reperiuntur habere concordiam: convenire enim debent præcedentia consequentibus, quando veritas loquitur. Superius dixerat Dominus, *Et si abiero, & præparavero vobis locum, iterum venio, & accipiam vos ad meipsum, ut ubi ego sum, & vos sitis*: deinde addiderat, *Et quò ego vado scitis, & viam scitis*: nihilque aliud ostendit esse quod dixit, nisi quia ipsum sciebant. Quid ergo esset ire ad seipsum per seipsum, quod etiam discipulis præstat ut eant ad ipsum per ipsum, ut potuimus pristino sermone jam diximus. Quod itaque ait, *Ubi ego sum, & vos sitis*, ubi erant futuri nisi in ipso? Ac per hoc est etiam ipse in seipso, & ideo ibi illi ubi & ipse, id est, in ipso. Ipse est igitur vita æterna in qua futuri sumus, cum acceperit nos ad se: & ipsa vita æterna quod ipse est in ipso est, ut ubi est ipse, & nos simus, hoc est, in ipso. Sicut enim habet Pater vitam in semetipso, & utique non aliud est vita quam habet, nisi quod est ipse qui hanc habet: sic dedit Filio habere vitam in semetipso, cum ipse sit eadem vita quam habet in semetipso. Numquid autem nos vita quod est ipse, hoc erimus, cum in illa vita, hoc est in ipso esse cœperimus? Non utique, quia ipse existendo vita habet vitam, & ipse est quod habet, & quod vita est in ipso, ipse est in seipso: nos autem non ipsa vita, sed ipsius vitæ participes sumus, atque ita ibi erimus, ut in nobis ipsis non quod ipse est esse possimus, sed nos ipsi non vita, ipsum habeamus vitam, qui seipsum habet vitam, eò quòd ipse sit vita. Denique ipse & in seipso est immutabiliter, & in Patre inseparabiliter: nos verò cum in nobis ipsis esse voluissimus, ad nos ipsos turbati sumus, unde illa vox est, Ad meipsum turbata est anima mea: atque in deterius commutati, neque id quod fuimus, manere potuimus. Cum autem per ipsum venimus ad Patrem, sicut ait, *Nemo venit ad Patrem nisi per me*: manentes in illo, nec à Patre nos quisquam poterit separare, nec ab illo.

2. Connectens itaque consequentia præcedentibus, Si cognovissetis me, inquit, & Patrem meum utique cognovissetis. Hoc est quod ait, *Nemo venit ad Patrem nisi per me*. Deinde subjungit, *Et à modò cognoscetis eum, & vidistis eum*. Sed Philippus unus ex Apostolis, quid audierit non intelligens, Domine, inquit, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Cui Dominus, Tanto, inquit, tempore vobiscum sum, & non cognovistis me, Philippe? Qui videt me, videt & Patrem. Ecce increpat quòd tanto tempore cum ipsis erat, & non cognoscebatur. Nonne ipse dixerat, *Et quò ego vado scitis, & viam scitis*: & se nescire dicentes, eos hæc scire convicerat, addendo

atque dicendo, *Ego sum via, veritas & vita*? Quomodo nunc dicit, *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me*: cum profectò & quò iret, & viam scirent, non ob aliud nisi quòd ipsum utique scirent? Sed facilè ista solvitur quæstio, si dicamus quòd eum aliqui eorum sciebant, aliqui nesciebant, atque in his qui nesciebant & Philippus erat, ut quod ait, *Et quò ego vado scitis, & viam scitis*, illis dixisse intelligatur qui sciebant, non Philippo cui dictum est, *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me, Philippe?* His ergo qui Filium jam noverant, etiam illud de Patre dictum est, *Et à modò cognoscetis eum & vidistis eum*: dictum est enim propter omnimodam similitudinem, quæ illi cum Patre est, ut ideo à modò dicerentur nosse Patrem, quia noverant similem Filium. Ergo jam sciebant Filium, etsi non omnes, certè quidam eorum quibus dicitur, *Et quò vado scitis, & viam scitis*: ipse est enim via. Sed Patrem nesciebant, ideo audiunt, *Si cognovistis me, & Patrem meum cognovistis*: per me utique & illum. Alius enim ego sum, alius ille. Sed ne putarent dissimilem, *Et à modò*, inquit, *cognoscetis eum, & vidistis eum*. Viderunt enim ejus simillimum Filium, sed admonendi fuerant talem esse etiam Patrem quem nondum videbant, qualis est Filius quem videbant. Et ad hoc valet quod postea Philippo dicitur, *Qui videt me, videt & Patrem*. Non quòd ipse esset Pater & Filius, quod in Sabellianis, qui vocantur etiam Patripassiani, catholica fides damnat: sed quòd tam similes sint Pater & Filius, ut qui unum noverit, ambos noverit. Solemus enim de similibus duobus ita loqui eis qui unum illorum vident, & qualis est alius volunt nosse, ut dicamus, Vidistis istum, illum vidistis. Sic ergo dictum est, *Qui me videt, videt & Patrem*: non utique ut ipse sit Pater qui Filius, sed quòd à Patris similitudine in nullo prorsus discrepet Filius. Nam nisi duo essent Pater & Filius, non dictum esset, *Si cognovistis me, & Patrem meum cognovistis*. Uti- que enim, quia nemo, inquit, venit ad Patrem nisi per me: si cognovistis me, & Patrem meum cognovistis: quoniam ego per quem venit ad Patrem, perducam vos ad eum, ut ipsum etiam cognoscatis. Sed quoniam illi sum omnino simillimus, à modò cognoscetis eum, cum cognoscitis me: & vidistis eum, si oculis cordis vidistis me.

3. Quid ergo est quod dicis Philippe, Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis? Tanto, inquit, tempore vobiscum sum, & non cognovistis me, Philippe? Qui videt me, videt & Patrem. Quòd si ad te multum est hoc videre, saltem quod non vides hoc crede. Quomodo enim dicis, inquit, Ostende nobis Patrem? Si me vidisti qui omnimodo similis sum, vidisti illum cui similis sum. Quòd si videre non potes, Non saltem credis quia ego in Patre & Pater in me est? Poterat hinc dicere Philippus: Video quidem te, & credo simillimum esse Patri; sed numquid arguendus & objurgandus est, qui cum similem videt, etiam illum cui similis est vult videre? Similem quidem novi, sed adhuc alterum sine altero novi: non mihi sufficit, nisi & illum cujus est iste similis noverim. Ostende itaque nobis Patrem, & sufficit nobis. Sed ideo Magister discipulum arguebat, quoniam cor postulantis videbat. Tamquam enim melior esset Pater quàm Filius, ita Philippus Patrem nosse cupiebat: & ideo nec Filium sciebat, quo melius esse aliquid credebat. Ad hunc sensum

Hic in MSS. erat, Si cognovistis: altero hujus vers. loco, utique cognoscetis: sed nunc plures à secunda manu habent utrobique, cognovissetis.

corrigendum dictum est, *Qui videt me, videt & Patrem. Quomodo tu dicis, Ostende nobis Patrem?* Video quomodo tu dicas: non alterum quæris videre similem, sed illum putas esse meliorem. *Non credis quia ego in Patre & Pater in me est?* Cur in similibus distantiam cupis cernere? cur inseparabiles separatim desideras nosse? Deinde non ad solum Philippum, sed ad eos pluraliter loquitur, quæ non sunt in angustias coartanda, ut adjuvante ipso diligentius exponantur.

TRACTATUS LXXI.

In id quod Dominus dicit, Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor: usque ad id, Si quid petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.

1. **A**UDITE auribus, accipite mentibus Dilectissimi, loquentibus quidem nobis, sed ipso docente qui non recedit à nobis. Dominus dicit, quod modò cum legeretur audistis, *Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor: Pater autem in me manens ipse facit opera.* Ergo & verba opera sunt? Planè ita est. Nam profectò qui proximum loquendo ædificat, bonum opus operatur. Sed quid est, *à meipso non loquor*, nisi à meipso non sum qui loquor? Ei quippe tribuit quod facit, de quo est ipse qui facit. Pater enim Deus non est de aliquo, Filius autem Deus est quidem Patri æqualis, sed de Patre Deo. Ideo ille Deus, sed non de Deo; & lumen, sed non de lumine: iste verò Deus de Deo, lumen de lumine.

Arianis & Sabellianis occurrit.

2. Nam in his duabus sententiis, unâ qua dictum est, *Non à meipso loquor*; aliâ qua dictum est, *Pater autem in me manens ipse facit opera*: singulas tenentes, diversi nobis adversantur hæretici, qui non ex una parte, sed in contraria conantes, à via veritatis exorbitant. Ariani quippe dicunt, Ecce inæqualis est Patri Filius, à seipso non loquitur. Dicunt Sabelliani contrà, id est, Patripassiani, Ecce qui Pater est ipse & Filius: quid enim est, *Pater in me manens ipse facit opera*, nisi in me maneo ego qui facio? Contraria dicitis: sed non eo modo sicut est falsum contrarium vero, sed sicut sunt inter se duo falsa contraria. Errando in diversa istis, in medio est via quam reliquistis. Inter vos ipsos longiore intervallo separati estis, quàm ab ipsa via cujus desertores estis. Vos hinc, vos autem illinc, huc venite: alteri ad alteros transire nolite, sed hinc atque illinc ad nos veniendo, invicem vos invenite. Sabelliani agnoscite quem prætermittitis, Ariani æquate quem subditis, & in via vera nobiscum ambulabitis. Est enim quod invicem ex vobis alteri ex alteris admoneri utrique debeatis. Audi Sabelliane: Usque adeo non ipse Pater, sed alter est Filius, ut eum Arianus inæqualem asserat Patri. Audi Ariane: Usque adeo Filius æqualis est Patri, ut Sabellianus eundem esse dicat & Patrem. Tu adde quem tollis, tu adimple quem minuis, & nobiscum ambo consistitis: quia nec tu tollis, nec tu minuis eum qui & alter est à Patre, ut convincas Sabellianum, & æqualis Patri, ut convincas Arianum. Utrisque enim clamat, Ego & Pater unum sumus. Quod ait, unum, audiant Ariani: quod ait, sumus, audiant Sabelliani: & nec illi æqualem, nec illi alterum negando sint vani. Si ergo quoniam dixit, *Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor*, propterea putatur usque adeo imparis potestatis, ut non quod ipse vult faciat: audiatur quod dixit, Sicut Pater

Johan. 10. 30.

Johan. 5. 21.

A suscitatur mortuos & vivificat, sic & Filius quos vult vivificat. Item si quoniam dixit, *Pater in me manens ipse facit opera*, propterea putatur non alius esse Pater, alius ipse: audiatur quod dixit, *Quæcumque Pater facit, hæc & Filius similiter facit*: & intelligatur non bis unus, sed duo unum. Verùm quia sic æqualis alter alteri, ut tamen alter ex altero, ideo non loquitur à semetipso, quia non est à seipso: & ideo Pater in illo manens facit opera ipse, quia per quem & cum quo facit, non est nisi ab ipso. Denique adjungit, & dicit, *Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est?* Alioquin propter opera ipsa credite. Antea solus Philippus arguebatur, nunc autem non ibi eum solum fuisse qui esset arguendus ostenditur. Propter opera, inquit, ipsa credite, quia ego in Patre & Pater in me est: neque enim si separati essemus, inseparabiliter operari ulla ratione possemus.

3. Sed quid est quod sequitur, * *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet, quia ego ad Patrem vado; & quæcumque petieritis in nomine meo, hæc faciam. Ut glorificetur Pater in Filio, si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam?* Ergo & illa majora opera seipsum facturum esse promisit. Non se extollat servus supra dominum, & discipulus supra magistrum: majora quàm ipse facit dicit eos esse facturos; sed in eis vel per eos se faciente, non ipsis tamquam ex seipsis. Ei quippe cantatur, *Diligam te, Domine virtus mea.* Sed quæ sunt tandem ista majora? An fortè quòd ægros ipsis transeuntibus, etiam eorum umbra sanabat? Majus est enim ut sanet umbra quàm fimbria. Illud per se, hoc per ipsos, sed tamen utrumque ipse. Verumtamen quando ista dicebat, verborum suorum opera commendabat: sic enim dixerat, *Verba quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor, Pater autem in me manens ipse facit opera.* Quæ opera tunc dicebat, nisi verba quæ loquebatur? Audiebant & credebant illi, & eorundem verborum fructus erat fides illorum: verumtamen evangelizantibus discipulis, non tam pauci quàm illi erant, sed gentes etiam crediderunt, hæc sunt sine dubitatione majora. Nec tamen ait, Majora horum facietis, ut solos Apostolos ea putaremus esse facturos: sed, *Qui credit in me, inquit, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet.* Itane quicumque credit in Christum, facit quæ Christus, vel majora quàm Christus? Non prætereunter ista tractanda sunt, nec debent festinatione præcipitari: sed ea cogit concludendus jam sermo iste differri.

TRACTATUS LXXII.

In eamdem lectionem.

1. **Q**UID sibi velit, & quomodo accipiens dum sit quod Dominus ait, *Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet*, non est facile comprehendere: & cum hoc ad intelligendum difficillimum sit, adjecit aliud difficilius, *Et majora horum faciet.* Quid est hoc? Qui faceret opera quæ Christus fecit, non inveniebamus: qui etiam majora faciet, inventuri sumus? Sed diximus sermone pristino, quia majus fuit umbræ suæ transitu, quod discipuli fecerunt, quàm fimbriæ suæ tactu, quod ipse Dominus fecit, sanare languentes; & quia plures Apostolis, quàm ipso per os proprium prædicante Domino crediderunt: ut

Johan. 14. 12.

Act. 5. 15.

Matth. 9.

20 & cap.

14. 36.

hæc viderentur opera intelligenda esse majora: A
non quò major esset Magistro discipulus, vel Do-
mino servus, vel adoptatus Unigenito, vel homo
Deo; sed quòd per illos ipse dignaretur eadem ma-
jora facere, qui dicit illis alio loco, Sine me nihil
potestis facere. Ipse quippe, ut alia omittam, quæ
sunt innumerabilia, sine ipsis fecit eos, sine ipsis
fecit hunc mundum; & quia homo etiam ipse fieri
dignatus est, sine ipsis fecit & seipsum. Quid au-
tem illi sine ipso nisi peccatum? Denique & hîc id
quod de hac re poterat nos movere, mox abstulit: B

Iohan. 14. 12. cùm enim dixisset, *Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & majora horum faciet*: conti-
nuò secutus adjunxit, *Quia ego ad Patrem vado,*

*v. 13. * & quæcumque petieritis in nomine meo, hæc faciam.*

Qui dixerat faciet, pòst ait faciam, tamquam di-
ceret, Non vobis impossibile hoc videatur: non
enim poterit esse major me qui credit in me, sed
ego facturum sum & tunc majora quàm nunc; ma-
jora per eum qui credit in me, quàm præter eum per
me: ego tamen ipse præter eum, ego ipse per eum: C
sed quando præter eum, non faciet ipse; quando
autem per eum, quamvis non per semetipsum, fa-
ciet & ipse. Porro autem majora facere per eum
quàm præter eum, non est defectio, sed dignatio.

Psalm. 115. 12. Quid enim retribuunt servi Domino, pro omnibus
quæ retribuit eis? Quandoquidem inter cetera bo-
na etiam hoc eis donare dignatus est, ut majora fa-
ceret per illos quàm præter illos. Nonne ab ore il-
lius dives ille tristis abscessit, quando vitæ æternæ
consilium quæsit? Audivit, abiecit: & tamen po-
stea quod ab illo auditum non fecit unus, fecerunt
multi, cùm loqueretur per discipulos magister bo-
nus; contemptibilis ei quem divitem per seipsum
monuit, amabilis eis quos ex divitibus pauperes
per pauperes fecit. Ecce majora fecit prædicatus à
credentibus, quàm locutus audientibus.

2. Verùm hoc adhuc movet, quòd hæc ma-
jora per Apostolos fecit: non autem ipsos tantum
significans ait, Opera quæ ego facio & vos facietis,
& majora horum facietis: sed omnes ad suam fami-
liam pertinentes intelligi volens, *Qui credit in me,*
inquit, *opera quæ ego facio, & ipse faciet, & ma-*
jora horum faciet. Si ergo qui credit faciet, non cre-

Iohan. 14. 21. dit utique qui non faciet: sicuti est, Qui diligit me,
mandata mea custodit: unde profectò qui non cu-

Matth. 7. 24. stodit, non diligit. Item alio loco, Qui audit, in-
quit, verba mea hæc, & facit ea, similabo eum vi-

ro prudenti, qui ædificat domum suam supra pe-
tram: qui ergo non est similis huic viro prudenti,
procul dubio aut verba hæc audit & non facit, aut
omnino nec audit. Qui credit, inquit, in me, licet
moriatur, vivet: qui ergo non vivet, non utique
credit. Tale etiam hoc est, *Qui credit in me, fa-*
ciet: non utique credit qui non faciet. Quid est
hoc, Fratres? Numquid inter credentes in Chri-
stum non est computandus, qui non fecerit opera
majora quàm Christus? Durum est, absurdum est,
ferri non potest: non toleratur nisi intelligatur.

Rom. 4. 5. Apostolum igitur audiamus: Credenti, inquit, in
eum qui justificat impium, deputatur fides ejus ad
justitiam. In hoc opere faciamus opera Christi,
quia & ipsum credere in Christum, opus est Chri-
sti. Hoc operatur in nobis, non utique sine no-
bis. Audi ergo jam, & intellige, *Qui credit in*
me, opera quæ ego facio & ipse faciet: prius ego
facio, deinde & ipse faciet; quia facio ut fa-

^a In tribus MSS. *orantibus*.

ciat. Quæ opera, nisi ut ex impio justus fiat?

3. *Et majora horum faciet.* Quorum obsecro?

Numquidnam omnium operum Christi majora fa-
cit, qui cum timore & tremore suam ipsius salutem
operatur? Quod utique in illo, sed non sine illo
Christus operatur. Prorsus majus hoc esse dixe-
rim, quàm est cælum & terra, & quæcumque cer-
nuntur in cælo & in terra. Et cælum enim & terra
transibit: prædestinatorum autem, id est, eorum
quos præscit, salus & justificatio permanebit. In
illis tantum opera Dei, in his autem etiam est ima-
go Dei. Sed & in cælis, Sedes, Dominationes,
Principatus, Potestates, Archangeli, Angeli, ope-
ra sunt Christi: numquid etiam his operibus ma-
jora facit, qui operante in se Christo, cooperatur
æternam salutem ac justificationem suam? Non hîc
audeo præcipitare sententiam: intelligat qui po-
test, judicet qui potest, utrùm majus sit justos
creare quàm impios justificare. Certè enim si æ-
qualis est utrumque potentia, hoc majoris est mi-
sericordiæ. Hoc est enim magnum pietatis sacra-
mentum, quod manifestatum est in carne, justifi-
catum est in spiritu, apparuit Angelis, prædica-
tum est in gentibus, creditum est in mundo, assum-
tum est in gloria. Sed omnia opera Christi intelli-
gere ubi ait, *Majora horum faciet*, nulla nos neces-
sitas cogit. Horum enim forsitan dixit, quæ in illa
hora faciebat: tunc autem verba fidei faciebat, &
de his operibus fuerat prælocutus dicens, *Verba quæ*
ego loquor vobis, à meipso non loquor, Pater autem in
me manens ipse facit opera. Tunc igitur verba ejus
erant opera ejus. Et utique minus est verba justi-
tiæ prædicare, quod fecit præter nos, quàm im-
pios justificare, quod ita facit in nobis, ut faciamus
& nos. Restat inquirere quomodo accipiendum
sit, *Quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam.*
Propter multa enim quæ petunt fideles ejus, nec
accipiunt, non parva hinc exoritur quæstio: sed
quoniam sermo iste jam claudendus est, ei consi-
derandæ atque tractandæ tribuatur saltem parva
E dilatio.

TRACTATUS LXXIII.

Item in eandem lectionem.

I. **M**AGNAM spem Dominus suis promi-
sit sperantibus, dicens, ** Quia ego ad*
*Patrem vado, * & quodcumque petier-*
itis in nomine meo, hoc faciam. Sic ergo perrexit ad
Patrem, ut non relinqueret indigentes, sed exau-
diret petentes. Sed quid est, *quodcumque petieritis*,
cùm videamus plerumque fideles ejus petere, &
non accipere? An fortè propterea quia malè pe-
tunt? Nam hoc exprobravit apostolus Jacobus di-
cens, Petitis, & non accipitis, eo quòd malè pe-
tatis, ut in concupiscentiis vestris insumatis. Malè
ergo usus eo quod vult accipere, Deo potius
miserante non accipit. Proinde si hoc ab illo peti-
tur unde homo lædatur exauditus, magis metuen-
dum est, ne quod posset non dare propitius, det
iratus. An non videmus Israëlitas malo suo impe-
trasse, quod culpabili concupiscentiâ petierunt?
Concupierant enim carnibus vesci, quibus plue-
batur manna de cælo. Fastidiebant quippe quod
habebant; & quod non habebant, impudenter
petebant: quasi non melius peterent, non ut cibus
qui deerat indecenti desiderio præstaretur, sed ut
ille

Philip. 2. 12.

Matth. 24.

35.

1. Tim. 3. 16.

Iohan. 14.

10.

Iohan. 14.

v. 12.

v. 13.

2.

Iacobi 4. 3.

Num. 11.

32.

ille qui aderat sanato fastidio fumeretur. Quando enim nos delectant mala, & non delectant bona, rogare debemus potius Deum ut delectent bona, quam ut concedantur mala. Non quia malum est carne vesci, cum de hac re loquens Apostolus dicat, *Omnia creatura Dei bona est, & nihil abjiciendum quod cum gratiarum actione accipitur: sed quia sicut item ipse ait, Malum est homini qui per offensionem manducat: & si hominis offensionem, quanto magis Dei? Cujus in Israelitis non parva erat offensio, repudiare quod dabat sapientia, & petere id quod inhiabat concupiscentia: quamvis illi nec peterent, sed quia deerat murmurarent. Sed ut sciremus non Dei creaturam esse culpabilem, sed inobedientiam contumacem & inordinatam cupiditatem; non propter porcum, sed propter pomum mortem primus homo invenit, & Esau primatus suos non propter gallinam, sed propter lenticulam perdidit.*

2. Quomodo ergo intelligendum est, *Quodcumque petieritis, hoc faciam*, si Deus aliqua petentibus fidelibus etiam consulendo non facit? An fortè solis Apostolis dictum debemus accipere? absit. Unde enim ad hoc venit ut diceret, superius dixerat, *Qui credit in me, opera quæ ego facio faciet, & majora horum faciet*: de qua re pristino sermone tractavimus. Et ne quisquam hoc sibi tribueret, ut etiam illa opera majora seipsum facere ostenderet, adjecit, atque ait: *Quia ego ad Patrem vado; & quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Numquid in eum soli Apostoli crediderunt? Ad eos itaque loquebatur dicendo, *Qui credit in me*, in quibus eo donante etiam nos sumus, qui utique non quodcumque petierimus accipimus. Ipsos quoque beatissimos si cogitemus Apostolos, invenimus eum qui plus omnibus laboravit, non autem ipse, sed gratia Dei cum ipso, ter Dominum rogasse ut ab eo discederet angelus satanæ, nec tamen quod rogaverat accepisse. Quid dicimus, Carissimi? Putabimusne hoc promissum ubi ait, *Quodcumque petieritis hoc faciam*, nec Apostolis fuisse ab illo completum? Et cui tandem quod promittit implebit, si Apostolos suos in sua promissione fraudavit?

3. Evigila igitur homo fidelis, & vigilanter audi quod illic positum est, *in nomine meo*: ipsum enim *quodcumque*, non ait *petieritis utcumque*, sed *in nomine meo*. Qui promissit ergo tam magnum beneficium, quid vocatur? Utique Christus Jesus: Christus significat regem, Jesus significat Salvatorem: non utique nos salvos faciet, quicumque rex, sed rex Salvator: ac per hoc quodcumque petimus adversus utilitatem salutis, non petimus in nomine Salvatoris. Et tamen ipse Salvator est, non solum quando facit quod petimus, verum etiam quando non facit: quoniam quod videt peti contra salutem, non faciendo potius se exhibet Salvatorem. Novit enim medicus quid pro sua, quid contra suam salutem poscat ægrotus; & ideo contraria poscentis non facit voluntatem, ut faciat sanitatem. Quapropter quando volumus ut faciat quodcumque petimus, non utcumque, sed in nomine ejus petamus, hoc est in nomine Salvatoris petamus. Non ergo contra nostram salutem petamus: quod si fecerit, non ut Salvator facit, quod est nomen ejus fidelibus ejus. Est quippe impiis & damnator, qui dignatur fidelibus esse Salvator. Qui ergo credit in eum, quodcumque petierit in eo no-

Tom. III. Pars II.

mine, quod est illis qui credunt in eum, hoc facit: quoniam hoc sicut Salvator facit. Si autem qui in eum credit, aliquid per ignorantiam contra suam salutem petit, non in nomine Salvatoris petit: quia Salvator ejus non erit, si quod ejus salutem impedit, fecerit. Unde tunc expedit potius, ut non faciendo propter quod invocatur, faciat quod vocatur. Propterea non solum Salvator, sed etiam magister bonus, ut faciat quodcumque petierimus, in ipsa oratione quam nobis dedit, docuit quid petamus: ut etiam sic intelligamus non petere nos in nomine magistri, quod petimus præter regulam ipsius magisterii.

4. Sanè quædam quamvis in nomine ejus petamus, id est secundum Salvatorem & secundum magistrum petamus: non tunc quando petimus facit, sed tamen facit. Neque enim quia & illud petimus ut veniat regnum Dei, propterea non facit quod petimus, quia non statim cum illo in æternitate regnamus: differtur enim quod petimus, non negatur. Verumtamen orantes tamquam seminantes non deficiamus, tempore enim proprio metemus. Et simul petamus quando bene petimus, ut non faciat quod non bene petimus: quia & ad hoc pertinet quod in eadem oratione Dominica dicimus, Ne nos inferas in tentationem. Neque enim parva est tentatio, si contra tuam sit causam tua postulatio. Non autem negligenter audiendum est, quod Dominus, ne quisquam eum putaret, quod se promissit facere petentibus sine Patre esse facturum, cum dixisset, *Quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam*, continuo subjecit, ** Ut glorificetur Pater in Filio, * si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Nullo modo igitur sine Patre hoc Filius facit, quandoquidem ut in illo Pater glorificetur, propterea facit. Facit ergo Pater in Filio, ut Filius glorificetur in Patre: & facit Filius in Patre, ut Pater glorificetur in Filio, quoniam unum sunt Pater & Filius.

TRACTATUS LXXIV.

De eo quod ait, Si diligitis me, mandata mea servate: usque ad id, Apud vos manebit, & in vobis erit.

1. **A**UDIVIMUS, Fratres, cum Evangelium legeretur, Dominum dicentem, ** Si diligitis me, mandata mea servate: & ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, * Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere; quia non videt eum, nec scit eum. Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Multa sunt, quæ in istis paucis verbis Domini requirantur: sed multum est ad nos, vel omnia quæ hinc querenda sunt querere, vel omnia quæ hinc querimus invenire. Verumtamen quantum nobis Dominus donare dignatur, pro nostra & vestra capacitate, quid dicere debeamus, & quid audire debeatis, adtendentes, per nos, Carissimi, quod possumus sumite, & ab illo quod non possumus poscite. Spiritum paracletum Christus promissit Apostolis, quo autem modo promiserit, advertamus. Si diligitis me, inquit, mandata mea servate: & ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis. Hic est utique in Trinitate Spiritus sanctus, quem Patri & Filio consubstantialem & coæternum fides

X x

Rom. 5. 5. catholica confitetur: ipse est de quo dicit Aposto-
lus, Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per
Spiritus-sanctum, qui datus est nobis. Quomodo
ergo Dominus dicit, *Si diligitis me, mandata mea
servate; & ego rogabo Patrem, & alium paracle-*
tum dabit vobis: cum hoc dicat de Spiritu-sancto,
quem nisi habeamus, nec diligere Deum possu-
mus, nec ejus mandata servare? Quomodo diligi-
mus ut eum accipiamus, quem nisi habeamus, di-
ligere non valemus? Aut quomodo mandata serva-
bimus, ut eum accipiamus, quem nisi habeamus,
mandata servare non possumus? An fortè præce-
dit in nobis caritas, qua diligimus Christum, ut di-
ligendo Christum ejusque mandata faciendo, me-
reamur accipere Spiritum-sanctum, ut caritas non
Christi, quæ jam præcesserat, sed Dei Patris dif-
fundatur in cordibus nostris per Spiritum-sanctum,
qui datus est nobis? Perversa est ista sententia. Qui
enim se Filium diligere credit, & Patrem non dili-
git; profectò nec Filium diligit, sed quod sibi ipse
confinxit. Deinde Apostolica vox est, Nemo di-
cit Dominum Jesum, nisi in Spiritu-sancto: Et quis
Dominum Jesum, nisi qui eum diligit, dicit, si eo
modo dicit, quo Apostolus intelligi voluit? Multi
enim voce dicunt, corde autem & factis negant:
sicut de talibus ait, Confitentur enim se nosse
Deum, factis autem negant. Si negatur factis, pro-
cul dubio etiam dicitur factis. Nemo itaque dicit
Dominus Jesus, animo, verbo, facto, corde, ore,
opere, nemo dicit Dominus Jesus, nisi in Spiritu-
sancto: & nemo sic dicit, nisi qui diligit. Jam ita-
que Apostoli dicebant, Dominus Jesus. Et si eo
modo dicebant, ut non fidè dicerent, ore confi-
tentes, corde & factis negantes; prorsus si ve-
raciter hoc dicebant, procul dubio diligebant.
Quomodo igitur diligebant, nisi in Spiritu-sancto?
Et tamen eis priùs imperatur ut diligant eum, &
ejus mandata conservent, ut accipiant Spiritum-
sanctum: quem nisi haberent, profectò diligere &
mandata servare non possent.

2. Restat ergo ut intelligamus Spiritum-san-
ctum habere qui diligit, & habendo mereri ut plus
habeat, & plus habendo plus diligit. Jam itaque
habebant Spiritum discipuli, quem Dominus pro-
mittebat, sine quo eum Dominum non dicebant:
nec tamen eum adhuc habebant, sicut eum Do-
minus promittebat. Et habebant ergo, & non ha-
bebant, qui quantum habendus fuerat, nondum
habebant. Habebant itaque minùs, dandus erat
eis ampliùs. Habebant occultè, accepturi fuerant
manifestè: quia & hoc ad majus donum sancti Spi-
ritus pertinebat, ut eis innotesceret quod habe-
bant. De quo munere loquens Apostolus ait, Nos
autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed
Spiritus qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo do-
nata sunt nobis. Nam & ipsam manifestam imper-
titionem Spiritus-sancti non semel, sed bis numero
Dominus egit. Mox enim ut resurrexit à mortuis
insufflans ait, Accipite Spiritum-sanctum. Num-
quid igitur quia tunc dedit, ideo non misit etiam
postea quem promisit? Aut non idem ipse est Spi-
ritus-sanctus, qui & tunc est insufflatus ab ipso, &
postea ab ipso missus è cælo? Quapropter cur ipsa
quæ facta est evidenter donatio ejus, bis facta fue-
rit, alia quæstio est: fortassis enim propter duo
præcepta dilectionis, hoc est proximi & Dei, ut
commendaretur ad Spiritum-sanctum pertinere
dilectio, hæc ejus gemina est in manifestatione fa-

cta donatio. Et si alia causa quærenda est, non
nunc ejus inquisitione in longiorem quàm oportet
modum sermo iste mittendus est: dum tamen con-
stet, sine Spiritu-sancto Christum nos diligere &
mandata ejus servare non posse; & id nos posse at-
que agere tantò minùs, quantò illum percipimus
minùs; tantò autem ampliùs, quantò illum perci-
pimus ampliùs. Proinde non solum non habenti,
verum etiam habenti non incassum promittitur:
non habenti quidem, ut habeatur; habenti autem,
ut ampliùs habeatur. Nam nisi ab alio minùs, ab
alio ampliùs haberetur, sanctus Eliseus sancto
Elie non diceret, Spiritus qui est in te, duplo sit
in me.

3. Quando autem ait Johannes Baptista, Non
enim ad mensuram dat Deus Spiritum, de ipso Dei
Filio loquebatur, cui non est datus Spiritus ad
mensuram; quia in illo inhabitat omnis plenitudo
divinitatis. Neque enim sine gratia Spiritus-sancti
est mediator Dei & hominum homo Christus Je-
sus: nam & ipse dicit de se fuisse propheticum il-
lud impletum, Spiritus Domini super me, prop-
ter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit
me. Quod enim est Unigenitus æqualis Patri, non
est gratiæ, sed naturæ: quod autem in unitatem
personæ Unigeniti assumptus est homo, gratiæ est,
non naturæ, confitente Evangelio atque dicente,
Puer autem crescebat & confortabatur plenus sa-
pientiâ, & gratia Dei erat in illo. Ceteris autem
ad mensuram datur, & datus additur, donec uni-
cuique pro modo suæ perfectionis propria mensu-
ra compleatur. Unde & monet Apostolus, non
plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad
temperantiam, unicuique sicut Deus partitus est
mensuram fidei. Neque enim ipse dividitur Spi-
ritus, sed dona per Spiritum: nam divisiones dona-
tionum sunt, idem autem Spiritus.

4. Quod verò ait, *Rogabo Patrem, & alium*
paracletum dabit vobis, ostendit & seipsum esse Pa-
racletum. Paracletus enim Latine dicitur advoca-
tus: & dictum est de Christo, Advocatum habe-
mus ad Patrem Jesum Christum justum. Sic autem
mundum dixit non posse accipere Spiritum-san-
ctum, sicut etiam dictum est, Prudentia carnis
inimica est in Deum, legi enim Dei non est subje-
cta, nec enim potest: velut si dicamus, Injustitia
justa esse non potest. Mundum quippe ait hoc lo-
co, mundi significans dilectores, quæ dilectio non
est à Patre. Et ideo dilectioni hujus mundi, de qua
satis-agimus ut minuat & consumatur in nobis,
contraria est dilectio Dei, quæ diffunditur in cor-
dibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est
nobis. *Mundus ergo eum accipere non potest, quia
non videt eum, neque scit eum.* Non enim habet in-
visibiles oculos mundana dilectio, per quos videri
Spiritus-sanctus, nisi invisibiliter non potest.

5. *Vos autem, inquit, cognoscetis eum, quia apud
vos manebit, & in vobis erit.* Erit in eis ut maneat,
non manebit ut sit: priùs est enim esse alicubi,
quàm manere. Sed ne putarent quod dictum est,
apud vos manebit, ita dictum quemadmodum apud
hominem hospes visibiliter manere consuevit, ex-
posuit quid dixerit, *apud vos manebit,* cum adjun-
xit & dixit, *in vobis erit.* Ergo invisibiliter videtur:
nec si non sit in nobis, potest esse in nobis ejus
scientia. Sic enim à nobis videtur in nobis & nostra
conscientia: nam faciem videmus alterius, nostram
videre non possumus; conscientiam verò nostram

1. Sent. dist.
17. c. Ut
autem cer-
tius.

4. Reg. 2. 9.

1. Joh. 3. 34.

Coloss. 2. 9.

1. Tim. 2. 5.

1. Isa. 61. 1.

Luc. 4. 18.

Luc. 2. 40.

1. Sent. dist.

17. c. Ad

quod dici-

mus.

Rom. 12. 3.

1. Cor. 12. 4.

1. Joh. 14.

16.

1. Joh. 2. 1.

Rom. 8. 7.

1. Joh. 2.

16.

Rom. 5. 5.

1. Cor. 2. 12.

1. Joh. 20.

23.

videmus, alterius non videmus. Sed conscientia numquam est, nisi in nobis: Spiritus autem sanctus potest esse etiam sine nobis; datur quippe ut sit & in nobis. Sed videri & sciri quemadmodum videndus & sciendus est, non potest à nobis, si non sit in nobis.

TRACTATUS LXXV.

De eo quod ait Iesus, Non relinquam vos orphanos: usque ad id, Et ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.

POST promissionem Spiritus-sancti, ne quisquam putaret quòd ita eum Dominus daturus fuerat velut pro seipso, ut non & ipse cum eis esset futurus, adjecit, atque ait, *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.* Orphani, pupilli sunt. Illud enim Græcum ejusdem rei nomen est, hoc Latinum: nam & in Psalmo ubi legimus, Pupillo tu eris adjutor, Græcus habet orphanos. Quamvis ergo nos Filius Dei suo Patri adoptaverit filios, & eundem Patrem nos voluerit habere per gratiam, qui ejus Pater est per naturam: tamen etiam ipse circa nos paternum affectum quodammodo demonstrat, cum dicit, *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.* Hinc est quòd etiam sponsi filios nos appellat, ubi dicit, Veniet hora ut auferatur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt filii sponsi. Quis autem sponsus, nisi Dominus Christus?

2. Deinde sequitur, & dicit, *Adhuc modicum, & mundus me jam non videt.* Quid enim, tunc eum videbat mundus? quandoquidem mundi nomine vult intelligi eos, de quibus superius est locutus, dicens de Spiritu-sancto, Quem mundus accipere non potest, quia non videt eum neque cognoscit eum. Videbat eum planè mundus carneis oculis in carne conspicuum, non autem videbat quod in carne Verbum latebat: videbat hominem, non videbat Deum; videbat indumentum, non videbat indutum. Sed quoniam post resurrectionem etiam ipsam carnem suam, quam non solum videndam, verum etiam contrectandam demonstravit suis, noluit demonstrare non suis; hinc fortassè intelligendum est esse dictum, *Adhuc modicum, & mundus me jam non videt: vos autem videbitis me; quia ego vivo, & vos vivetis.*

3. Quid est, *quia ego vivo, & vos vivetis?* Cur de præsenti se dixit vivere, illos autem de futuro esse victuros, nisi quia vitam etiam carnis utique resurgentis, qualis in ipso præcedebat, & illis est pollicitus secururam? Et quia ipsius mox futura erat resurrectio, præsens posuit temporis verbum propter significandam celeritatem: illorum autem quoniam sæculi differtur in finem, non ait vivetis, sed *vivetis.* Duas ergo resurrectiones, suam scilicet mox futuram, & nostram in sæculi fine venturam, duobus verbis præsens temporis & futuri, eleganter breviterque promisit. *Quia ego, inquit, vivo, & vos vivetis:* quia ille vivit, ideo & nos vivemus. Per hominem quippe mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificabuntur. Quoniam nemo ad mortem nisi per illum, nemo ad vitam nisi per Christum. *Quia* nos viximus, mortui sumus: quia vivit ipse, vivemus nos. Mortui sumus

^a Editi, *Quia nobis*: MSS. plerique, *Quia nos.*

^b Sic MSS. At editi, *ipsa visione*: & infra, *credendo quod non*

illi, quando viximus nobis: quia verò mortuus ille pro nobis, & sibi vivit & nobis. Quia enim vivit ille, & nos vivemus. Nam sicut per nos mortem habere potuimus, non sic & vitam per nos habere possumus.

4. *In illo die, inquit, vos cognoscetis quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis.* In quo die, nisi de quo ait, *& vos vivetis?* Tunc enim erit, ut possimus videre quod credimus. Nam & nunc est in nobis, & nos in illo: sed hoc nunc credimus, tunc etiam cognoscemus, quamvis & nunc credendo noverimus, sed tunc contemplando noscemus: Quamdiu enim sumus in corpore quale nunc est, id est corruptibile quod aggravat animam, peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, non per speciem. Tunc ergo per speciem, quoniam videbimus eum sicuti est. Nam si etiam nunc Christus in nobis non esset, non diceret Apostolus, Si autem Christus in nobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter justitiam. Quia verò & nos etiam nunc in illo sumus, satis ostendit, ubi dicit, Ego sum vitis, vos palmites. In illo ergo die, quando vivemus eam vitam, qua mors absorbebitur, cognoscemus quia ipse in Patre, & nos in ipso, & ipse in nobis: quia tunc perficietur hoc ipsum, quod & nunc inchoatum est jam per ipsum, ut sit in nobis & nos in ipso.

5. *Qui habet, inquit, mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me.* Qui habet in memoria, & servat in vita; qui habet in sermonibus, & servat in moribus; qui habet audiendo, & servat faciendo; aut qui habet faciendo, & servat perseverando: ipse est, inquit, qui diligit me. Opere est demonstranda dilectio, ne sit infructuosa nominis appellatio. *Et qui diligit me, inquit, diligetur à Patre meo; & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Quid est, *diligam*, tamquam tunc dilecturus sit & nunc non diligit? absit. Quomodo enim nos Pater sine Filio, aut Filius sine Patre diligeret? Quomodo cum inseparabiliter operentur, separabiliter diligunt? Sed ad hoc dixit, *diligam eum*, ad quod sequitur, *& manifestabo ei meipsum.* *Diligam, & manifestabo*, id est, ad hoc diligam, ut manifestem. Nunc enim ad hoc dilexit, ut credamus, & mandatum fidei teneamus: tunc ad hoc diliget, ut videamus, & ipsam visionem mercedem fidei capiamus. Quia & nos nunc diligimus, credendo quod videbimus: tunc autem diligemus, videndo quod credimus.

TRACTATUS LXXVI.

F *De eo quod sequitur, Dicit ei Judas, non ille Iscariotes &c. usque ad id, Sermo quem audistis non est meus, sed ejus qui misit me Patris.*

INTERROGANTIBUS discipulis & eis magistro respondente Jesu, etiam nos tamquam cum illis discimus, quando sanctum Evangelium vel legimus vel audimus. Quia ergo dixerat Dominus, *Adhuc modicum, & mundus me jam non videt, vos autem videbitis me:* interrogavit eum de hoc ipso Judas, non ille traditor ejus qui Iscariotes cognominatus est, sed cujus Epistola inter Scripturas canonicas legitur: *Domine, quid factum est quia nobis manifestaturus es teipsum, & non mundo?* Simus cum ipsis tamquam interrogantes discipuli, communemque magistrum audiamus & nos.

videmus.

Judas enim sanctus, non immundus, nec insectator Domini, sed sectator, causam quæsit quare se non mundo, sed suis manifestaturus esset Jesus: quare adhuc modicum & mundus non videret eum, ipsi autem viderent eum.

v. 23. 2. * Respondit Iesus, & dixit ei, Si quis diligit me, sermonem meum servabit: & Pater meus diligit eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum facie-

v. 24. mus. * Qui non diligit me, sermones meos non servat.

Ecce exposita est causa, quare se suis manifestaturus est, non alienis, quos mundi nomine appellat, & ipsa est causa quod hi diligant, illi non diligant,

Psalm. 42. 1. Ipsa causa est de qua sacer insonat Psalmus, Judica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Qui enim diligunt, quia diligunt, eligun-

1. Cor. 13. 1. tur: qui verò non diligunt, si linguis hominum lo-

quantur & Angelorum, fiunt æraimentum sonans & cymbalum tinniens: & si habuerint prophetiam, & scierint omnia sacramenta, & omnem scientiam, & habuerint omnem fidem ut montes transferant, nihil sunt: & si distribuerint omnem substantiam suam & tradiderint corpus suum ut ardeant, nihil eis prodest, Dilectio sanctos discernit à mundo, quæ facit

Psalm. 67. 7. unanimes habitare in domo. In qua domo facit Pater & Filius mansionem: qui donant & ipsam dilectionem, quibus donent in fine etiam ipsam suam manifestationem: de qua discipulus magistrum interrogavit, ut non solum illi qui tunc audiebant per os ejus, sed etiam nos per Evangelium ejus hoc nosse possemus. Quæsierat enim de Christi manifestatione, & audivit de dilectione atque mansionem. Est ergo quædam Dei manifestatio interior, quam prorsus impii non noverunt, quibus Dei Patris & Spiritus sancti manifestatio nulla est: Filii verò potuit esse, sed in carne; quæ nec talis est qualis illa, nec semper illis adesse potest qualiscumque sit, sed ad modicum tempus; & hoc ad iudicium, non ad gaudium; ad supplicium, non ad præmium.

3. Nunc est ergo ut intelligamus, quantum aperire ipse dignatur, quomodo dictum sit, *Adhuc modicum, & mundus me jam non videt, vos autem videbitis me.* Verum est quidem, quod post paululum etiam corpus suum in quo poterant eum & impii videre, oculis eorum fuerat subtracturus: quando-

quidem post resurrectionem nemo illorum vidit eum. Sed quoniam dictum est testantibus Angelis, Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum: nec aliud credimus quam eum in eodem corpore ad iudicium vivorum & mortuorum esse venturum: procul dubio tunc eum videbit mundus, quo nomine significati sunt à regno ejus alieni. Ac per hoc longè meliùs intelligitur jam illud tempus significare voluisse, in eo quod ait, *Adhuc modicum & mundus me jam non videt*, quando in fine sæculi auferetur ab oculis damnatorum, ut illi eum de cetero videant, apud quos diligentes eum facit Pater atque ipse mansionem. *Modicum* autem dixit, quia & id quod prolixum videtur hominibus, brevissimum est ante oculos Dei: de hoc quippe modico iste ipse Johannes Evangelista, Filioli, inquit, novissima hora est.

4. Ne quis porrò existimet Patrem tantummodo & Filium sine Spiritu sancto apud dilectores suos facere mansionem, recolat quod superius de Spiritu sancto dictum est, Quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit,

a Decem MSS. Qui enim diliguntur,

& in vobis erit. Ecce facit in sanctis cum Patre & Filio sanctus etiam Spiritus mansionem: intus utique tamquam Deus in templo suo. Deus Trinitas Pater & Filius & Spiritus sanctus veniunt ad nos, dum venimus ad eos: veniunt subveniendo, venimus obediendo; veniunt illuminando, venimus intuendo; veniunt implendo, venimus capiendo: ut sit nobis eorum non extranea visio, sed interna; & in nobis eorum non transitoria mansio, sed æterna. Sic mundo non se Filius manifestat: mundus enim dictus est hoc loco, de quibus continuo subjunxit, *Qui non diligit me, sermones meos non servat.* Hi sunt qui Patrem & Spiritum sanctum numquam vident: Filium autem non ut beatificentur, sed ut judicentur, ad modicum vident; nec ipsum in forma Dei, ubi est cum Patre & Spiritu sancto pariter invisibilis; sed in forma hominis, ubi esse voluit mundo pariendo contemptibilis, iudicando terribilis.

5. Quod verò adjunxit, *Et sermo quem audistis non est meus, sed ejus qui misit me Patris*: non miremur, non paveamus: non est minor Patre, sed non est nisi à Patre. Non est impar ipso, sed non est à seipso. Neque enim mentitus est dicendo, *Qui non diligit me, sermones meos non servat.* Ecce suos dixit esse sermones: numquid sibi ipse est contrarius, ubi rursus dixit, *Et sermo quem audistis non est meus?* Et fortasse propter aliquam distinctionem, ubi suos dixit, dixit pluraliter, hoc est *sermones*: ubi autem *sermonem*, hoc est Verbum, non suum dixit esse, sed Patris, seipsum intelligi voluit. In principio Denim erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Non utique suum, sed Patris est Verbum: quomodo nec sua imago, sed Patris; nec suus Filius idem ipse, sed Patris. Rectè igitur tribuit auctori quidquid facit æqualis, à quo habet hoc ipsum quod illi est indifferenter æqualis.

TRACTATUS LXXVII.

De eo quod sequitur, Hæc locutus sum vobis apud vos manens: usque ad id, Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis.

1. **I**N præcedenti lectione sancti Evangelii, quam sequitur ista quæ modò recitata est, Dominus Jesus dixerat se & Patrem ad dilectores suos esse venturos, & apud eos mansionem esse facturos. Jam verò & superius dixerat de Spiritu sancto, Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit: unde intelleximus in sanctis tamquam in templo suo simul manere Trinitatem Deum. Nunc autem dicit, *Hæc locutus sum vobis apud vos manens.* Illa itaque mansio alia est quam promisit futuram, hæc verò alia quam præsentem esse testatur. Illa spiritalis est, atque intrinsecus mentibus redditur: hæc corporalis forinsecus oculis atque auribus exhibetur. Illa in æternum beatificat liberatos, hæc in tempore visitat liberandos. Secundum illam Dominus à suis dilectoribus non recedit, secundum hanc it & recedit. *Hæc*, inquit, *locutus sum vobis, apud vos manens*: utique præsentia corporali, qua cum illis visibilis loquebatur.

2. *Paracletus autem*, inquit, *Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & commemorabit vos omnia quaecumque dixero vobis.* Numquidnam dicit Filius, & docet Spiritus sanctus, ut dicente Filio verba capiamus, docente

I I b Lov. redit: ceteri codices recedit.

autem Spiritu - sancto eadem verba intelligamus ? A Quasi dicat Filius sine Spiritu - sancto , aut Spiritus - sanctus doceat sine Filio : aut verò non & Filius doceat & Spiritus - sanctus dicat , & cum Deus aliquid dicit & docet , Trinitas ipsa dicat & doceat ? Sed quoniam Trinitas est , oportebat ejus singulas insinuare personas , eamque nos distinctè audire , inseparabiliter intelligere . Audi Patrem dicentem ubi legis , Dominus dixit ad me , Filius meus es tu : audi & docentem ubi legis , Omnis qui audivit à Patre & didicit , venit ad me . Filium verò dicentem modò audisti , de se quippe ait , *quæcumque dixerò vobis* : quem si & docentem vis nosse , magistrum recole : Unus est , inquit , magister vester Christus . Spiritum porrò sanctum , quem modò audisti docentem ubi dictum est , *Ipse vos docebit omnia* , audi etiam dicentem , ubi legis in Actibus Apostolorum , beato Petro dixisse Spiritum - sanctum , Vade cum illis , quia ego misi eos . Omnis igitur & dicit & docet Trinitas : sed nisi etiam singillatim commendaretur , eam nullo modo humana capere utique posset infirmitas . Cum ergo omnino sit inseparabilis , numquam Trinitas esse sciretur , si semper inseparabiliter diceretur : nam & cum dicimus Patrem & Filium & Spiritum - sanctum , non eos utique dicimus simul , cum ipsi non possint esse non simul . Quod verò addidit , *commemorabit vos* , intelligere debemus etiam , quod jubemur non oblivisci , saluberrimos monitus ad gratiam pertinere , quam nos commemorat Spiritus .

3. *Pacem* , inquit , *relinquo vobis* , *pacem meam do vobis* . Hoc est quod legimus apud Prophetam , *Pacem super pacem* : pacem nobis relinquit iturus , pacem suam nobis dabit in fine venturus . Pacem nobis relinquit in hoc sæculo , pacem suam nobis dabit in futuro sæculo . Pacem suam nobis relinquit , in qua manentes hostem vincimus : pacem suam nobis dabit , quando sine hoste regnabimus . Pacem relinquit nobis , ut etiam hîc invicem diligamus : pacem suam nobis dabit , ubi numquam dissentire possimus . Pacem relinquit nobis , ne de occultis nostris invicem judicemus , cum in hoc sumus mundo : pacem suam dabit nobis , cum manifestabit cogitationes cordis , & tunc laus erit unicuique à Deo . In illo tamen atque ab illo nobis est pax , sive quam nobis relinquit iturus ad Patrem , sive quam nobis dabit nos perducturus ad Patrem . Quid autem nobis relinquit adscendens à nobis , nisi seipsum , dum non recedit à nobis ? Ipse est enim pax nostra , qui fecit utraque unum . Pax ergo ipse nobis est , & cum credimus quia est , & cum videmus eum sicuti est . Si enim quamdiu sumus in corpore corruptibili quod aggravat animam , cum per fidem ambulamus non per speciem , non deserit peregrinantes à se : quanto magis cum ad ipsam speciem venerimus , nos implebit ex se ?

4. Sed quid est quòd ubi ait , *Pacem relinquo vobis* , non addidit *meam* : ubi verò ait , *do vobis* , ibi dixit *meam* ? Utrum subaudiendum est *meam* , & ubi dictum non est , quia potest referri ad utrumque etiam quod semel dictum est ? An fortè & hîc aliquid latet quod petendum est & quærendum , & ad quod pulsantibus aperiendum ? Quid si enim pacem suam eam voluit intelligi qualem habet ipse ? Pax verò ista quam nobis relinquit in hoc sæculo , nostra est potius dicenda quam ipsius . Ille quippe nihil repugnat in seipso , qui nullum habet omnino peccatum : nos autem talem pacem nunc habemus , in

qua adhuc dicamus , Dimitte nobis debita nostra . Est ergo nobis pax aliqua , quoniam condelectamur legi Dei secundum interiorem hominem : sed non est plena , quia videmus aliam legem in membris nostris repugnantem legi mentis nostræ . Itemque inter nos ipsos est nobis pax , quia invicem nobis credimus quòd invicem diligamus : sed nec ipsa plena est , quia cogitationes cordis nostri invicem non videmus ; & quædam de nobis quæ non sunt in nobis , vel in melius invicem vel in deterius opinamur .

Itaque ista etiamsi ab illo nobis relicta est , pax nostra est : nisi enim ab illo , non haberemus & talem , sed ipse non habet talem . Si tenuerimus usque in finem qualem accepimus , qualem habet habebimus , ubi nihil nobis repugnet ex nobis , & nihil nos invicem lateat in cordibus nostris . Nec ignoro ista Domini verba etiam sic accipi posse , ut ejusdem sententiæ repetitio videatur , *Pacem relinquo vobis* , *pacem meam do vobis* : ut quod dixerat , *pacem* , hoc repetierit dicens , *pacem meam* ; & quod dixerat , *relinquo vobis* , hoc repetierit dicens , *do vobis* . Ut volet quisque accipiat : me tamen delectat , credo & vos , Fratres mei dilecti , sic tenere istam pacem , ubi adversarium concorditer vincimus , ut desideremus pacem , ubi adversarium non habebimus .

5. Quod verò Dominus adjunxit , atque ait , *Non quomodo mundus dat , ego do vobis* : quid est aliud , nisi non quomodo homines dant qui diligunt mundum , ita do vobis ? Qui propterea dant sibi pacem , ut sine molestia litium atque bellorum , non Deo , sed amico suo mundo perfruantur : & quando justis dant pacem ut non eos persequantur , pax non potest esse vera , ubi non est vera concordia ; quia disjuncta sunt corda . Quomodo enim consors dicitur , qui sortem jungit : ita ille concors dicendus est , qui corda jungit . Nos ergo , Carissimi , quibus Christus pacem relinquit , & pacem suam nobis dat , non sicut mundus , sed sicut ille per quem factus est mundus , ut concordēs simus , jungamus invicem corda , & cor unum sursum habeamus , ne corrumpatur in terra .

TRACTATUS LXXVIII.

In id quod Dominus dicit , Non turbetur cor vestrum , neque formidet , &c.

I. **A**CCIPIMUS , Fratres , verba Domini dicentis ad discipulos suos , * *Non turbetur cor vestrum , neque formidet* . * *Audistis quia ego dixi vobis* , *Vado & venio ad vos* : si diligertis me , gauderetis utique , quia ego vado ad Patrem ; quia Pater major me est . Hinc ergo turbari & formidare poterat cor illorum , quòd ibat ab eis , quamvis venturus ad eos : ne forsitan gregem lupus hoc intervallo invaderet , pastoris absentia . Sed à quibus homo abscedebat , Deus non derelinquebat : & idem ipse Christus homo & Deus . Ergo & ibat per id quod homo erat , & manebat per id quod Deus erat : ibat per id quod uno loco erat , manebat per id quod ubique erat . Cur itaque turbaretur & formidaret cor , quando ita deserebat oculos , ut non desereret cor ? Quamvis Deus etiam qui nullo continetur loco , discedat ab eorum cordibus , quicquid relinquunt moribus , non pedibus ; & veniat ad eos qui convertuntur ad eum non facie , sed fide , & accedunt ad eum mente , non carne . Ut autem intelligerent secundum id quod homo erat eum dixisse , *Vado & venio ad vos* :
Xx iij

adjecit, atque ait, *Si diligereis me, gauderetis utique, quia ego vado ad Patrem; quia Pater major me est.* Per quod ergo Filius non est æqualis Patri, per hoc iturus erat ad Patrem, à quo venturus est vivos judicaturus & mortuos: per illud autem in quo æqualis est gignenti Unigenitus, numquam recedit à Patre; sed cum illo est ubique totus pari divinitate, quam nullus continet locus. Cum enim in forma Dei esset, sicut Apostolus loquitur, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Quomodo enim rapina posset esse natura, quæ non erat usurpata, sed nata? Semetipsum autem exinanivit, formam servi accipiens: non ergo amittens illam, sed accipiens istam. Eo modo se exinaniens, quo hinc minor apparebat quam apud Patrem manebat. Forma quippe servi accessit, non forma Dei recessit: hæc est assumpta, non illa consumpta. Propter hanc dicit, *Pater major me est*: propter illam verò, *Ego & Pater unum sumus.*

Philipp. 2. 6.

Iohan. 14.

28.

Iohan. 10.

30.

Arianos refellit.

2. Hoc advertat Arianus, & advertentia sit sanus: ne contentione sit vanus, aut quod est pejus, insanus. Hæc est enim forma servi, in qua Dei Filius minor est, non Patre solo, sed etiam Spiritu sancto: neque id tantum, sed etiam seipso; quia idem ipse in forma Dei major est seipso. Neque enim homo Christus non dicitur Filius Dei, quod etiam sola caro ejus in sepulcro meruit appellari. Nam quid aliud confitemur, cum dicimus credere nos in unigenitum Dei Filium, qui sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus? Et quid ejus nisi caro sepulta est sine anima? Ac per hoc cum credimus in Dei Filium qui sepultus est, profecto Filium Dei dicimus & carnem quæ sola sepulta est. Ipse ergo Christus Filius Dei, æqualis Patri in forma Dei, quia semetipsum exinanivit, non formam Dei amittens, sed formam servi accipiens, major est & seipso: quia major est forma Dei quæ amissa non est, quam servi quæ accepta est. Quid itaque mirum, vel quid indignum, si secundum hanc formam servi loquens, ait Dei Filius, *Pater major me est*; & secundum Dei formam loquens, ait idem ipse Dei Filius, *Ego & Pater unum sumus*? Unum sunt enim secundum id quod Deus erat Verbum: major est Pater, secundum id quod Verbum caro factum est. Dicam etiam quod Ariani & Eunomiani negare non possunt, secundum hanc formam servi puer Christus etiam parentibus suis minor erat, quando parvus majoribus, sicut scriptum est, subditus erat. Quid igitur hæretice, cum Christus Deus sit & homo, loquitur ut homo, & calumniaris Deo? Ille in se naturam commendat humanam, tu in illo audes deformare divinam? Infidelis, ingratus, ideone tu minuis eum qui fecit te, quia dicit ille quid factus sit propter te? Æqualis enim Patri Filius per quem factus est homo, ut minor esset Patre, factus est homo: quod nisi fieret, quid esset homo?

Iohan. 10.

30.

Lucæ 2. 51.

3. Dicat planè Dominus & Magister noster, *Si diligereis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem; quia Pater major me est.* Cum discipulis audiamus verba doctoris, non cum alienis sequamur astutiam deceptoris. Agnoscamus geminam substantiam Christi, divinam scilicet qua æqualis est Patri, humanam qua major est Pater. Utrumque autem simul non duo, sed unus est Christus; ne sit quaternitas, non Trinitas Deus. Sicut enim unus est homo anima rationalis & caro, sic unus

est Christus Deus & homo: ac per hoc Christus, est Deus anima rationalis & caro. Christum in his omnibus, Christum in singulis confitemur. Quis est ergo per quem factus est mundus? Christus Jesus, sed in forma Dei. Quis est sub Pontio Pilato crucifixus? Christus Jesus, sed in forma servi. Item de singulis quibus homo constat. Quis non est derelictus in inferno? Christus Jesus, sed in anima sola. Quis resurrecturus triduo jacuit in sepulcro? Christus Jesus, sed in carne sola. Dicitur ergo & in his singulis Christus. Verum hæc omnia non duo, vel tres, sed unus est Christus. Ideo ergo dixit, *Si diligereis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem*: quia naturæ humanæ gratulandum est, eo quod sic assumpta est à Verbo unigenito, ut immortalis constitueretur in cælo, atque ita fieret terra sublimis, ut incorruptibilis pulvis sederet ad dexteram Patris. Hoc enim modo se iturum dixit ad Patrem. Nam profecto ad illum ibat qui cum illo erat. Sed hoc erat ire ad eum & recedere à nobis, mutare atque immortale facere quod mortale suscepit ex nobis, & levare in cælum per quod fuit in terra pro nobis. Quis non hinc gaudeat, qui sic diligit Christum, ut & suam naturam jam immortalem gratuletur in Christo, atque id se speret futurum esse per Christum?

3. Sent. diff. 22. c. Hic queritur si.

TRACTATUS LXXIX.

De eo quod ait, Et nunc dixi vobis prius quam fiat, &c. usque ad id, Surgite, eamus hinc.

1. **D**OMINUS & salvator noster Jesus Christus dixerat discipulis suis, *Si diligereis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater major me est.* Quod ex forma servi eum dixisse, non ex forma Dei in qua æqualis est Patri, novit fides quæ religiosis est mentibus fixa, non calumniiosis & dementibus ficta. Deinde subjunxit, *Et nunc dixi vobis prius quam fiat, ut cum factum fuerit, credatis.* Quid est hoc, cum magis homo credere debeat antequam fiat id quod credendum est? Hæc est enim laus fidei, si quod creditur non videtur. Nam quid magnum est, si creditur quod videtur, secundum illam ejusdem Domini sententiam, quando discipulum arguit dicens, *Quia vidisti, credidisti*; beati qui non vident & credunt? Et nescio utrum credere dicendus est quisque quod videt: nam ipsa fides in Epistola quæ scribitur ad Hebræos, ita est definita: *Est autem fides sperantium substantia, convictio rerum quæ non videntur.* Quapropter si fides est rerum quæ creduntur, eademque fides earum est quæ non videntur: quid sibi vult quod Dominus ait, *Et nunc dixi vobis prius quam fiat, ut cum factum fuerit, credatis*? Nonne potius dicendum fuit; *Et nunc dixi vobis prius quam fiat, ut credatis, quod cum factum fuerit videatis*? Nam & ille cui dictum est, *Quia vidisti, credidisti*, non hoc credidit quod vidit; sed aliud vidit, aliud credidit: vidit enim hominem, credidit Deum. Cernebat quippe atque tangebatur carnem viventem, quam viderat morientem: & credebat Deum in carne ipsa latentem. Credebat ergo mente quod non videbat, per hoc quod sensibus corporis apparebat. Sed etsi dicuntur credi quæ videntur, sicut dicit unusquisque oculis suis se credidisse: non tamen ipsa est quæ in nobis edificatur fides; sed ex rebus quæ videntur,

Iohan. 14. 28.

v. 29.

3. Sent. diff. 24. c. Hic queritur.

Iohan. 20. 29.

Heb. 11. 1.

* Tres MSS. *sperandorum*. Am. & Bad. *sperandarum*. Er. Lov. & plerique MSS. *sperantium*. Sic rursus variant infra Tract. 95.

agitur in nobis ut ea credantur quæ non videntur. A Quocirca, Dilectissimi, unde nunc mihi sermo est, quod Dominus ait, *Et nunc dixi vobis prius quam fiat, ut cum factum fuerit, credatis*: illud utique dicit, *cum factum fuerit*, quod eum visuri erant post mortem viventem, & ad Patrem adscendentem: quo viso illud fuerant credituri, quod ipse esset Christus Filius Dei vivi, qui potuit hoc facere cum prædixisset, & prædicere ante quam faceret: credituri autem hoc non fide nova, sed aucta; aut certe cum mortuus esset defecta, cum resurrexisset refecta. Neque enim eum Dei Filium non & antè credebant: sed cum in illo factum esset quod antè prædixit, fides illa quæ tunc quando illis loquebatur fuit parva, & cum moreretur penè jam nulla, & revixit & crevit.

Johan. 14. 30. 2. Deinde quid dicit? *Iam non multa loquar vobiscum: venit enim princeps mundi hujus*: quis, nisi diabolus? *Et in me non habet quidquam*: nullum scilicet omnino peccatum. Sic enim ostendit non creaturarum, sed peccatorum principem diabolum, quos nunc nomine mundi hujus appellat. Et quotiescumque mundi nomen in mali significatione ponitur, non ostendit nisi mundi istius amatores; de quibus alibi scriptum est, *Quicumque*

Jacobi. 4. 4. *voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituetur*. Absit ergo ut sic intelligatur diabolus princeps mundi, tamquam gerat universi mundi, id est, cæli & terræ, atque omnium quæ in eis sunt principatum: de quali mundo dictum est, cum de Christo Verbo sermo esset, *Et mundus per*

Johan. 1. 10. *eum factus est*. Universus itaque mundus à summis cælis usque ad infimam terram creatori est subditus, non desertori; redemptori, non interemptori; liberatori, non captivatori; doctori, non deceptor. Quemadmodum autem sit intelligendus princeps mundi diabolus, evidentius aperuit Paulus

Ephes. 6. 12. apostolus, qui cum dixisset, *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, id est, adversus homines; subjecit, atque ait, sed adversus principes & potestates & rectores mundi tenebrarum harum*. Sequenti enim verbo exposuit quid dixisset, mundi, cum subjecit, tenebrarum harum: ne quisquam mundi nomine intelligeret universam creaturam, cujus nullo modo sunt rectores angeli desertores. Tenebrarum, inquit, harum, id est, mundi istius amatorum: ex quibus tamen electi sunt, non per suum meritum, sed per Dei

Ephes. 5. 8. gratiam, quibus dicit, *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*. Omnes enim fuerunt sub rectoribus tenebrarum harum, id est, hominum impiorum, tamquam tenebræ sub tenebris: sed gratias Deo, qui eruit nos, sicut dicit

Coloss. 1. 13. idem Apostolus, de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filii caritatis suæ. In quo princeps hujus mundi, hoc est tenebrarum harum, non habebat quidquam: quia neque cum peccato Deus venerat, nec ejus carnem de peccati propagine virgo pepererat. Et tamquam ei diceretur, *Cur ergo moreris, si non habes peccatum, cui debeatur*

Johan. 14. 31. *mortis supplicium?* continuo subjecit, *Sed ut cognoscat mundus, quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio, surgite, eamus hinc*. Discumbens enim discumbentibus loquebatur. *Eamus* autem dixit, quò, nisi ad illum locum unde fuerat tradendus ad mortem, qui nullum habebat meritum mortis? Sed habebat ut moreretur mandatum Patris, tamquam ille de quo prædi-

ctum erat, *Quæ non rapui, tunc exsolvebam: mortem sine debito soluturus, & nos à morte debita redempturus*. Rapuerat autem Adam peccatum, quando manum in arborem præsumptione deceptus extendit, ut incommunicabile nomen inconcessæ divinitatis invaderet, quam Filio Dei natura contulerat, non rapina.

TRACTATUS LXXX.

De eo quod dicit, *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est: usque ad id, Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis*.

1. **I**STE locus Evangelicus, Fratres, ubi se dicit Dominus vitem, & discipulos suos palmites: secundum hoc dicit quod est caput Ecclesiæ, nosque membra ejus, mediator Dei & hominum homo Christus Jesus. Unius quippe naturæ sunt vitis & palmites: propter quod cum esset Deus, cujus naturæ non sumus, factus est homo, ut in illo esset vitis humana natura, cujus & nos homines palmites esse possemus. Quid ergo est, *Ego sum vitis vera?* Numquid ut adderet *vera*, hoc ad eam vitem retulit, unde ista similitudo translata est? Sic enim dicitur vitis, per similitudinem, non per proprietatem, quemadmodum dicitur ovis, agnus, leo, petra, lapis angularis, & cetera hujusmodi, quæ magis ipsa sunt vera, ex quibus ducuntur istæ similitudines, non proprietates. Sed cum dicit, *Ego sum vitis vera*, ab illa se utique discernit cui dicitur, *Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena?* Nam quo pacto est vitis vera, quæ expectata est ut faceret uvam, fecit autem spinas?

2. * *Ego sum, inquit, vitis vera, Et Pater meus agricola est. * Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum: & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat*. Numquid unum sunt agricola & vitis? Secundum hoc ergo vitis Christus, secundum quod ait, *Pater major me est*: secundum autem id quod ait, *Ego & Pater unum sumus, & ipse agricola est*. Nec talis quales sunt qui extrinsecus operando exhibent ministerium: sed talis ut det etiam intrinsecus incrementum. Nam neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Sed utique Deus est Christus, quia Deus erat Verbum; unde ipse & Pater unum sunt: & si Verbum caro factum est quod non erat, manet quod erat. Denique cum de Patre tamquam de agricola dixisset, quod infructuosos palmites tollat, fructuosos autem purget ut plus afferant fructum: continuo etiam seipsum mundatorem palmitum ostendens, *Iam vos, inquit, mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis*. Ecce & ipse mundator est palmitum, quod est agricolæ, non vitis officium: qui etiam palmites operarios suos fecit. Nam etsi non dant incrementum, impendunt tamen aliquod adjumentum, sed non de suo, quia sine me, inquit, nihil potestis facere. Audi etiam ipsos confitentes. Quid autem est Apollo? quid autem Paulus? Ministri * per quos credidistis, & unicuique sicut Dominus dedit. Ego plantavi, Apollo rigavit. Et hoc ergo sicut unicuique Dominus dedit: non itaque de suo. Jam verò quod sequitur, *Sed Deus incrementum dedit: non per illos, sed per seipsum facit: excedit hoc humanam humilitatem, excedit*

Psal. 68. 21.

1. Tim. 2. 5.

Johan. 15. 2.

Jerem. 2. 21.

Isai. 5. 4.

Johan. 15.

v. 1.

v. 2.

Johan. 14.

28.

Johan. 10.

30.

1. Cor. 3. 7.

Johan. 15. 2.

Ibidem 5.

1. Cor. 3. 5.

6.

* Iuxta

Grac. si qd.

angelicam sublimitatem, nec omnino pertinet nisi ad agricolam Trinitatem. *Iam vos mundi estis*, mundi scilicet atque mundandi. Neque enim nisi mundi essent, fructum ferre potuissent: & tamen omnem qui fert fructum, purgat agricola, ut fructum plus afferat. Fert fructum, quia mundus est; atque ut plus afferat, purgatur adhuc. Quis enim est in hac vita sic mundus, ut non sit magis magisque mundandus? Ubi si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est: si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & justus, qui dimittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate: mundet utique mundos, hoc est fructuosos, ut tantò sint fructuosiores, quantò fuerint mundiores.

Johan. 15. 3. 3. *Iam vos mundi estis propter verbum quod locutus sum vobis.* Quare non ait, mundi estis propter baptismum quo loti estis, sed ait, *propter verbum quod locutus sum vobis*: nisi quia & in aqua verbum mundat? Detrahe verbum, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum, etiam ipsum tamquam visibile verbum. Nam & hoc utique dixerat, quando pedes discipulis lavit, Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Unde ista tanta virtus aquæ, ut corpus tangat & cor abluat, nisi faciente verbo: non quia dicitur, sed quia creditur? Nam & in ipso verbo, aliud est sonus transiens, aliud virtus manens. Hoc est verbum fidei quod prædicamus, ait Apostolus, quia si confessus fueris in ore tuo quia Dominus est Jesus, & credideris in corde tuo quia Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Unde in Actibus Apostolorum legitur, Fide mundans corda eorum. Et in Epistola sua beatus Petrus, Sic & vos, inquit, baptismus salvos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio. Hoc est verbum fidei quod prædicamus: quo sine dubio ut mundare possit, consecratur & baptismus. Christus quippe nobiscum vitis, cum Patre agricola, dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea. Lege Apostolum, & vide quid adjungat: Ut eam sanctificaret, inquit, mundans eam lavacro aquæ in verbo. Mundatio igitur nequaquam fluxu & labili tribueretur elemento, nisi adderetur, in verbo. Hoc verbum fidei tantum valet in Ecclesia Dei, ut per ipsum credentem, offerentem, benedicientem, tingentem, etiam tantillum mundet infantem: quamvis nondum valentem corde credere ad justitiam, & ore confiteri ad salutem. Totum hoc fit per verbum, de quo Dominus ait, *Iam vos mundi estis, propter verbum quod locutus sum vobis.*

TRACTATUS LXXXI.

De eo quod ait, Manete in me, & ego in vobis: usque ad id, Quodcumque volueritis petetis, & fiet vobis.

Johan. 15. 4. 1. **V**ITEM se dixit esse Jesus, & discipulos suos palmites, & agricolam Patrem: unde jam pridem sicut potuimus disputatum est. In hac autem lectione, cum adhuc de seipso qui est vitis, & de suis palmitibus, hoc est discipulis loqueretur, *Manete*, inquit, *in me, & ego in vobis.* Non eo modo illi in ipso, sicut ipse in

illis. Utrumque autem prodest non ipsi, sed illis. Ita quippe in vite sunt palmites, ut viti non conferant, sed inde accipiant unde vivant: ita verò vitis est in palmitibus, ut vitale alimentum subministret eis, non sumat ab eis. Ac per hoc & manentem in se habere Christum, & manere in Christo: discipulis prodest utrumque, non Christo. Nam præciso palmite, potest de viva radice alius pullulare: qui autem præcisus est, sine radice non potest vivere.

2. Denique adjungit, & dicit, *Sicut palmes ibidem non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis.* Magna gratiæ commendatio, Fratres mei: corda instruit humilium, ora obstruit superbiorum. Ecce cui, si audient, respondeant, qui ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Ecce cui respondeant sibi placentes, & ad bona opera facienda Deum sibi necessarium non putantes. Nonne huic resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem, qui respondent & loquuntur iniquitatem, dicentes, A Deo habemus quod homines sumus, à nobis ipsis autem quod justii sumus? Quid dicitis, qui vos ipsos decipitis, non assertores, sed præcipitatores liberi arbitrii, ex alto elationis per inania præsumptionis, in profunda submersionis? Nempe vox vestra est, quod homo ex semetipso facit justitiam. Hoc est altum elationis vestræ. Sed veritas contradicit, & dicit, *Palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite.* Ite nunc per abrupta, & non habentes ubi figamini, ventosa loquacitate jactamini. Hæc sunt inania præsumptionis vestræ. Sed quid vos sequatur videte, & si est in vobis ullus sensus, horrete. Qui enim à semetipso se fructum existimat ferre, in vite non est; qui in vite non est, in Christo non est; qui in Christo non est, Christianus non est. Hæc sunt profunda submersionis vestræ.

3. Etiam atque etiam considerate quid adhuc veritas adjungat, & dicat: *Ego sum*, inquit, *vitis, vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere.* Ne quisquam putaret saltem parvum aliquem fructum posse à semetipso palmitem ferre, cum dixisset, *hic fert fructum multum*, non ait, quia sine me parum potestis facere: sed, *nihil potestis facere.* Sive ergo parum, sive multum, sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest. Quia etsi parum adtulerit palmes, eum purgat agricola ut plus afferat: tamen nisi in vite manserit, & vixerit de radice, quantumlibet fructum à semetipso non potest ferre. Quamvis autem Christus vitis non esset, nisi homo esset: tamen istam gratiam palmitibus non præberet, nisi etiam Deus esset. Verum quia ita sine ista gratia non potest vivi, ut & mors in potestate sit liberi arbitrii. Si quis in me, inquit, non manserit, mittetur foras sicut palmes: & arefcet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Ligna itaque vitis tantò sunt contemtibilia si in vite non manserint, quantò gloriosiora si manserint: denique sicut de his etiam per Ezechielem prophetam Dominus dicit, præcisà nullis agricolarum usibus profunt, nullis fabricis operibus deputantur. Unum de duobus palmiti congruit, aut vitis, aut ignis: si in vite non est, in igne erit: ut ergo in igne non sit, in vite sit.

4. Si manseritis in me, inquit, & verba mea in

^a Lov. per ipsam credentem. Editi alii, per ipsum credentem, consentientibus MSS. qui carent voce, offerentem.

vobis manserint, quodcumque volueritis petetis, & fiet vobis. Manendo quippe in Christo, quid velle possunt nisi quod convenit Christo? Quid velle possunt manendo in Salvatore, nisi quod non est alienum à salute? Aliud quippe volumus quia sumus in Christo, & aliud volumus quia sumus adhuc in hoc sæculo. De mansione namque hujus sæculi nobis aliquando subrepat, ut hoc petamus quod nobis non expedire nescimus. Sed absit ut fiat nobis, si manemus in Christo, qui non facit quando petimus, nisi quod expedit nobis. Manentes ergo in eo, cum verba ejus in nobis manent, quodcumque voluerimus petemus, & fiet nobis. Quia si petimus & non fiet, non hoc petimus quod habet mansio in eo, nec quod habent verba ejus quæ manent in nobis; sed quod habet cupiditas & infirmitas carnis, quæ non est in eo, & in qua non manent verba ejus. Nam utique ad verba ejus pertinet oratio illa quam docuit, ubi dicimus, Pater noster qui es in cælis. Ab hujus orationis verbis & sensibus non recedamus petitionibus nostris, & quidquid petierimus, fiet nobis. Tunc enim dicenda sunt verba ejus in nobis manere, quando facimus quæ præcepit, & diligimus quæ promisit: quando autem verba ejus manent in memoria, nec inveniuntur in vita, non computatur palmes in vite, quia vitam non adtrahit ex radice. Ad hanc differentiam valet quod scriptum est, Et memoriâ retinentibus mandata ejus ut faciant ea. Multi enim memoriâ retinent ut contemnant, vel etiam derideant & oppugnent ea. In his verba Christi non manent, qui adtingunt quodammodo, non cohærent: & ideo illis non erunt in beneficium, sed in testimonium. Et quia sic insunt eis ut non maneant in eis, ad hoc tenentur ab eis, ut judicentur ex eis.

TRACTATUS LXXXII.

De eo quod Dominus dicit, In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis: usque ad id, Et maneo in ejus dilectione.

MAGIS magisque Salvator gratiam qua salvamur discipulis loquendo commendans, In hoc, inquit, clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sive glorificatus sive clarificatus dicatur, ex uno Græco verbo utrumque translatus est, quod est δοξαζεν. Δόξα enim quæ Græcè dicitur, Latine gloria est. Quod ideo commemorandum existimavi, quia dicit Apostolus, Si Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non ad Deum. Hæc est ad Deum gloria qua glorificatur non homo, sed Deus, si non ex operibus, sed ex fide justificatur, ut ex Deo illi sit quod etiam bene operatur: quoniam palmes, sicut jam superius dixi, non potest ferre fructum à semetipso. Si enim in hoc clarificatus est Deus Pater ut fructum plurimum afferamus, & efficiamur Christi discipuli: non hoc gloriæ nostræ tribuamus, tamquam hoc ex nobis ipsis habeamus. Ejus est enim hæc gratia, & ideo in hoc non nostra, sed ejus est gloria. Unde & alibi cum dixisset, Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona: ne à semetipsis putarent esse bona opera sua: mox addidit, Et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. In hoc enim glorificatur Pater ut fructum plurimum afferamus, & efficiamur Christi discipuli. A quo efficiamur, nisi ab illo cujus misericordia

Tom. III. Pars II.

prævenit nos? Ipsius enim figmentum sumus, creati in Christo Jesu in operibus bonis.

2. Sicut dilexit me Pater, inquit, & ego dilexi vos: manete in dilectione mea. Ecce unde sunt nobis opera bona. Nam unde nobis essent, nisi quia fides per dilectionem operatur? Unde autem diligemus, nisi prius diligeremur? Apertissime hoc in Epistola sua idem iste Evangelista dixit, Nos diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos. Quod autem ait, Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos: non æqualitatem naturæ ostendit nostræ & suæ, sicut est Patris & ipsius, sed gratiam qua mediator Dei & hominum est homo Christus Jesus. Mediator quippe monstratur, cum dicit, me Pater, & ego vos. Nam Pater utique diligit & nos, sed in ipso: quia in hoc glorificatur Pater, ut fructum afferamus in vite, hoc est in Filio, & efficiamur ejus discipuli.

3. Manete, inquit, in dilectione mea. Quomodo manebimus? Audi quid sequitur: Si præcepta mea, inquit, servaveritis, manebitis in dilectione mea. Dilectio facit præcepta servari, an præcepta servata faciunt dilectionem? Sed quis ambigat, quod dilectio præcedit? Unde enim præcepta servet non habet, qui non diligit. Quod ergo ait, Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, ostendit non unde dilectio generetur, sed unde monstretur. Tamquam diceret, Nolite vos putare manere in dilectione mea, si non servatis præcepta mea: si enim servaveritis, manebitis. Hoc est, hinc apparebit quod in dilectione mea manebitis, si præcepta mea servabitis. Ut nemo se fallat, dicendo quod eum diligit, si ejus præcepta non servat. Nam in tantum eum diligimus, in quantum ejus præcepta servamus: in quantum autem minus servamus, minus diligimus. Quamvis quod ait, Manete in dilectione mea, non apparet quam dixerit dilectionem, utrum qua eum diligimus, an qua ipse diligit nos: sed ex verbo superiore dignoscitur. Dixerat quippe, Et ego dilexi vos: cui verbo continuo subjunxit, Manete in dilectione mea: illa ergo qua dilexit nos. Quid est ergo, Manete in dilectione mea, nisi, manete in gratia mea? Et quid est, Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, nisi, ex hoc scietis, quod in dilectione mea qua vos diligo, manebitis, si præcepta mea servabitis? Non ergo ut nos diligat, prius ejus præcepta servamus: sed nisi nos diligit, præcepta ejus servare non possumus. HÆC EST GRATIA quæ humilibus patet, superbos lateret.

4. Sed quid illud est, quod adjungit, Sicut & ego Patris mei præcepta servavi, & maneo in ejus dilectione? Utique etiam hinc hanc dilectionem Patris intelligi voluit, qua eum diligit Pater. Ita quippe dixerat, Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos: atque his verbis illa subjunxit, Manete in dilectione mea, illa procul dubio qua dilexi vos. Ergo quod ait etiam de Patre, Maneo in ejus dilectione, illa scilicet accipienda est, qua dilexit eum Pater. Sed numquid & hinc gratia intelligenda est, qua Patet diligit Filium, sicut gratia est qua nos diligit Filius: cum sumus nos filii gratiæ, non naturæ; Unigenitus autem naturæ, non gratiæ? An hoc etiam in ipso Filio ad hominem referendum est? Ita sanè. Nam dicendo, Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos, gratiam mediatoris ostendit. Mediator autem Dei & hominum, non in quantum Deus, sed in quantum homo est Christus Jesus. Et profecto secundum id quod homo est, de illo legitur, Et Jesus proficiebat

Y y

sapientiâ & ætate & gratiâ apud Deum & homines. Secundum hoc igitur rectè possumus dicere, quòd cum ad naturam Dei non pertineat humana natura, ad personam tamen unigeniti Filii Dei per gratiam pertinet humana natura; & tantam gratiam, ut nulla sit major, nulla prorsus æqualis. Neque enim illam susceptionem hominis ulla merita præcesserunt, sed ab illa susceptione merita ejus cuncta cœperunt. Manet ergo Filius in dilectione quam eum dilexit Pater, & ideo servavit præcepta ejus.

Psalm. 3. 4. Quid est enim & ille homo, nisi quòd Deus susceptor est ejus? Deus enim erat Verbum, Unigenitus gignenti coæternus: sed ut mediator daretur nobis, per ineffabilem gratiam Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.

TRACTATUS LXXXIII.

In hæc verba, Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur. Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.

Iohan. 15. 12. **A**UDISTIS Carissimi Dominum dicentem discipulis suis, *Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur.* Quid est gaudium Christi in nobis, nisi quòd dignatur gaudere de nobis? Et quid est gaudium nostrum quod dicit implendum, nisi ejus habere consortium? Propter quod beato *Iohan. 13. 8.* Petro dixerat, Si non laverò te, non habebis partem mecum. Gaudium ergo ejus in nobis, gratia est quam præstitit nobis: ipsa est & gaudium nostrum. Sed de hac ille etiam ex æternitate gaudebat, quando nos elegit ante constitutionem mundi. Nec rectè possumus dicere quòd gaudium ejus plenum non erat: non enim Deus imperfectè aliquando gaudebat. Sed illud ejus gaudium in nobis non erat: quia nec nos in quibus esse posset, jam eramus; nec quando esse cœpimus, cum illo esse cœpimus. In ipso autem semper erat, qui nos suos futuros certissima suæ præscientiæ veritate gaudebat. Proinde gaudium jam ipse perfectum de nobis habebat, quando nos præsciendo & prædestinando gaudebat: neque enim ullus in illo ejus gaudio metus esse poterat, ne fortè non fieret quod se facturum esse præsciebat. Sed neque cum id facere cœpit, quod se facturum esse præscivit, gaudium ejus, quo beatus est, crevit: alioqui beatior factus est, quia nos fecit. Absit hoc, Fratres: Dei beatitudo quia nec minor fuerat sine nobis, non fit major ex nobis. Gaudium igitur ejus de salute nostra, quod in illo semper fuit cum præscivit & prædestinavit nos, cœpit esse in nobis quando vocavit nos: & hoc gaudium meritò nostrum dicimus, quo & nos beati futuri sumus: sed hoc gaudium nostrum crescit & proficit, & ad suam perfectionem perseverando pertendit. Ergo inchoatur in fide renascentium, implebitur in præmio resurgentium. Ecce unde dictum existimo, *Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur: in vobis sit meum; impleatur vestrum.* Semper enim erat meum plenum, & antequam vocaremini, cum vocandi à me præsciremini, sed fit & in vobis, cum hoc efficiamini quod præscivi de vobis. *Impleatur autem vestrum*: quia beati eritis, quod nondum estis; sicut creati estis qui non fuistis.

Iohan. 15. 12. 2. *Hoc est*, inquit, *præceptum meum: ut diligatis*

^a Editi, ipse est. At MSS. ipsa est.

A invicem, sicut dilexi vos. Sive dicatur præceptum, sive mandatum, ex uno verbo Græco utrumque interpretatur, quod est ἐπιτολή. Jam verò istam sententiam & antea dixerat, de qua me vobis, ut potui, disputasse meminisse debetis. Ibi enim sic ait, Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem. Hujus itaque mandati repetitio, commendatio est: nisi quod ibi, Mandatum, inquit, novum do vobis; hinc autem, *Hoc est*, inquit, *mandatum meum*: ibi, tamquam non fuerit antè tale mandatum; hinc, tamquam non sit aliud ejus mandatum. Sed ibi dictum est novum, ne in vetustate nostra perseveremus: hinc dictum est *meum*, ne contemnendum putemus.

3. Quod autem hinc ita dixit, *Hoc est mandatum meum*, velut non sit aliud, quid putamus, Fratres mei, numquidnam solum ejus de ista dilectione mandatum est, qua diligimus invicem? Nonne est & aliud majus, ut diligamus Deum? Aut verò de sola Deus nobis dilectione mandavit, ut alia non requiramus? Tria certè commendat Apostolus dicens, Manent autem fides, spes, caritas, tria hæc: *1. Cor. 13. 13.* major autem horum caritas. Et si in caritate, hoc est in dilectione concluduntur duo illa præcepta, major tamen dicta est esse, non sola. De fide igitur nobis quàm multa mandata sunt, quàm multa de spe, quis potest cuncta colligere, quis enumerando sufficere? Sed intueamur quod ait idem Apostolus, Plenitudo Legis caritas. *Ubi ergo caritas est, quid est quod possit deesse?* *Ubi autem non est, quid est quod possit prodesse?* Dæmon credit, nec diligit: nemo diligit, qui non credit. Frustra quidem, sed tamen potest sperare veniam qui non diligit: nemo autem potest desperare qui diligit. Itaque ubi dilectio est, ibi necessariò fides & spes: & *ubi dilectio proximi*, ibi necessariò etiam dilectio Dei. Qui enim non diligit Deum, quomodo diligit proximum tamquam seipsum; quando quidem non diligit & seipsum? Est quippe impius & iniquus: qui autem diligit iniquitatem, non planè diligit, sed odit animam suam. Hoc ergo præceptum Domini teneamus, ut nos invicem diligamus; & quidquid aliud præcepit, faciemus: quoniam quidquid est aliud hinc habemus. Discernitur quippe ista dilectio ab illa dilectione qua se invicem diligunt homines sicut homines: nam ut discerneret, adjunctum est, *sicut dilexi vos*. Ut quid enim diligit nos Christus, nisi ut regnare possimus cum Christo? Ad hoc ergo & nos invicem diligamus, ut dilectionem nostram discernamus à ceteris, qui non ad hoc se invicem diligunt, quia nec diligunt. Qui autem se propter habendum Deum diligunt, ipsi se diligunt: ergo ut se diligant, Deum diligunt. Non est hæc dilectio in omnibus hominibus: pauci se propterea diligunt, ut sit Deus omnia in omnibus. *1. Cor. 13. 28.*

TRACTATUS LXXXIV.

In illud, Majorem hac dilectionem nemo habet; ut animam suam ponat quis pro amicis suis.

PLENITUDINEM dilectionis qua nos invicem diligere debemus, Fratres carissimi, definivit Dominus dicens, *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Quia ergo superius dixerat, Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem.

^b Ita Lov. Editi verò alii & plerique MSS. faciamus.

*Suprà
Tract. 65.
Iohan. 13.
34.*

*Rom. 13. 10.
3. Sent. dist.
3. c. 1.
Iacobi 2. 19.*

Psalm. 10. 8.

*1. Cor. 13.
28.*

Iohan. 15.

v. 12.

cem, sicut dilexi vos: quibus verbis addidit quod A nunc audistis, *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis*: fit ex hoc consequens, quod idem iste Evangelista Johannes in Epistola sua dicit, Ut quemadmodum Christus pro nobis animam suam posuit, sic & nos debeamus pro fratribus animas ponere: diligentes utique invicem sicut ipse dilexit nos, qui pro nobis animam suam posuit. Nimirum hoc est quod legitur in Proverbiis Salomonis, Si sederis cenare ad mensam potentis considerans intellige quæ apponuntur tibi; & sic mitte manum tuam, sciens quia talia te oportet præparare. Nam quæ mensa est potentis, nisi unde sumitur corpus & sanguis ejus, qui animam suam posuit pro nobis? Et quid est ad eam sedere, nisi humiliter accedere? Et quid est considerare & intelligere quæ apponuntur tibi, nisi dignè tantam gratiam cogitare? Et quid est sic mittere manum, ut scias quia talia te oportet præparare, nisi quod jam dixi, quia sicut pro nobis Christus animam suam posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere? Sic ut enim ait etiam apostolus Petrus, Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus. Hoc est talia præparare. Hoc beati Martyres ardenti dilectione fecerunt: quorum si non inaniter memorias celebramus, atque in convivio quo & ipsi saturati sunt, ad mensam Domini accedimus, oportet, ut quemadmodum ipsi, & nos talia præparemus. Ideo quippe ad ipsam mensam non sic eos commemoramus, quemadmodum alios qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus, sed magis ut ipsi pro nobis, ut eorum vestigiis adhæreamus: quia impleverunt ipsi caritatem, qua Dominus dixit non posse esse majorem. Talia enim suis fratribus exhibuerunt, qualia de Domini mensa pariter acceperunt.

2. Neque hoc ita dictum sit, quasi propterea Domino Christo pares esse possimus, si pro illo usque ad sanguinem martyrium duxerimus. Ille potestatem habuit ponendi animam suam, & iterum sumendi eam: nos autem nec quantum volumus vivimus, & morimur etiam si nolumus: ille moriens mox in se occidit mortem, nos in ejus morte liberamur à morte: illius caro non vidit corruptionem, nostra post corruptionem, in fine sæculi per illum induetur incorruptionem: ille nobis non indiguit ut nos salvos faceret, nos sine illo nihil possumus facere: ille se nobis palmitibus præbuit vitem, nos habere præter illum non possumus vitam? Postremo etsi fratres pro fratribus moriantur, tamen in fraternorum peccatorum remissionem nullius sanguis Martyris funditur, quod fecit ille pro nobis: neque in hoc quid imitaremur, sed quid gratularerur contulit nobis. Quatenus ergo Martyres pro fratribus sanguinem suum fuderunt, hætenus talia exhibuerunt, qualia de mensa Dominica perceperunt. In ceteris enim quæ dixi, quamvis nec omnia dicere potui, Martyr Christi longè impar est Christo. Quod si quisquam se, non dico potentiam Christi, sed innocentiam comparabit; non dicam & alienum se putando sanare, sed suum saltem nullum habere peccatum: etiam sic avidior est quàm ratio salutis exposcit, multum est ad illum, non capit tantum. Et bene quod ista proverbiorum sententiâ commonetur, quæ continuo subjungit atque dicit, Quod si avidior es, noli concu-

piscere cibosejus; satius est enim ut nihil inde sumas, quàm ut tibi plus quàm oportet assumas. Hæc enim, inquit, vitam habent fallacem, hoc est hypocrisim. Dicendo enim se sine peccato esse, justum non potest exhibere, sed fingere. Ideo dictum est, Hæc enim habent vitam fallacem. Unus est solus, qui & carnem hominis habere, & peccatum potuit non habere. Merito quod sequitur, nobis præcipitur, ac tali verbo atque proverbio humana infirmitas convenitur, eique dicitur, Noli extendere te, cum sis pauper, contra divitem. Divites enim qui nec hereditario nec proprio umquam debito obnoxius, & ipse justus est, & alios justificat Christus. Noli contra eum te extendere, in tantum pauper, ut remissionis peccatorum appareas quotidianus in oratione mendicus. Tuo autem consilio, inquit, abstine te. Unde, nisi à præsumptione fallaci? Ille quippe quia non tantum est homo, sed etiam Deus, ideo numquam reus. Si enim direxeris oculum tuum ad illum, nusquam parebit. Oculum tuum, oculum videlicet humanum quocernis humana, si direxeris ad illum, nusquam parebit: quia videri non potest, quemadmodum videre tu potes. Parabit enim sibi pennas sicut aquilæ, & vadet in domum præpositi sui: unde ad nos utique venit, nec tales qualis venit invenit. Diligamus ergo invicem, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. *Majorem quippe hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Eumque sic imitemur piâ obedientiâ, ut ei nos comparare nullâ præsumamus audaciâ.

TRACTATUS LXXXV.

De eo quod dicit, Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis. Jam non dico vos servos; quia servus nescit quid faciat dominus ejus.

1. CUM Dominus Jesus commendasset caritatem, quam exhibuit nobis moriendo pro nobis, atque dixisset, Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis: Vos, inquit, amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Magna dignatio: cum servus bonus esse non possit, nisi præcepta domini sui fecerit; hinc amicos suos voluit intelligi, unde servi boni possunt probari. Sed, ut dixi, ista dignatio est, ut dominus quos novit servos suos, dignetur dicere amicos suos. Nam ut sciatis ad servorum officium pertinere præcepta domini sui facere, alio loco servos utique objurgat dicens, Quid autem vocatis me, Domine, Domine, & non facitis quæ dico? Cum ergo dicitis, inquit, Domine, jussu faciendo quid dicatis ostendite. Nonne servo obedienti ipse dicturus est, Euge serve bone, quia in paucis fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui? Potest igitur esse servus & amicus, qui servus est bonus.

2. Sed quod sequitur adtendamus. *Iam non dico vos servos; quia servus nescit quid faciat dominus ejus.* Quomodo ergo intellecturi sumus, & servum & amicum esse servum bonum, cum dicat, *Iam non dico vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus?* Ita nomen constituit amici, ut auferat servi: non ut in uno utrumque maneat, sed ut alterum altero decedente succedat. Quid est hoc? Itane cum præcepta Domini fecerimus, servi non

* Hic sex MSS. addunt, *Imitari quis morientem potuit, nemo autem potuit redimentem*: id tres alii referunt proximè antè. *Quod si quisquam,*

erimus? Itane tunc servi non erimus, quando boni A
servi fuerimus? Et quis contradicere potest veritati
quæ ait, *Iam non dico vos servos*? Et cur hoc dixe-
rit, docet: *Quia servus*, inquit, *nescit quid faciat*
dominus ejus. Numquidnam servo bono & probato
dominus ejus non etiam secreta sua committit?
Quid est ergo quod ait, *Servus nescit quid faciat*
dominus ejus? Verum esto, *nescit quid faciat*: num-
quid nescit etiam quid præcipiat? Nam & si hoc
nescit, quomodo servit? Aut quomodo servus est,
qui non servit? Et tamen Dominus loquitur, *Vos B*
amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.
Iam non dico vos servos. O rem mirabilem! Cum
servire non possumus, nisi præcepta Domini feceri-
mus, quomodo præcepta faciendo servi non eri-
mus? Si servus non ero præcepta faciendo, & nisi
præcepta fecero, servire non potero: ergo ser-
viendo servus non ero.

3. Intelligamus, Fratres, intelligamus, & hoc
in nobis Dominus faciat ut intelligamus, faciat
etiam ut intellecta faciamus. Hoc autem si scimus, C
profectò scimus quod facit Dominus; quia nos ip-
sos tales non facit nisi Dominus, & per hoc ad ejus
amicitiam pertinemus. Sicut enim duo sunt timo-
res, qui faciunt duo genera timentium: sic duæ
sunt servitutes, quæ faciunt duo genera servorum.
Est timor quem perfecta caritas foras mittit, & est
alius timor castus permanens in sæculum sæculi. Il-
lum timorem qui non est in caritate, adtendebat
Apostolus, cum dicebat, Non enim accepistis
spiritum servitutis iterum in timore. Illum autem D
timorem castum adtendebat, cum dicebat, Noli
altum sapere, sed time. In illo timore quem foras
caritas mittit, est etiam servitus simul foras cum ip-
so timore mittenda: utrumque enim junxit Apo-
stolus, hoc est servitutem & timorem, dicendo,
Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in
timore. Ad hanc servitutem servum pertinentem
intuebatur & Dominus dicens, *Iam non dico vos*
servos; quia servus nescit quid faciat dominus ejus.
Non utique ille servus pertinet ad timorem ca- E
stum, cui dicitur, Euge serve bone, intra in gau-
dium Domini tui: sed ille servus pertinet ad timo-
rem foras à caritate mittendum, de quo alibi di-
cit, Servus non manet in domo in æternum, filius
autem manet in æternum. Quoniam itaque dedit
nobis potestatem filios Dei fieri, non servi, sed fi-
lii simus: ut miro quodam & ineffabili, sed tamen
vero modo, servi non servi esse possimus; servi sci-
licet timore casto, ad quem pertinet servus intrans
in gaudium Domini sui; non servi autem timore fo- F
ras mittendo, ad quem pertinet servus non manens
in domo in æternum. Ut autem tales servi non ser-
vi simus, Dominum facere sciamus. Hoc autem
servus ille nescit, ^a qui nescit quid faciat Dominus
ejus; & cum aliquid boni facit, sic extollitur quasi
hoc ipse faciat, non Dominus ejus; & in se, non in
Domino gloriantur, cum se ipse deceperit, quia sic
gloriatur, quasi non acceperit. Nos autem, carissi-
mi, ut amici Domini esse possimus, quid noster
Dominus faciat sciamus. Non solum enim homi-
nes, verum etiam justos ipse facit nos, & non ipsi
nos. Et ut hoc sciamus, quis nisi ipse facit? Non
enim spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiri-
tum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata
sunt nobis. Ab ipso quidquid boni est, donatur.
Ergo quia & hoc bonum est, A B I P S O U T I Q U E

^a In plerisque MSS. non habetur, qui nescit.

DONATUR, ut sciatur, à quo bonum omne do-
netur: ut omnino de omnibus bonis, qui gloria- 1. Cor. 1. 31.
tur, in Domino glorietur. Quod verò sequitur,
Vos autem dixi amicos; quia omnia quæcumque audi- Iohan. 15.
vi à Patre meo, nota feci vobis, ita est profundum, 15.
ut nullo modo sit isto sermone coartandum, sed in
aliud differendum.

TRACTATUS LXXXVI.

De eo quod Dominus ait, Vos autem dixi amicos:
usque ad id, Ut quodcumque petieritis Patrem
in nomine meo, det vobis.

I. M ERITO quæritur quomodo accipien-
dum sit quod ait Dominus, *Vos autem* Iohan. 15.
dixi amicos; quia omnia quæcumque au-
divi à Patre meo, nota feci vobis. Quis enim audeat
affirmare vel credere, illum hominem scire omnia
quæcumque à Patre audivit unigenitus Filius: quan-
do ne hoc quidem quisquam capit, quomodo à Pa-
tre audiat ullum verbum, cum ipse sit Patris uni-
cum Verbum? Quid quod aliquantò post, in hoc
ipso tamen sermone, quem post cœnam ante pas-
sionem ad discipulos habuit, Multa, inquit, habeo Iohan. 16.
vobis dicere, sed non potestis illa portare modò? 12.
Quo igitur pacto intellecturi sumus omnia eum no-
ta fecisse discipulis, quæcumque audivit à Patre,
cum propterea quædam multa non dicat, quia scit
eos modò portare non posse? Sed nimirum quod
facturus est, fecisse se dicit, qui ea quæ futura sunt Iesai. 45. 11.
fecit. Sicut enim dicit per Prophetam, Foderunt Psal. 21. 18.
manus meas & pedes meos; nec ait, fossuri sunt;
velut præterita dicens, & ea tamen futura prædi-
cens: ita & hoc loco ait, omnia se nota fecisse dis-
cipulis, quæ se novit nota esse facturum in illa ple-
nitudine scientiæ, de qua dicit Apostolus, Cum
autem venerit quod perfectum est, quod ex parte 1. Cor. 13. 10.
est evacuabitur. Ibi quippe dicit, Nunc scio ex
parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus
sum: & nunc per speculum in ænigmate, tunc au-
tem facie ad faciem. Nam & ipse Apostolus salvos
nos dicit esse factos per lavacrum regenerationis: Tit. 3. 5.
qui tamen alio loco, Spe, inquit, salvi facti sumus, Rom. 8. 24.
spes autem quæ videtur, non est spes: quod enim
videt quis, quid sperat? Si autem quod non vide-
mus speramus, per patientiam exspectamus. Un-
de etiam ejus coapostolus Petrus, In quem modò, 1. Pet. 1. 8.
inquit, non videntes creditis; quem cum videritis, 2. 9.
exultabitis gaudio inenarrabili & honorato, per-
cipientes mercedem fidei, salutem animarum ve-
strarum. Si ergo nunc tempus est fidei, salus autem
animarum merces est fidei; quis dubitet in fide quæ Galat. 5. 6.
per dilectionem operatur peragendum diem, at-
que in fine diei recipiendam esse mercedem, non
solum redemptionem corporis nostri, de qua dicit
apostolus Paulus; verum etiam salutem animarum
nostrarum, de qua dicit apostolus Petrus? Utrius-
que enim rei felicitas isto tempore atque in hac
mortalitate in spe potius habetur, quam in re
tenetur. Verum hoc interest, quod exterior no- 2. Cor. 4. 16.
ster homo, id est, corpus adhuc corrumpitur: in-
terior autem, id est, anima jam renovatur de die
in diem. Itaque sicut immortalitatem carnis & sa-
lutem animarum futuram exspectamus, quamvis
jam pignore accepto salvi facti esse dicamur: ita
omnium notitiam quæcumque Unigenitus audivit
à Patre, futuram sperare debemus, quamvis hoc
jam se fecisse dixerit Christus.

Servitus
perinde ac
timor du-
plicis ge-
neris.

1. Iohan. 4.

1.

Psalm. 18. 10.

Rom. 8. 15.

Rom. 11. 20.

Matth. 25.

21.

Iohan. 8. 35.

1. Cor. 10.

17.

1. Cor. 4. 7.

1. Cor. 2. 12.

*mundo, inquit, essetis, mundus quod suum erat diligere-
ret.* Universæ utique hoc dicit Ecclesiæ, quam ple-
rumque etiam ipsam mundi nomine appellat: sicut
est illud, Deus erat in Christo, mundum reconci-
lians sibi. Itemque illud, Non venit filius hominis
ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ip-
sum. Et in Epistola sua Johannes ait, Advocatum
habemus ad Patrem Jesum Christum justum, & ipse
propitiator est peccatorum nostrorum; non tan-
tùm nostrorum, sed etiam totius mundi. Totus
ergo mundus Ecclesia est, & totus mundus odit
Ecclesiam. Mundus igitur odit mundum, inimicus
reconciliatum, damnatus salvatum, inquinatus
mundatum.

3. Sed iste mundus quem Deus in Christo re-
conciliat sibi, & qui per Christum salvatur, & cui
per Christum peccatum omne donatur, de mundo
electus est inimico, damnato, contaminato. Ex ea
quippe massa quæ tota in Adam periit, fiunt vasa
misericordiæ, in quibus est mundus pertineus ad
reconciliationem: quem mundus odit, ex eadem
massa pertineus ad vasa iræ, quæ perfecta sunt ad
perditionem. Denique cùm dixisset, *Si de mundo
essetis, mundus quod suum erat diligere-
ret:* continuo subiicit, *Quia verò de mundo non estis, sed ego ele-
gi vos de mundo, propterea odit vos mundus.* Ergo &
ipsi inde erant, unde ut non essent, electi sunt in-
de, non meritis suis, quorum nulla bona præcesse-
rant opera; non naturâ, quæ tota fuerat per libe-
rum arbitrium in ipsa radice vitiata: sed gratiâ,
hoc est verâ gratiâ. Qui enim de mundo mundum
elegit, fecit quod eligeret, non invenit: quia reli-
quæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si au-
tem gratia, inquit, jam non ex operibus: alioquin
gratia jam non est gratia.

4. Si autem quærat quomodo se diligit mun-
dus perditionis, qui odit mundum redemptionis: di-
ligit se utique falsa dilectione, non vera. Proinde
falsò se diligit, & verè odit. Qui enim diligit ini-
quitatem, odit animam suam. Sed diligere se dici-
tur, quoniam iniquitatem qua iniquus est diligit:
& rursus odisse se dicitur, quoniam quod ei nocet,
hoc diligit. Odit ergo in se naturam, diligit vitium:
odit quod factus est per Dei bonitatem, diligit
quod in eo factum est per liberam voluntatem. Un-
de nos quoque illum diligere & prohibemur, si re-
ctè intelligimus, & jubemur: prohibemur scilicet,
ubi nobis dicitur, Nolite diligere mundum: jube-
mur autem, ubi nobis dicitur, Diligite inimicos
vestros. Ipsi sunt mundus qui nos odit. Ergo & pro-
hibemur diligere in illo quod ipse diligit in seipso,
& jubemur diligere in illo quod ipse odit in seipso,
Dei scilicet opificium, & diversas bonitatis suæ
consolationes. Vitium quippe in illo diligere prohi-
bemur, jubemurque diligere naturam, cùm ipse in
se diligit vitium, oderitque naturam: ut nos eum
& diligamus & oderimus rectè, cùm se ipse diligit
oderitque perversè.

TRACTATUS LXXXVIII.

*De eo quod ait Iesus, Mementote sermonis mei,
&c. usque ad id, Sed hæc omnia facient vobis
propter nomen meum, quia nesciunt eum qui
misit me.*

I. **E**XHORTANS Dominus servos suos ad
mundi odia perferenda patienter, nullum
majus eis & melius quàm de seipso propo-

nit exemplum: quoniam, sicut dicit Apostolus Pe-
trus, Christus pro nobis passus est, relinquens nobis
exemplum, ut sequamur vestigia ejus. Quod utique
si facimus, ipso adjuvante facimus, qui dixit, Sine
me nihil potestis facere. Denique quibus jam dixe-
rat, Si odit vos mundus, scitote quia me priorem
vobis odio habuit: & nunc in eo quod audistis, cùm
legeretur Evangelium, *Mementote, inquit, sermo-
nis mei, quem ego dixi vobis, Non est servus major
domino suo: si me persecuti sunt, & vos persequentur:
si sermonem meum servaverunt, & vestrum servabunt.*
Dicendo autem, *Non est servus major domino suo,*
nonne evidenter ostendit quemadmodum intelli-
gere debeamus quod superius dixerat, Jam non
dico vos servos? Ecce enim eos servos dicit. Nam
quid est aliud, *Non est servus major domino suo: si
me persecuti sunt, & vos persequentur?* Manifestum
est igitur illum servum, qui non manet in domo in
æternum, illum pertinentem ad timorem quem
foras caritas mittit, esse intelligendum, ubi dictum
est, Jam non dico vos servos: hinc autem ubi dicitur,
*Non est servus major domino suo: si me persecuti sunt,
& vos persequentur,* illum significari servum perti-
nentem ad timorem castum, qui permanet in sæ-
culum sæculi. Hic enim servus est auditurus, Euge
serve bone, intra in gaudium domini tui.

2. Sed hæc, inquit, omnia facient vobis propter
nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me. Quæ
omnia facient, nisi quæ dixit, odio habebunt scili-
cet, & persequentur, sermonemque contemnent.
Quoniam si sermonem non servarent eorum, nec
tamen odissent eos, neque persequerentur, vel
etiamsi odissent, nec tamen persequerentur: non
omnia facerent. Hæc autem omnia facient vobis pro-
pter nomen meum, quid est aliud dicere, quàm me
in vobis odio habebunt, me in vobis persequentur,
& sermonem vestrum, quia meus est, ideo non ser-
vabunt? Hæc enim omnia facient vobis propter no-
men meum: non vestrum, sed meum. Tantò igitur
miseriores, qui propter hoc nomen ista faciunt,
quantò beatiores, qui propter hoc nomen ista pa-
tiuntur: sicut ipse alio loco dicit, Beati qui perse-
cutionem patiuntur propter justitiam. Hoc est enim
propter me, vel propter nomen meum: quia, sicut
Apostolus docet, Factus est nobis sapientia à Deo,
& justitia, & sanctificatio, & redemptio, ut quem-
admodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domino
glorietur. Faciunt quippe ista mali malis, sed non
propter justitiam: & ideo miseri utrique, & qui fa-
ciunt, & qui patiuntur. Faciunt & boni malis: ubi
etsi faciunt isti propter justitiam, non tamen illi
propter justitiam patiuntur.

3. Sed dicit aliquis, Si mali quando persequun-
tur bonos propter nomen Christi, propter justiti-
am boni patiuntur, profectò propter justitiam hæc
eis mali faciunt: quod si ita est, ergo & quando
boni malos propter justitiam persequuntur, prop-
ter justitiam etiam mali patiuntur. Si enim possunt
mali persecutionem facere bonis propter nomen
Christi, cur non possunt mali persecutionem pati à
bonis propter nomen Christi; & quid est, nisi pro-
pter justitiam? Nam si non propter quod boni fa-
ciunt, propter hoc mali patiuntur, quia faciunt
boni propter justitiam, patiuntur mali propter in-
justitiam: nec mali ergo propter hoc possunt fa-
cere propter quod boni patiuntur, quia faciunt mali
propter injustitiam, patiuntur boni propter justiti-
am. Quomodo ergo erit verum, Hæc omnia fa-

cient vobis propter nomen meum: cum illi non propter nomen Christi faciant, id est, non propter justitiam, sed propter iniquitatem suam? Hæc quæstio ita solvitur, si eo modo intelligamus dictum, Hæc omnia facient vobis propter nomen meum, ut totum referatur ad justos, tamquam dictum sit, Hæc omnia patiemini ab eis propter nomen meum: ut hoc sit, facient vobis, quod est, patiemini ab eis. Si autem propter nomen meum sic accipitur, tamquam diceret, propter nomen meum quod in vobis oderunt; ^a [ita potest accipi, & propter justitiam quam in vobis oderunt,] ac per hoc boni cum persecutionem faciunt malis, possunt rectè dici & propter justitiam facere, quam diligendo persequuntur malos; & propter iniquitatem, quam oderunt in ipsis malis: ita ergo & ipsi mali possunt dici pati, & propter iniquitatem quæ in illis punitur, & propter justitiam quæ in eorum pœna exercetur.

4. Item quæri potest, si etiam mali faciunt persecutionem malis, sicut impii reges & iudices, cum essent persecutores piorum, utique & homicidas, & adulteros, & quoscumque maleficos, quos contra leges publicas fecisse cognoscerent, puniebant, quomodo intelligendum est quod ait Dominus, Si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret. Neque enim quos punit diligit mundus, à quo videmus supradicta scelerum genera plerumque puniri: nisi quia mundus est in eis à quibus talia scelera puniuntur, & mundus est in eis à quibus talia scelera diliguntur. Mundus itaque ille qui intelligitur in malis atque impiis, & odit quod suum est, ex ea parte hominum qua sceleratis nocet; & diligit quod suum est, ex ea parte hominum qua eisdem ipsis conscleratis favet. Ergo *Hæc omnia facient vobis propter nomen meum*, vel ita dictum est, propter quod vos patimini; vel ita, propter quod & ipsi faciunt: quia & hoc in vobis dum persequuntur, oderunt. Et addidit, *Quia nesciunt eum qui misit me*. Hoc secundum eam scientiam dictum intelligendum est, de qua & alibi scriptum est, Scire autem te, sensus est consummatus. Hac quippe scientiâ qui sciunt Patrem à quo missus est Christus, nullo modo persequuntur eos quos colligit Christus: quia & ipsi cum eis colliguntur à Christo.

TRACTATUS LXXXIX.

De eo quod dicit Dominus, Si non venissem, & locutus eis fuisset: usque ad id, Qui me odit, & Patrem meum odit.

I. ^{Iohan. 15. 20. 26.} **S**UPERIUS dixerat Dominus ad discipulos suos, Si me persecuti sunt, & vos persequentur, si sermonem meum servaverunt, & vestrum servabunt: sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me. De quibus autem hoc dixerit si quæramus, invenimus eum ad hæc verba venisse ab eo quod dixerat, Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit: nunc verò quod addidit, *Si non venissem, & locutus eis fuisset, peccatum non haberent*. Judæos ostendit expressius. De his ergo & illa dicebat; nam hoc indicat verborum ipsa contextio. De his enim dicit, *Si non venissem, & locutus eis fuisset, peccatum non haberent*, de quibus dicebat, Si me persecuti sunt, & vos persequentur, si sermonem meum servaverunt, & vestrum servabunt: sed hæc omnia facient vobis propter nomen

meum, quia nesciunt eum qui misit me: his enim verbis & ista subjungit, *Si non venissem, & locutus eis fuisset, peccatum non haberent*. Judæi ergo persecuti sunt Christum, quod evidentissimè indicat Evangelium: Judæis locutus est Christus, non aliis gentibus: in eis ergo voluit intelligi mundum, qui odit Christum & discipulos ejus: immo verò non in eis solis, sed hos quoque ad eundem mundum pertinere monstravit. Quid est ergo, *Si non venissem, & locutus eis fuisset, peccatum non haberent*? Numquid sine peccato erant Judæi, antequam Christus ad eos in carne venisset? Quis hoc vel stultissimus dixerit? Sed magnum quoddam peccatum, non omne peccatum, quasi sub generali nomine vult intelligi. Hoc est enim peccatum quo tenentur cuncta peccata, quod unusquisque si non habeat, dimittuntur ei cuncta peccata: hoc est autem, quia non crediderunt in Christum, qui propterea venit ut credatur in eum. Hoc peccatum, si non venisset, non utique haberent. Adventus quippe ejus quantum credentibus salutaris, tantum non credentibus exitiabilis factus est: tamquam & ipse caput & princeps Apostolorum, quod de se ipsi dixerunt, extiterit quibusdam quidem odor vitæ in vitam, quibusdam verò odor mortis in mortem.

2. Sed quod adjunxit, atque ait, *Nunc autem excusationem non habent de peccato suo*, potest movere quærentes, utrum hi ad quos non venit Christus, nec locutus est eis, habeant excusationem de peccato suo. Si enim non habent, cur hîc dictum est, propterea istos non habere, quia venit & locutus est eis? Si autem habent, utrum ad hoc habeant ut à pœnis alienentur, an ut mitius puniantur? Ad hæc inquisita pro meo captu, Domino donante, respondeo, habere illos excusationem, non de omni peccato suo, sed de hoc peccato, quo in Christum non crediderunt, ad quos non venit, & quibus non est locutus. Sed non in eo sunt numero hi ad quos in discipulis venit, & quibus per discipulos est locutus, quod & nunc facit: nam per Ecclesiam suam venit ad gentes, & per Ecclesiam loquitur gentibus. Ad hoc enim pertinet quod ait, Qui vos recipit, me recipit: & Qui vos spernit, me spernit. An vultis, inquit apostolus Paulus, experimentum accipere ejus qui in me loquitur Christus?

3. Restat inquirere, utrum hi qui prius quam Christus in Ecclesia veniret ad gentes, & prius quam Evangelium ejus audirent, vitæ hujus sine præventi sunt seu præveniuntur, possint habere hanc excusationem? Possunt planè, sed non ideo possunt effugere damnationem. Quicumque enim sine Lege peccaverunt, sine Lege & peribunt: & quicumque in Lege peccaverunt, per Legem judicabuntur. Quæ quidem Apostoli verba, quoniam id quod ait, peribunt, terribilius sonat quam quod ait, judicabuntur; non solum nihil adjuvare hanc excusationem videntur ostendere, verum etiam plus gravare. Qui enim se quia non audierunt, excusabunt, sine Lege peribunt.

4. Sed utrum hi qui cum audirent, contemserunt, vel etiam restiterunt, nec tantum contradicendo, sed & eos à quibus audierunt odiis persequendo, in eis deputandi sunt de quibus aliquid levius videretur sonuisse quod dictum est, per Legem judicabuntur, meritò quæritur. Sed si aliud est perire sine Lege, aliud judicari per Legem, & illud est gravius, hoc autem levius: procul dubio non

^a MSS. plerique carent hisce verbis, ita potest accipi, & propter justitiam quam in vobis oderunt.

2. Cor. 2. 16.

Matth. 10. 40.
Luc. 10. 16.
2. Cor. 13. 3.

Rom. 2. 12.

Sunt isti in hac poena leviori ponendi, quia neque in Lege peccaverunt, sed omnino Legem Christi accipere noluerunt, & eam quantum ad ipsos adtinet, omnino nullam esse voluerunt. Illi autem peccant in Lege qui sunt in Lege, id est, qui eam suscipiunt, eamque sanctam, & mandatum sanctum & justum & bonum fatentur; sed infirmitate non implent, quod ab ea rectissime præcipi dubitare non possunt. Hi sunt qui aliquo modo forsitan possint ab eorum, qui sine Lege sunt, perditione discerni: si tamen quod Apostolus ait, per Legem judicabuntur, sic accipiendum est tamquam dixerit, non peribunt; quod mirum si ita est. Neque enim de infidelibus & fidelibus erat sermo ut hoc diceret, sed de gentibus & Judæis: qui certè utrique nisi in eo Salvatore salventur, qui venit quærere quod perierat, ad perditionem sine dubio pertinebunt. Quamvis dici possit, alios gravius, alios levius perituros, id est, alios graviores, alios leviores poenas in sua perditione passuros. Ille enim perire Deo dicitur, quisquis ab illa beatitudine quam dat sanctis suis, per supplicium separatur: tanta est autem suppliciorum, quanta est diversitas peccatorum; quæ quomodo se habeat, altius judicat sapientia divina, quàm conjectura scrutatur aut effatur humana. Isti certè ad quos venit, & quibus locutus est Christus, non habent de magno infidelitatis peccato illam excusationem, qua possint dicere, Non vidimus, non audivimus: sive non acceptaretur ista excusatio ab illo cujus inscrutabilia sunt judicia, sive acceptaretur, & si non ut ab omni damnatione liberarentur, certè ut aliquantò lenius damnarentur.

5. *Qui me odit, inquit, & Patrem meum odit.* Hic nobis fortasse dicatur, Quis potest odisse quem nescit? Et utique antequam diceret, Si non venissem & locutus eis fuisset, peccatum non haberent: dixerat discipulis suis, Hæc facient vobis, quia nesciunt eum quæ misit me. Quomodo ergo nesciunt & oderunt? Si enim non quod est ipse, sed nescio quid aliud de illo opinantur: non utique ipsum, sed illud inveniuntur odisse quod fingunt, aut errando potius suspicantur. Et tamen nisi possent homines odisse quod nesciunt, non veritas utrumque dixisset, quia ejus Patrem & nesciunt & oderunt. Sed quomodo id fieri possit, si adjuvante Domino per nos demonstrari potest; quia hæc disputatio est jam claudenda, nunc non potest.

TRACTATUS XC.

In illud, Qui me odit, & Patrem meum audit.

1. *A*UDISTIS Dominum dicentem, *Qui me odit, & Patrem meum odit*, qui superius dixerat, Hæc facient vobis, quia nesciunt eum qui misit me. Non itaque dissimulanda nascitur quæstio, quomodo possint odisse quem nesciunt. Si enim Deum non quod est ipse, sed nescio quid aliud eum suspicantur aut credunt, & hoc oderunt; utique non ipsum oderunt, sed quod sua mendaci suspitione vel vana credulitate concipiunt: si autem quod est, hoc de illo sentiunt, quomodo eum nescire dicuntur? Et de hominibus quidem fieri potest, ut eos sæpe quos numquam vidimus, diligamus: ac per hoc nec illud à contrario impossibile est, ut eos quos numquam vidimus, oderimus. Famâ quippe de aliquo sermocinante seu bene seu malè, fit non immeritò ut amemus vel oderimus ignotum. Sed si fama sit verax, quomo-

do est de quo vera didicimus, dicendus ignotus? An quia ejus faciem non vidimus? Quam cum & ipse non videat, nulli tamen potest notior esse quàm sibi. Non igitur in ejus facie corporali nobis intimatur cujusque notitia. Sed tunc nobis ad cognitionem patet, quando ejus mores & vita non latet. Alioquin nec seipsum nosse quisquam potest, qui videre faciem suam non potest. Sed utique tantò certius quàm notus est aliis ipse se novit, quantò certius interiore conspectu potest videre quod sapit, videre quod cupit, videre quod vivit: quæ cum aperiuntur & nobis, tunc verè fit cognitus nobis. Hæc itaque quoniam plerumque ad nos de absentibus vel etiam mortuis, sive famâ, sive litteris perferuntur, hinc fit ut sæpe quos numquam facie corporis vidimus, (non tamen quos omnino nescimus,) vel oderimus homines, vel amemus.

2. Sed plerumque in eis nostra credulitas fallitur: quia nonnumquam & historia, & multò magis fama mentitur. Pertinet autem ad nos ne perniciofa opinione fallamur, ut quia non possumus hominum indagare conscientiam, de ipsis rebus habeamus veram certamque sententiam. Hoc est, ut si ille vel ille homo utrùm sit impudicus pudicusve nescimus, oderimus tamen impudicitiam, & pudicitiam diligamus: & si illum vel illum injustum esse justumve nescimus, amemus tamen justitiam, & injustitiam detestemur; non quas nobis ipsi errando confingimus, sed quas fideliter, hanc appetendam, illamque vitandam in Dei veritate conspiciamus, ut cum de ipsis rebus quod appetendum est appetimus, quod devitandum est devitamus, ignoscatur nobis quod de occultis hominum aliter quando, immo assidue non vera sentimus. Hoc enim ad humanam tentationem pertinere arbitrator, sine qua duci ista non potest vita, ita ut Apostolus diceret, Tentatio vos non apprehendat nisi humana. Quid enim tam humanum quàm non posse inspicere cor humanum; & ideo non ejus latebras perscrutari, sed plerumque aliud quàm id quod ibi agitur suspicari? Quamquam & in his rerum tenebris humanarum, hoc est, cogitationum alienarum, etsi suspensiones intelligere non possumus, quia homines sumus; judicia tamen, id est, definitas firmasque sententias continere debemus, nec ante tempus quidquam judicare, donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis; & tunc laus erit unicuique à Deo. Quando ergo non erratur in rebus, ut recta sit improbatio vitiorum virtutumque probatio; profectò si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio.

3. Per has autem humanorum cordium tenebras, res multum miranda & multum dolenda contingit, ut eum nonnumquam quem injustum putamus, & tamen justus est & justitiam in eo nescientes diligimus, devitemus, aversemur, à nostro prohibeamus accessu, communem cum illo vitam victumque habere nolimus; eumque etiam, si disciplinæ imponendæ necessitas cogit, sive ne aliis noceat, sive ut fiat ipse correctior, asperitate salubri persequamur; & hominem bonum tamquam malum affligamus, quem nescientes amamus. Hoc fit, si quis, verbi gratiâ, cum sit pudicus, à nobis creditur impudicus. Sine dubio enim si pudicum diligo, hoc est ipse quod diligo: ergo etiam ipsum diligo, & nescio. Et si impudicum odi, non ergo ipsum odi; quia non est quod odi: & tamen dilecto meo,

meo, cum quo semper in caritate pudicitiae habitat anima mea, facio ignarus injuriam, non errans in discretionem virtutum atque vitiorum, sed in cordium tenebris humanorum. Proinde sicut fieri potest ut homo bonus hominem bonum oderit nesciens, vel potius diligat nesciens: (ipsum enim diligit cum bonum diligit, quia id quod est ille, hoc iste diligit;) oderit autem nesciens non ipsum, sed quod putat esse ipsum: ita fieri potest ut etiam homo injustus hominem oderit justum, & dum aestimat se sui similem injustum diligere, nesciens diligit justum; & tamen dum eum credit injustum, diligat non ipsum, sed quod putat esse ipsum. Quemadmodum autem hominem, sic & Deum. Denique si interrogarentur Judæi, utrum diligere Deum; quid se aliud quam diligere responderent, nec ex animo mentientes, sed errando potius opinantes? Quomodo enim diligerent Patrem veritatis, qui haberent odio veritatem. Nolunt enim sua facta damnari, & hoc habet veritas ut talia facta damnentur: tantum igitur oderunt veritatem, quantum oderunt suas poenas, quas talibus irrogat veritas. Nesciunt autem illam esse veritatem, quæ tales quales ipsi sunt damnat: oderunt ergo quam nesciunt; & cum illam oderunt, profecto & eum de quo nata est nisi odisse non possunt. Ac per hoc quia veritatem qua judicante damnantur, de Patre Deo natam nesciunt; utique etiam ipsum & nesciunt, & oderunt. O miseros homines, qui cum esse volunt mali, nolunt esse veritatem qua damnantur mali. Nolunt enim eam esse quod est, cum seipsos debeant nolle esse quod sunt; ut ipsa manente mutentur, ne ipsa judicante damnentur.

TRACTATUS XCI.

In hæc verba, Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, &c.

I. **D**IXERAT Dominus, Qui me odit, & Patrem meum odit. Utique enim qui odit veritatem, necesse est oderit & à quo veritas nata est: unde jam quantum datum est, locuti sumus. Deinde addidit unde nobis nunc loquendum est, *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Peccatum illud scilicet magnum, de quo & superius ait, Si non venissem, & locutus eis fuisset, peccatum non haberent. Hoc est peccatum quo in eum loquentem & operantem non crediderunt. Neque enim nullum habebant peccatum, antequam loqueretur eis, & operaretur in eis; sed hoc peccatum quo in eum non crediderunt, ideo sic commemoratur, quia ipso peccato tenentur & cetera. Hoc enim si non haberent, & in eum crederent, dimitterentur & cetera.

2. Sed quid est hoc quod cum dixisset, *Si opera non fecissem in eis*, mox addidit, *quæ nemo alius fecit?* Nulla quippe in operibus Christi videntur esse majora quam suscitatio mortuorum: quod scimus etiam antiquos fecisse Prophetas. Fecit enim Elias, fecit Elisæus & cum in hac carne viveret, & cum in suo monumento sepultus jaceret. Nam quidam portantes mortuum, cum irruentibus hostibus eò refugissent, eumque ibi posuissent, continuo resurrexit. Fecit tamen aliqua Christus, quæ nemo alius fecit: quod quinque millia hominum de quinque, & quatuor millia de septem panibus pavit; quod super aquas ambulavit, & Petro ut hoc faceret præstitit; quod aquam mutavit in vinum; quod

Tom. III. Pars II.

Aperuit oculos cæci nati, & alia multa quæ commemorare longum est. Sed respondetur nobis, & alios fecisse quæ ipse non fecit, & quæ nemo alius fecit. Quis enim nisi Moyses Ægyptios plagis tantisque percussit, diviso mari populum duxit, manna de cælo esurientibus impetravit, aquam de petra sitientibus fudit? Quis nisi Jesus Nave populo transiuro Jordanis fluentia divisit, & currentem solem emissâ ad Deum oratione frenavit & fixit? Quis præter Samson propter suam sitim maxillâ mortui asini exundante satiatus est? Quis præter Eliam curru igneo in alta subvectus est? Quis præter Elisæum, quod paulò antè commemoravi, sepulto suo cadavere, cadaver alterius reddidit vitæ? Quis præter Daniele inter ora inclusorum secum leonum esurientium vixit innocuus? Quis præter tres viros, Ananiam, Azariam, Misælem, in flammis ardentibus & non urentibus deambulavit illæsus?

3. Prætereo cetera, quoniam hæc satis esse arbitror, quibus demonstretur & aliquos sanctos quædam opera miranda fecisse, quæ nemo alius fecit. Sed qui tam multa vitia & malas valetudines vexationesque mortalium tanta potestate sanaret, nullus omnino legitur antiquorum. Ut enim taceantur quos jubendo, sicut occurrebant, salvos singulos fecit: Marcus evangelista quodam loco ait, Vespere autem facto cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes malè habentes, & dæmonia habentes, & erat omnis civitas ad januam congregata, & curavit multos qui vexabantur variis languoribus, & dæmonia multa ejiciebat. Id autem cum commemorasset Matthæus, etiam testimonium propheticum addidit dicens: Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras accepit, & ægritudines portavit. Item alio loco dicit Marcus, Et quocumque introibat in vicos, vel in villas, aut in civitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent; & quotquot tangebant eum, salvi fiebant. Hæc nemo alius fecit in eis. Sic enim intelligendum est quod ait, *in eis*, non inter eos vel coram eis: sed prorsus in eis, quia sanavit eos. Hæc quippe intelligi voluit quæ non solum facerent admirationem, verum etiam manifestam conferrent salutem, pro quibus beneficiis utique amorem, non odium retribuere debuerunt. Omnia quidem ceterorum miracula superat, quod est natus ex virgine, matrisque integritatem solus potuit nec conceptus violare nec natus: sed hoc nec coram eis factum est, nec in eis. Ad cognoscendam quippe hujus miraculi veritatem, non communi cum eis adspectu, sed discreto ab eis discipulatu Apostoli pervenerunt. Jam verò illud quod die tertia in carne in qua occisus fuerat, de sepulcro se reddidit vivum, & nunquam deinde moriturus cum illa ascendit in cælum, superat etiam cuncta quæ fecit: sed neque hoc factum est in Judæis, neque coram eis; & nondum hoc fecerat, quando dicebat, *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit.*

4. Nimirum ergo sunt illa, quæ in eorum valetudinibus tanta miracula salutis ostendit, quanta in illis antea nemo donavit: hæc enim viderunt, & hoc eis exprobrans adjungit, & dicit, * *Nunc autem viderunt, & oderunt & me & Patrem meum: sed ut adimpleatur sermo qui in Lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis.* Eorum Le-

Zz

Matth. 6.
21.

gem dicit, non ab ipsis inventam, sed ipsis datam: A
sicut dicimus, Panem nostrum quotidianum; quem
tamen à Deo petimus, addendo, da nobis. Grátis
autem odit, qui nullum ex odio commodum quæ-
rit, vel incommodum fugit: sic oderunt Dominum
impii: sic diligunt iusti, hoc est grátis, ut alia præ-
ter illum non expectent bona, quoniam ipse erit in
omnibus omnia. Quisquis verò altiùs adtenderit
Christum dicentem, *Si opera non fecissem in eis,*
quæ nemo alius fecit, (sed hæc & si Pater aut Spiritus-
sanctus fecit, nemo alius fecit, quia totius Tri- B
nitatis una substantia est:) inveniet ipsum fecisse, si
quando quispiam Dei homo tale aliquid fecit. Po-
test quippe in seipso cuncta per seipsum: nemo au-
tem potest aliquid sine ipso. Christus namque cum
Patre & Spiritu-sancto, non sunt tres dii, sed unus
Deus, de quo scriptum est, Benedictus Dominus
Deus Israël, qui facit mirabilia solus. Nemo ergo
alius fecit quæcumque opera in eis fecit: quoniam
quisquis alius homo aliquid eorum fecit, ipso fa-
ciente fecit. Hæc autem ipse, non illis facienti- C
bus fecit.

TRACTATUS XCII.

*In hæc verba, Cùm autem venerit paracletus
quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum ve-
ritatis, &c.*

I. **D**OMINUS Jesus in sermone, quem lo-
cutus est discipulis suis post cœnam pro-
ximus passioni, tamquam iturus & reli-
cturus eos præsentia corporali, cum omnibus au-
tem suis usque in consummationem sæculi futurus
præsentia spiritali, exhortatus est eos ad perferen-
das persecutiones impiorum, quos mundi nomine
nuncupavit: ex quo tamen mundo etiam ipsos dis-
cipulos se elegisse dixit, ut scirent se Dei gratia es-
se quod sunt, suis autem vitiis fuisse quod fuerunt.
Deinde persecutores & suos & ipsorum Judæos
evidenter expressit, ut omnino appareret etiam ip-
sos mundi damnabilis appellatione conclusos, qui
persequitur sanctos. Cùmque de illis diceret, quod
ignorarent eum à quo missus est, & tamen odif-
sent & Filium & Patrem, hoc est, & eum qui mis-
sus est, & eum à quo missus est, de quibus omni-
bus in aliis sermonibus jam differuimus: ad hoc per-

Iohan. 15.
25.

venit ubi ait, *Ut adimpleatur sermo qui in Lege eo-
rum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis.* De-
inde tamquam consequenter adjunxit, unde modò

disputare suscepimus. *Cùm autem venerit paracle-
tus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum ve-
ritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhi-*

*bebit de me: * & vos testimonium perhibebitis, quia ab
initio mecum estis.* Quid hoc pertinet ad illud quod

I. 24. &c.

dixerat, *Nunc autem & viderunt, & oderunt & me
& Patrem meum: sed ut impleatur sermo qui in Le-
ge eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis?*

An quia paracletus quando venit Spiritus veritatis,
eos qui viderunt & oderunt, testimonio manifestio-
re convicit? Immo verò etiam aliquos ex illis qui
viderunt, & adhuc oderant, ad fidem quæ per di- G
lectionem operatur, sui manifestatione convertit.
Hoc ut ita intelligamus, ita factum esse recolimus.
Venit enim die Pentecostes Spiritus-sanctus in cen-
tum - viginti homines congregatos, in quibus &
Apostoli omnes erant, qui illo adimpleti cùm lin-
guis omnium gentium loquerentur, plures ex his

Galat. 5. 6.

Act. 2. 2.

* MSS. qui aderant.

qui^a oderant, tanto miraculo stupefacti, (quando-
quidem viderunt loquente Petro tam magnum at-
que divinum testimonium perhiberi de Christo, ut
ille qui occisus ab eis inter mortuos deputabatur,
resurrexisse & vivere probaretur) compuncti corde
conversi sunt; & tanti sanguinis tam impiè atque
immaniter fusi indulgentiam perceperunt, ipso re-
dempti sanguine quem fuderunt. Christi enim san-
guis sic in remissionem peccatorum omnium fusus
est, ut ipsum etiam peccatum posset delere quo fu-
sus est. Hoc ergo intuens Dominus dicebat, *Odio
habuerunt me gratis: cùm autem venerit paracletus,
ille testimonium perhibebit de me,* tamquam diceret,
Odio me habuerunt, & occiderunt videntes: sed
tale de me paracletus testimonium perhibebit, ut
eos faciat in me credere non videntes.

2. *Et vos, inquit, testimonium perhibebitis, quia
ab initio mecum estis.* Perhibebit Spiritus-sanctus,
perhibebitis & vos. Quia enim ab initio mecum
estis, potestis prædicare quod nostis: quod ut mo-
dò non faciatis, illius Spiritus plenitudo nondum
adeft vobis. *Ille ergo testimonium perhibebit de me,
& vos perhibebitis:* dabit enim vobis fiduciam te-
stimonium perhibendi caritas Dei diffusa in cordi- Rom. 5. 5.
bus vestris, per Spiritum-sanctum qui dabitur vo-
bis. Quæ utique Petro adhuc defuit, quando mu-
lieris ancillæ interrogatione perterritus, non po-
tuit verum testimonium perhibere; sed contra suam
pollicitationem timore magno compulsus est ter-
negare. Timor autem iste non est in caritate, sed
perfecta caritas foras mittit timorem. Denique
ante passionem Domini, servilis timor ejus inter-
rogatus est à femina servitutis; post resurrectionem
verò Domini liberalis ejus amor ab ipso principe li-

Matth. 26.
70.

I. Iohan. 4.
18.

Iohan. 21.
15.

bertatis: & ideo ibi turbabatur, hîc tranquillabatur;
ibi quem dilexerat negabat, hîc quem negaverat
diligebat. Sed adhuc etiam tunc amor ipse infir-
mus fuerat & angustus, donec eum roboraret &
dilataret Spiritus-sanctus. Qui postea quàm illi est
abundantiâ gratiæ largioris infusus, sic ad perhi-
bendum de Christo testimonium quondam ejus fri-
gidum pectus accendit, atque illa priùs trepida quæ
veritatem suppresserant, ora reseravit, ut cùm
omnes in quos venerat Spiritus-sanctus, linguis
omnium gentium loquerentur, Judæorum circum-
stantibus turbis, solus ad testimonium de Christo
perhibendum præ ceteris promptius emicaret, ejus-
que interfectores de illius resurrectione confunde-
ret. Si quem delectat tam suaviter^b sanctum tale
spectaculum intueri, Actus Apostolorum legat: ibi
beatum Petrum quem negantem doluerat, stupeat
prædicantem: ibi linguam illam videat ad fiduciam
à diffidentia & ad libertatem à servitute transla-
tam, tot linguas inimicorum convertere ad Chri-
sti confessionem, quarum non valendo unam fer-
re, versa fuerat in negationem. Quid plura? Tan-
tus in illo fulgor gratiæ, tanta Spiritus-sancti pleni-
tudo apparebat, tanta de ore prædicantis pretiosissi-
mæ veritatis pondera procedebant, ut ingentis
multitudinis adversarios interfectores Christi Ju-
dæos faceret pro illo paratos mori, à quibus cum
illo formidabat occidi. Hoc fecit Spiritus-sanctus
tunc missus, antè promissus. Ista Dominus magna
atque miranda sua beneficia prævidebat, quando
dicebat, *Et viderunt, & oderunt & me & Patrem
meum, ut adimpleatur sermo qui in Lege eorum scrip-
tus est, quia odio habuerunt me gratis: cùm autem ve-*

Act. 2. 14.

I I ^b In tribus MSS. tam suaviter sapidum.

nerit *paracletus*, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis. Ille quippe testimonium perhibens & testes fortissimos faciens, abstulit Christi amicis timorem, & inimicorum odium convertit in amorem.

TRACTATUS XCIII.

De eo quod Dominus dicit, Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini: usque ad id, Sed hæc locutus sum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiscamini, quia ego dixi vobis.

IN his quæ præcedunt hoc Evangelii capitulum, Dominus discipulos suos ad inimicorum odia perferenda confirmans, suo quoque præparavit exemplo, ut eum imitando fierent fortiores: addens & promittens eis, quod venturus esset Spiritus-sanctus, qui de illo testimonium perhiberet, & adjiciens quod & ipsi fierent testes ejus, hoc utique in eis operante Spiritu-sancto. Sic enim ait, Ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis. Uti que quia ille perhibebit, etiam vos perhibebitis: ille in cordibus vestris, vos in vocibus vestris: ille inspirando, vos sonando: ut possit impleri, In omnem terram exivit sonus eorum. Parum quippe fuerat eos adhortari exemplo suo, nisi impletet Spiritu suo. Denique apostolus Petrus cum jam verba ejus audisset, ubi dixerat, Non est servus major domino suo, si me persecuti sunt, & vos persequentur; & hoc in illo jam videret impleri, in quo patientiam Domini sui, si exemplum sufficeret, debuit imitari: succubuit & negavit, non utique ferens quod illum ferre cernebat. Cum verè accepit donum Spiritus-sancti, quem negaverat prædicavit; & quem confiteri timuerat, non timuit profiteri. Prius enim exemplo quidem fuerat edoctus, ut quod fieri convenerat nosset: sed nondum fuerat virtute fultus, ut quod noverat faceret: instructus erat ut staret, sed non erat firmatus ne caderet. Quod postea quàm per Spiritum-sanctum factum est, annuntiavit usque ad mortem, quem negaverat timens mortem. Ideo Dominus in hoc consequenti capitulo, de quo nunc vobis loquendum est, Hæc, inquit, locutus sum vobis, ut non scandalizemini. Canitur quippe in Psalmo, Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Merito itaque promisso Spiritu-sancto, quo in eis operante fierent testes ejus, subjunxit, Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini. Cum enim caritas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis, fit pax multa diligentibus legem Dei, ut non sit illis scandalum.

2. Deinde quid passuri essent, jam exprimens ait, *Extra synagogas facient vos*. Quid autem mali erat Apostolis expelli de synagogis Judaïcis, quasi non inde fuerant se separaturi, etiamsi eos nullus expelleret? Sed nimirum hoc voluit denuntiare, quia Judæi Christum non fuerant recepturi, à quo isti non fuerant recessuri: & ideo futurum erat ut foras mitterentur cum illo, ab eis qui esse nollent in illo, hi qui esse non possent sine illo. Nam profectò quia non erat ullus alius populus Dei quàm illud semen Abraham, si agnoscerent & reciperent Christum, tamquam rami naturales in olea permanerent; nec aliæ fierent Ecclesiæ Christi, aliæ sy-

A nagogæ Judæorum: * eadem quippe essent, si in eodem esse voluissent. Quod quia noluerunt, quid restabat nisi ut remanentes extra Christum, extra synagogas facerent eos qui non relinquerent Christum? Accepto quippe Spiritu-sancto testes ejus effecti, non utique tales essent, de quibus dicitur, Multi principes Judæorum crediderunt in eum, sed propter metum Judæorum, ne pellerentur de synagogis, non audebant confiteri eum; dilexerunt enim gloriam hominum magis quàm Dei. Crediderunt ergo in eum, sed non sic quomodo eos volebat credere, qui dicebat, Quomodo potestis credere, gloriam ab invicem expectantes, & gloriam quæ à solo Deo est non quærentes? Discipulis ergo sic in eum credentibus, ut impleri Spiritu-sancto, hoc est dono gratiæ Dei, non sint de numero eorum, qui ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subiecti; nec de illorum, de quibus dictum est, Dilexerunt gloriam hominum magis quàm Dei: illa congruit prophetia, quæ de ipsis invenitur impleta, Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exsultabunt tota die, & in tua justitia exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum tu es: Merito eis dicitur, *Extra synagogas facient vos*: illi scilicet, qui zelum Dei habent, sed non secundum scientiam: propter quod ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, & eos expellunt qui non in sua, sed in Dei justitia exaltantur, nec expulsi ab hominibus erubescunt, quoniam gloria virtutis eorum ipse est.

3. Denique cum hoc eis dixisset, adjecit, * *Sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo*: * & hæc facient vobis, quia non cognoverunt Patrem neque me. Hoc est, non cognoverunt Deum nec ejus Filium, cui se in vobis occidendis præstare arbitrantur obsequium. Quæ verba Dominus ita subjecit, tamquam ex hoc consolaretur suos, qui de synagogis Judaïcis pellerentur. Prænuntians enim quæ mala essent pro ejus testimonio perpessuri, *Extra synagogas, inquit, facient vos*. Nec ait, Et venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Quid ergo ait? *Sed venit hora*: quemadmodum diceret, si aliquid boni post mala ista prædiceret. Quid sibi ergo vult, *Extra synagogas facient vos: sed venit hora*? Tamquam hoc dicturus fuisset, Separabunt illi quidem vos, sed ego vos colligam; aut, Separabunt quidem illi vos, sed venit hora lætitiæ vestræ. Quid ergo ibi facit hoc verbum quod ait, *Sed venit hora*, quasi consolationem eis promitteret post tribulationem: cum magis dicere debuisset videatur indicativo modo, Et venit hora? Sed non ait, Et venit, cum tribulationem super tribulationem, non consolationem post tribulationem venturam illis esse prædiceret. An fortè sic eos illa de synagogis separatio fuerat turbatura, ut mori mallent, quàm in hac vita sine Judæorum congregationibus immorari? Absit ut sic turbarentur, qui Dei, non hominum gloriam requirebant. Quid ergo est, *Extra synagogas facient vos; sed venit hora*: cum potius dicere debuisset videatur, Et venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo? Neque enim saltem dictum est, Sed venit hora ut interficiant vos, quasi ut eis mors pro consolatione illius separationis accideret: sed, *Venit, inquit, hora ut omnis qui in-*

* Aliquot MSS. eadem.

terfecit vos, arbitretur obsequium se prestare Deo. A
 Prorsus non mihi videtur aliud significare voluisse,
 nisi ut intelligerent atque gauderent tam multos se
 Christo adquisituros, cum de Judæorum congrega-
 tionibus pellerentur, ut eos non sufficeret pelle-
 re, sed non sinerent vivere, ne omnes ad nomen
 Christi sua prædicatione converterent, & ab ob-
 servatione Judaismi, tamquam divinæ veritatis,
 averterent. Hoc enim de Judæis dictum debemus
 accipere, de quibus dixerat, *Extra synagogas fa-*
ciant vos. Nam testes, id est, martyres Christi, B
 etiam si occisi sunt à gentilibus: non tamen illi ar-
 bitrati sunt Deo, sed diis suis falsis obsequium se
 prestare, cum hæc facerent. Judæorum autem
 omnis qui occidit prædicatores Christi, Deo se
 prestare putavit obsequium: credens quod defere-
 rent Deum Israël, quicumque converterentur ad
 Christum. Ut enim & ipsum Christum occiderent,
 ista ratione commoti sunt: nam eorum de hac re
 etiam verba conscripta sunt, Videtis quia totus
 mundus post eum abiit: si dimiserimus eum vivere,
 venient Romani, & tollent nobis & locum & gen-
 tem. Et quod Caiphas dixit, Expediit ut unus ho-
 mo moriatur pro populo, & non tota gens pereat.
 Et in hoc ergo sermone suos discipulos suo erexit
 exemplo, quibus dixerat, Si me persecuti sunt, &
 vos persequentur: ut quemadmodum illum occi-
 dendo, Deo se præstitisse obsequium putaverunt,
 sic etiam illos.

4. Ille itaque sensus est in his verbis, *Extra sy-*
nagogas faciant vos, sed nolite solitudinem formi-
 dare: separati quippe à congregatione eorum, tam
 multos in nomine meo congregabitis, ut illi me-
 tuentes ne templum quod erat apud eos, & omnia
 Legis veteris sacramenta deferantur, interficiant
 vos, sic fundentes sanguinem vestrum, ut Deo se
 prestare arbitrentur obsequium. Ecce est illud
 quod de his dixit Apostolus, Zelum Dei habent,
 sed non secundum scientiam: obsequium se putant
 prestare Deo, interficiendo famulos Dei. O error
 horrendus! Itane ut placeas Deo, percutis placen-
 tem Deo; & templum Dei vivum te feriente pro-
 sternitur, ne Dei templum lapideum deferatur? O
 execrabilis cæcitas! Sed ex parte in Israël facta est,
 ut plenitudo gentium intraret: ex parte, inquam,
 facta est, non ex toto. Non enim omnes, sed ali-
 qui ex ramis fracti sunt, ut insereretur oleaster.
 Nam Spiritu sancto implente discipulos Christi,
 cum linguis omnium gentium loquerentur, cum
 per eos divina miracula frequentarentur, & divina
 eloquia spargerentur, etiam occisus ita dilectus est
 Christus, ut ejus discipuli expulsi à congregationi-
 bus Judæorum, ex ipsis quoque Judæis ingentem
 multitudinem congregarent, & nullam solitudinem
 formidarent. Hinc ergo accensi ceteri reprobi &
 cæci, zelum Dei habentes, sed non secundum
 scientiam, & obsequium se prestare Deo creden-
 tes, occidebant eos. Sed pro illis occisus colligebat
 eos, qui de his futuris antequam occideretur, in-
 struxerat eos, ne ignaros atque imparatos animos
 mala inopinata & improvisa, quamvis citò transi-
 tura, turbarent, sed præcognita & patienter acce-
 pta ad bona sempiterna perducerent. Hanc enim
 fuisse causam ut hæc eis prænuntiaret, etiam ipse
 demonstravit adjungens, *Sed hæc locutus sum vobis,*
ut cum venerit hora eorum, reminiscamini quia ego
dixi vobis. Hora eorum hora tenebrosa, hora no-
 cturna. Sed in die mandavit Dominus misericor-

diam suam, & in nocte declaravit: quando nox Ju-
 dæorum separatam à se diem Christianorum nulla
 confusione fuscavit; & quando carnem occidere
 potuit, fidem tenebrare non potuit.

TRACTATUS XCIV.

De eo quod dicit Iesus, Hæc autem vobis ab initio
non dixi, quia vobiscum eram: usque ad id,
Si autem abiero mittam eum ad vos.

I. CUM Dominus Iesus prædixisset discipu-
 lis suis persecutiones, quas passuri fuerant
 post ejus abscessum, subjunxit, atque
 ait, *Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobis-*
cum eram: nunc autem vado ad eum qui me misit. Ubi
 primum videndum est, utrum eis futuras non præ-
 dixerit antè passionem. Sed alii tres Evangelistæ satis
 eum prædixisse ista demonstrant, antequam ven-
 tum esset ad coenam: qua peractâ secundum Johan-
 nem ista locutus est, ubi ait, *Hæc autem vobis ab*
initio non dixi, quia vobiscum eram. An fortè hinc
 ista solvitur quæstio, quia & illi eum narrant passio-
 ni proximum fuisse cum hæc diceret? Non ergo ab
 initio quando cum illis erat, quia jam discessurus,
 jamque ad Patrem perrecturus hæc dixit: & ideo
 etiam secundum illos Evangelistas verum est quod
 hic dictum est, *Hæc autem vobis ab initio non dixi.*
 Sed quid agimus de fide Evangelii secundum Mat-
 thæum, qui hæc eis à Domino non solum cum jam
 esset Pascha cum discipulis coenaturus imminente
 passione, verum & ab initio denunciata esse com-
 memorat, ubi primum nominatim duodecim ex-
 primuntur Apostoli, & ad opera divina mittuntur?
 Quid sibi ergo vult quod hic ait, *Hæc autem vobis*
ab initio non dixi, quia vobiscum eram: nisi quia ea
 quæ hic dicit de Spiritu sancto, quod sit venturus
 ad eos & testimonium perhibiturus, quando malè
 illa passuri sunt, hæc ab initio eis non dixit, quia
 cum ipsis erat?

2. Consolator ergo ille vel advocatus (utrum-
 que enim interpretatur quod est Græcè paracle-
 tus,) Christo abscedente fuerat necessarius; &
 ideo de illo non dixerat ab initio quando cum illis
 erat, quia ejus præsentia consolabantur: abscessu-
 rus autem oportebat ut diceret illum esse venturum,
 per quem futurum erat ut caritate diffusa in cordi-
 bus suis verbum Dei cum fiducia prædicarent; &
 illo intrinsecus apud eos testimonium perhibente
 de Christo, ipsi quoque testimonium perhiberent;
 neque scandalizarentur cum inimici Judæi absque
 synagogis facerent eos, & interficerent arbitran-
 tes obsequium se prestare Deo: quoniam caritas
 omnia tolerat, quæ diffundenda erat in cordibus
 eorum per Spiritus sancti donum. Hinc ergo iste
 totus ducitur sensus, quia facturus eos erat marty-
 res suos, id est, testes suos per Spiritum sanctum:
 ut illo in eis operante, persecutionum quæcumque
 aspera tolerarent, nec frigerent à caritate præ-
 dicandi, illo divino igne succensi. Hæc ergo, in-
 quit, locutus sum vobis, ut cum venerit hora eo-
 rum, reminiscamini quia ego dixi vobis. Hæc scili-
 cet locutus sum vobis, non tantum quia passuri estis
 ista: sed quia cum venerit paracletus ille, testimo-
 nium perhibebit de me, ne ista timendo taceatis,
 unde fiet ut etiam vos testimonium perhibeatis.
Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum
eram, & ego vos consolabar meâ corporali præ-
 sentia exhibitâ humanis sensibus vestris, quam par-
 vuli capere poteratis.

Johan. 12.
19.
Johan. 11.
48. &c.

Rom. 10. 2.

Rom. 11. 25.

Act. 2. 2.
&c.

Johan. 16. 4.

Psal. 41. 9.

Johan. 16. 54.

Matth. 24.

Marc. 13. 9.

Luce 21. 32.

Matth. 10.

17.

1. Cor. 13. 7.

Rom. 5. 5.

Johan. 16. 4.

v. 5.

Ibidem.

Johan. 13.
36.

Act. 1. 9.

Johan. 16. 6.

v. 7.

Johan. 1. 32.

1. Cor. 5. 16.

Matth. 28.
20.Johan. 14.
23.

3. *Nunc autem vado ad eum qui me misit: & nemo*, inquit, *ex vobis interrogat me, Quò vadis*. Significat sic se iturum ut nullus interrogaret, quod palàm fieri visu corporis cernerent: nam superius interrogaverant eum quò esset iturus, & responderat eis se iturum quò ipsi tunc venire non possent. Nunc verò ita se promittit iturum, ut nullus eorum quò vadit interroget. Nubes enim suscepit eum quando adscendit ab eis, & euntem in cælum non verbis quæsierunt, sed oculis deduxerunt.

4. *Sed quia hæc locutus sum vobis: inquit, tristitia implevit cor vestrum*. Videbat utique quid illa sua verba in eorum cordibus agerent: spiritalem quippe nondum interiùs habentes consolationem, quam per Spiritum sanctum fuerant habituri, id quod exteriùs in Christo videbant, amittere meruebant: & quia se amissuros esse illum vèra denuntiantem dubitare non poterant; contristabatur humanus affectus, quia carnalis desolabatur adspectus. Non verat autem ille quid eis potius expediret, quia visus interior ipse est utique melior, quo eos consolaturus fuerat Spiritus sanctus: non cernentium corporibus ingesturus corpus humanum, sed seipsum credentium pectoribus infusus. Denique adjungit, *Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos*: tamquam diceret, Expedit vobis ut hæc forma servi auferatur à vobis: caro quidem factum Verbum habito in vobis; sed nolo me carnaliter adhuc diligatis, & isto lacte contenti semper infantes esse cupiatis: *Expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos*. Si alimenta tenera quibus vos alui, non subtraxero, solidum cibum non esuriatis; si carni carnaliter hæseritis, capaces spiritus non eritis. Nam quid est, *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos*? Numquid hîc positus, eum non poterat mittere? Quis hoc dixerit? Neque enim ubi ille erat, iste inde recesserat; & sic venerat à Patre, ut non maneret in Patre. Postremò quomodo eum etiam hîc constitutus non poterat mittere, quem scimus super eum baptizatum venisse atque mansisse: immo verò à quo scimus eum numquam separabilem fuisse? Quid est ergo, *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos*, nisi non potestis capere Spiritum, quamdiu secundum carnem persistitis nosse Christum? Unde ille qui jam acceperat Spiritum, Et si noveramus, inquit, secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus. Etiam ipsam quippe carnem Christi non secundum carnem novit, qui Verbum carnem factum spiritualiter novit. Hoc nimirum significare voluit magister bonus dicendo, *Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos*.

5. Christo autem discedente corporaliter, non solum Spiritus sanctus, sed & Pater & Filius illis adfuit spiritualiter. Nam si ab eis sic abscessit Christus, ut pro illo, non cum illo in eis esset Spiritus sanctus: ubi est ejus promissio dicentis, Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem sæculi: &, Veniemus ad eum ego & Pater, & mansionem apud eum faciemus: cum & Spiritum sanctum ita se promiserit esse missurum, ut cum eis esset in æternum? Ac per hoc cum ex carnalibus vel animalibus essent spirituales futuri, profectò & Patrem & Filium & Spiritum sanctum capacius fuerant habituri. In nullo autem credendus est esse Pater sine Filio & Spiritu sancto, aut Pater & Filius sine Spi-

ritu sancto, aut Filius sine Patre & Spiritu sancto aut sine Patre & Filio Spiritus sanctus, aut Pater & Spiritus sanctus sine Filio: sed ubi eorum quilibet unus, ibi trinitas Deus unus. Oportebat autem ita insinuari Trinitatem, ut quamvis nulla esset diversitas substantiarum, singillatim tamen commendaretur distinctio personarum: ubi eis qui rectè intelligunt, numquam videri potest separatio naturarum.

6. Quod autem sequitur, * *Et cum venerit ille*, Johan. 15. *arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio*: v. 8. * *de peccato quidem, quia non credunt in me: de justitia verò, quia ad Patrem vado, & jam non videtis me: de judicio autem, quia princeps hujus mundi* v. 9. *judicatus est*: tamquam solum sit peccatum non credere in Christum, & tamquam ipsa sit justitia non videre Christum, & tamquam ipsum sit judicium quòd princeps hujus mundi, hoc est diabolus judicatus est: valde latebrosus est, nec isto sermone coartandum, ne fiat obscurius brevitate, sed alio potius quantum Dominus adjuverit explicandum.

TRACTATUS XCV.

In hæc verba superioris lectionis, Cum venerit ille arguet mundum de peccato, & de justitia, &c.

I. **P**ROMITTENS Dominus missurum se Spiritum sanctum, Cum venerit, inquit, Johan. 16. 8. *ille arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio*. Quid est hoc? Numquidnam Dominus Christus non arguit mundum de peccato, cum ait, Si non venissem & locutus eis fuisset, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo? Sed nequis fortè dicat hoc ad Judæos propriè pertinere, non ad mundum: nonne ait alio loco, Si de mundo essetis, mundus quod suum esset diligeret? Numquid non arguit de justitia, ubi ait, Pater juste, mundus te non cognovit? Numquid non arguit de judicio, ubi se ait sinistris esse dicturum, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus? Et multa alia reperiantur in sancto Evangelio, ubi de his Christus arguit mundum. Quid est ergo quod tamquam propriè tribuit hoc Spiritui sancto? An fortè quia Christus in Judæorum tantum gente locutus est, mundum non videtur arguisse, ut ille intelligatur argui qui audit arguentem? Spiritus autem sanctus in discipulis ejus toto orbe diffusis, non unam gentem intelligitur arguisse, sed mundum. Nam hoc illis ait adscensurus in cælum, Non est vestrum sci- Act. 1. 7. re tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate: sed accipietis virtutem Spiritus sancti supervenientis in vos, & eritis mihi testes in Jerusalem, & in tota Judæa, & in Samaria, & usque in fines terræ. Hoc est arguere mundum. Sed quis audeat dicere, quòd per discipulos Christi arguit mundum Spiritus sanctus, & non arguat ipse Christus, cum clamet Apostolus, An vultis experimentum accipere ejus qui in me loquitur Christus? Quos itaque arguit Spiritus sanctus, arguit utique & Christus. Sed quantum mihi videtur, quia per Spiritum sanctum diffundenda erat caritas in cordibus eorum, quæ foras mittit timorem, quo impediri possent, ne arguere mundum qui persecutionibus fremebat, auderent; propterea dixit, *Ille arguet mundum*: tamquam diceret, Ille diffundet in cordibus vestris caritatem; sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem. Sæpe autem di-

* *Supra*
Tract. 20.

ximus * inseparabilia opera esse Trinitatis: sed singillatim commendandas fuisse personas, ut non solum sine separatione, verum etiam sine confusione & unitas intelligatur & Trinitas.

Iohan. 16. 9.
69.

2. Exponit deinde quid dixerit *de peccato, & de justitia, & de iudicio. De peccato quidem*, inquit, *quia non crediderunt in me.* Hoc enim peccatum quasi solum sit, præ ceteris posuit: quia hoc manente cetera detinentur, & hoc discedente cetera remittuntur. *De justitia verò*, inquit, *quia ad Patrem vado, & jam non videbitis me.* Hic primò videndum est, si rectè quisque arguitur de peccato, quomodo rectè arguatur & de justitia. Numquid enim si arguendus est peccator propterea quia peccator est, arguendum putabit quisquam & justum propterea quia justus est? absit. Nam & si aliquando justus arguitur, ideo rectè arguitur, quia, sicut scriptum

Eccle. 7. 21.

est, Non est justus in terra, qui faciet bonum, & non peccabit. Quocirca etiam cum justus arguitur, de peccato arguitur, non de justitia. Quoniam &

Eccle. 7. 17.

in illo quod legimus divinitus dictum, Noli effici justus multum: non est notata justitia sapientis, sed superbia præsumptis. Qui ergo sit multum justus, ipso nimio sit injustus. Multum enim se facit justum, qui dicit se non habere peccatum; aut qui se putat non gratiâ Dei, sed sua voluntate sufficiente effici justum: nec rectè vivendo justus est, sed potius inflatus, putando se esse quod non est. Quo pacto igitur mundus arguendus est de justitia, nisi de justitia credentium? Arguitur itaque de peccato, quia in Christum non credit: & arguitur de justitia eorum qui credunt. Ipsa quippe fidelium comparatio, infidelium est vituperatio. Hoc & ipsa expositio satis indicat. Volens enim aperire quid dixerit, *De justitia verò*, inquit, *quia ad Patrem vado, & jam non videbitis me*: Non ait, & jam non videbunt me; de quibus dixerat, *quia non crediderunt in me.* Sed peccatum quid vocaret exponens, de illis locutus est dicens, *quia non crediderunt in me*: exponens autem quam diceret justitiam, de qua mundus arguitur, ad ipsos quibus loquebatur, se convertit, atque ait, *Quia ad Patrem vado, & jam non videbitis me.* Quapropter mundus de peccato quidem suo, de justitia verò arguitur aliena, sicut arguuntur de lumine tenebræ: Omnia enim quæ arguuntur, ait Apostolus, à lumine manifestantur. Quantum enim malum sit eorum qui non credunt, non solum per seipsum, verum etiam ex bono potest eorum apparere qui credunt. Et quoniam ista vox infidelium esse consuevit, Quomodo credimus quod non videmus? ideo credentium justitiam sic oportuit definiri, *Quia ad Patrem vado, & jam non videbitis me.* Beati enim qui non vident, & credunt. Nam & qui viderunt Christum, non in eo laudata est fides eorum, quia credebant quod videbant, id est filium hominis; sed quia credebant, quod non videbant, id est Filium Dei. Cum verò & ipsa forma servi subtracta eorum esset adspectibus, tum verò ex omni parte impletum est, Justus ex fide vivit. Est enim fides, sicut in Epistola quæ ad Hebræos est definitur, sperantium substantia, convictio rerum quæ non videntur.

Iohan. 10.
69.

Rom. 1. 17.
Habac. 2. 4.
Hebr. 11. 1.

3. Sed quid est, *Iam non videbitis me*? Non enim ait, Ad Patrem vado, & non videbitis me, ut temporis intervallum quo non videbitur, significasse intelligeretur, sive breve, sive longum, tamen utique terminatum: sed dicendo, *Iam non vi-*

* MSS. *judicatorem.*

debitis me, velut numquam eos de cetero visuros Christum, veritas prænuntiavit. Hæccine justitia est numquam Christum videre, & in eum tamen credere: cum propterea laudetur fides ex qua justus vivit, quoniam credit, quem modò non videt Christum, se aliquando esse visurum? Postremò secundum hanc justitiam, numquid dicturi sumus Paulum apostolum non fuisse justum, confitentem se Christum vidisse post adscensionem ejus in cælum, de quo utique jam tempore dixerat, *Iam non*

1. Cor. 15. 8.

videbitis me? Numquid secundum hanc justitiam justus non erat gloriosissimus Stephanus, qui cum lapidaretur, ait, Ecce video cælum apertum, & filium hominis stantem ad dexteram Dei? Quid ergo est, *Ad Patrem vado, & jam non videbitis me*, nisi quomodo sum, cum vobiscum sum? Tunc enim adhuc erat mortalis in similitudine carnis peccati, qui esurire poterat ac sitire, fatigari atque dormire: hunc ergo Christum, id est, talem Christum, cum transisset de hoc mundo ad Patrem, non erant jam visuri: & ipsa est justitia fidei, de qua dicit Apostolus, Etsi noveramus Christum secundum carnem, sed nunc jam non novimus. Erit itaque, inquit, vestra justitia, qua mundus arguetur, *quia vado ad Patrem, & jam non videbitis me*: quoniam in eum quem non videbitis credetis in me: & quando me videbitis, quod tunc ero, non videbitis me quod sum vobiscum modò; non videbitis humilem, sed excelsum; non videbitis mortalem, sed sempiternum; non videbitis judicandum, sed * judicandum: & de hac fide vestra, id est, justitia vestra, arguet Spiritus sanctus incredulum mundum.

Act. 7. 55.

2. Cor. 5. 16.

4. Arguet etiam *de iudicio, quia princeps hujus mundi judicatus est.* Quis est iste, nisi de quo ait alio loco, Ecce venit princeps mundi, & in me nihil inveniet; id est, nihil juris sui, nihil quod ad eum pertineat, nullum scilicet omnino peccatum? Per hoc enim est diabolus princeps mundi. Non enim cæli & terræ & omnium quæ in eis sunt, est diabolus princeps, qua significatione intelligitur mundus, ubi dictum est, Et mundus per eum factus est: sed mundi est diabolus princeps, de quo mundo ibi continuo subjungit atque ait, Et mundus eum non cognovit, hoc est homines infideles, quibus toto orbe terrarum mundus est plenus: inter quos gemit fidelis mundus, quem de mundo elegit, per quem factus est mundus; de quo ipse dicit, Non venit filius hominis ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Mundus eo judicante damnatur, mundus eo subveniente salvatur: quoniam sicut arbor foliis & pomis, sicut area paleis & frumentis, ita infidelibus & fidelibus plenus est mundus. Princeps ergo mundi hujus, hoc est princeps tenebrarum harum, id est infidelium: de quibus eruitur mundus, quibus dicitur, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: princeps mundi hujus de quo alibi dicit, Nunc princeps mundi hujus missus est foras, utique judicatus est: quoniam iudicio ignis æterni irrevocabiliter destinatus est. Et de hoc itaque iudicio quo princeps judicatus est mundi, arguitur à Spiritu sancto mundus: quoniam cum suo principe judicatur, quem b superbus atque impius imitatur. Si enim Deus, sicut dicit apostolus Petrus, peccantibus angelis non pepercit, sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in iudicio puniendos servari: quomodo non à Spiritu sancto de hoc iudicio mundus arguitur, quando in

Iohan. 16.

11.

Iohan. 14.

30.

Iohan. 1. 10.

Iohan. 3. 17.

Ephes. 5. 8.

Iohan. 11.

31.

1. Pet. 2. 4.

1 b *Lex. superbum atque impium*; nos hic ut in editis aliis & MSS.

Spiritu. sancto hæc loquitur Apostolus : Credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis suæ, quo peccata omnia detinentur : transeant in numerum fidelium, ne arguantur de justitia eorum, quos justificatos non imitantur : caveant futurum judicium, ne cum mundi principe judicentur, quem judicatum imitantur. Etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superborum supplicio terrenda est angelorum.

TRACTATUS XCVI.

In hæc verba, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò : cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.

IN isto sancti Evangelii capitulo, ubi Dominus ait discipulis suis, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*, prius quærendum illud occurrit, quomodo superius dixerit, Omnia quæ audiavi à Patre meo, nota feci vobis : & hîc dicat, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*. Verùm illud quomodo dixerit, quod nondum fecerat tamquam fecerit, sicut ea quæ futura sunt, Deum fecisse Prophetam testatur dicens, Qui fecit quæ futura sunt, jam cum ipsa verba tractaremus, ut potuimus, exposuimus. Nunc ergo quæ ista sint, quæ Apostoli tunc portare non poterant, vultis forsitan scire. Sed quis nostrum audeat eorum se dicere jam capacem, quæ illi capere non valebant ? Ac per hoc nec à me expectanda sunt ut dicantur, quæ fortè non caperem, si mihi ab alio dicerentur ; nec vos ea portare possitis, etiamsi ego tantus essem, ut à me ista quæ vobis altiora sunt audiretis. Et fieri quidem potest ut sint in vobis aliqui ad ea capienda jam idonei, quæ alii capere nondum valent ; & si non omnia de quibus magister Deus ille dicebat, *Adhuc multa habeo vobis dicere*, tamen eorum fortasse nonnulla : sed quænam sint ista quæ ipse non dixit, temerarium est velle præsumere ac dicere. Nam & mori pro Christo nondum erant idonei tunc Apostoli, quibus dicebat, Non potestis me sequi modò : unde primus eorum Petrus, qui hoc jam se posse præsumerat, aliud expertus est quàm putabat : & tamen postea & viri & mulieres, pueri & puellæ, juvenes & virgines, seniores cum junioribus innumerabiles martyrio coronati sunt, & posse inventæ sunt oves, quod tunc quando ista Dominus loquebatur, nondum poterant portare pastores. Numquid ergo debuit illis ovibus dici in illo tentationis articulo, quo certare usque ad mortem pro veritate oportebat, & pro Christi nomine vel doctrina sanguinem fundere ; numquid, inquam, debuit eis dici, Quis vestrum audeat idoneum martyrio se putare, cui Petrus idoneus nondum fuerat, quando eum os ad os ipse Dominus instruebat ? Sic itaque dixerit aliquis, non debere dici populis Christianis, audire cupientibus quæ sint de quibus Dominus tunc dicebat, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*, Si Apostoli nondum poterant, multò minùs vos potestis : quia fortè sic multi possunt audire, quod tunc nondum poterat Petrus, sicut multi possunt martyrio coronari, quod tunc nondum poterat Petrus : præsertim jam misso Spiritu. sancto, qui tunc nondum erat missus, de quo continuo subjun-

xit, atque ait, *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem* : sic utique demonstrans illos ideo quæ habebat dicere, portare non posse, quia nondum ad eos venerat Spiritus. sanctus.

2. Ecce concedamus ut ita sit, multos ea modò portare posse jam misso Spiritu. sancto, quæ tunc eo nondum misso non poterant portare discipuli : numquid ideo scimus quæ sint quæ dicere noluit, quæ tunc sciremus si ab eo dicta legeremus vel audiremus ? Aliud est enim scire utrum à nobis vel à vobis portari possint : aliud autem scire quæ sint, sive portari possint, sive non possint. Quæ cum ipse tacuerit, quis nostrum dicat, Ista vel illa sunt ? Aut si dicere audeat, unde probat ? Quis enim est tam vanus aut temerarius, qui cum dixerit etiam vera quibus voluerit, quæ voluerit, sine ullo testimonio divino affirmet ea esse, quæ tunc Dominus dicere noluit ? Quis hoc nostrum faciat, & non maximam culpam temeritatis incurrat, in quo nec prophetica nec apostolica excellit auctoritas ? Nam profectò si eorum aliquid legissemus in libris canonica auctoritate firmatis, qui post ascensionem Domini scripti sunt, parum fuerat hoc legisse, nisi illic id etiam legeretur, hoc ex eis esse quæ tunc Dominus noluit discipulis dicere, quia non poterant illa portare. Tamquam si, verbi gratiâ, ego dicerem, illud quod legimus in hujus Evangelii capite, In principio erat Verbum, & hoc erat in principio apud Deum, & alia quæ sequuntur, quoniam postea scripta sunt, nec ea Dominum Jesum dixisse narratum est, cum hîc esset in carne, sed hæc unus ex Apostolis ejus, ac Spiritu ejus sibi revelante conscripsit, ex his esse quæ noluit tunc Dominus dicere, quia ea discipuli portare non poterant, quis me audiat tam temere ista dicentem ? Si autem ubi hoc legimus, ibi hoc etiam legeremus, quis non tanto Apostolo crederet ?

3. Sed id quoque mihi videtur absurdissimè dici, ea tunc non potuisse portare discipulos, quæ de invisibilibus & altissimis rebus invenimus in Apostolicis litteris, quæ postmodum scriptæ sunt, nec ea Dominum quando cum illis visibiliter erat, dixisse narratur. Cur enim ea tunc ferre non poterant, quæ nunc in eorum libris quis non legat, quis non ferat, etiamsi non intelligat ? Nonnulla quidem homines infideles in Scripturis sanctis & non intelligunt cum legunt vel audiunt, & lecta vel audita ferre non possunt : sicut pagani, quod per eum qui crucifixus est, factus est mundus ; sicut Judæi, quod Filius Dei sit, qui eo modo quo ipsi celebrant sabbatum solvit ; sicut Sabelliani, quia Trinitas est Pater & Filius & Spiritus. sanctus ; sicut Ariani, quia æqualis est Patri Filius, & Patri ac Filio Spiritus. sanctus ; sicut Photiniani, quia non homo tantum similis nobis, sed etiam Deus Deo Patri æqualis est Christus ; sicut Manichæi, quod Christus Jesus per quem liberandi sumus, nasci in carne & de carne dignatus est : & ceteri omnes perverfarum ac diversarum sectarum homines, utique ferre non possunt, quidquid in Scripturis sanctis & in fide catholica reperitur, quod contra eorum proferatur errores : sicut nos ferre non possumus sacrilegas eorum vanitates & insanias mendaces. Quid est enim ferre non posse, nisi æquo animo non habere ? Sed omnia quæ post ascensionem

* Editi, ipso ac Spiritu ejus. Abest ipso à MSS.

I I b In editis, liberati. At in MSS. liberandi.

Domini canonica veritate atque auctoritate conscripta sunt, quis fidelis vel etiam catechumenus antequam Spiritum-sanctum baptizatus accipiat, non æquo animo legit atque audit, etiamsi nondum sicut oportet intelligit? Quomodo ergo aliquid eorum quæ post adscensionem Domini scripta sunt, non possent ferre discipuli, etiam nondum sibi misso Spiritu-sancto, cum omnia nunc ferant catechumeni nondum accepto Spiritu-sancto? Quia & si non eis fidelium sacramenta produntur, non ideo fit quod ea ferre non possunt: sed ut ab eis tantò ardentius concupiscantur, quantò eis honorabilius occultantur.

4. Quapropter, Carissimi, non à nobis expectetis audire quæ tunc noluit Dominus discipulis dicere, quia nondum poterant illa portare: sed potius in caritate proficite, quæ diffunditur in cordibus vestris per Spiritum-sanctum, qui datus est vobis, ut spiritu ferventes & spiritalia diligentes, spiritalem lucem spiritalemque vocem, quam carnales homines ferre non possunt, non aliquo signo corporalibus oculis apparente, nec aliquo sono corporalibus auribus instrepente, sed interiore conspectu & auditu nosse possitis. Non enim diligitur quod penitus ignoratur. Sed cum diligitur quod ex quantulacumque parte cognoscitur, ipsa efficitur dilectione ut melius & plenius cognoscatur. Si ergo in caritate proficiatis, quam diffundit in cordibus Spiritus-sanctus, docebit vos omnem veritatem: vel, sicut alii codices habent, deducet vos in omni veritate. Unde dictum est, Deduc me Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua. Sic fiet ut non à doctoribus exterioribus illa discatis, quæ noluit Dominus tunc dicere, sed sitis omnes docibiles Deo: ut ea ipsa quæ per lectiones atque sermones extrinsecus adhibitos didicistis & credidistis de natura Dei non corporea, nec loco aliquo inclusa, nec per infinita spatia locorum quasi mole distentâ, sed ubique tota & perfecta & infinita, sine nitoribus colorum, sine figuris lineamentorum, sine notis litterarum, sine serie syllabarum, ipsa mente conspicere valeatis. Ecce dixi aliquid quod fortè inde sit, & tamen accepistis; & non solum ferre potuistis, verum etiam libenter audistis. Sed ille magister interior, qui cum adhuc discipulis exterius loqueretur, ait, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*, si vellet nobis id quod de incorporea Dei natura dixi, intrinsecus ita dicere, sicut sanctis Angelis dicit, qui semper vident faciem Patris; nondum ea portare possemus. Proinde quod ait, *Docebit vos omnem veritatem*, vel, *Deducet vos in omni veritate*, non arbitrator in hac vita in cuiusquam mente posse compleri: (quis enim vivens in hoc corpore quod corrumpitur & aggravat animam, possit omnem cognoscere veritatem; cum dicat Apostolus, Ex parte scimus?) sed quia per Spiritum-sanctum fit, unde nunc pignus accepimus, ut ad ipsam quoque plenitudinem veniamus: de qua idem dicit Apostolus, Tunc autem facie ad faciem, & Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum: non quod in hac vita scit totum, quod usque ad illam perfectionem futurum nobis Dominus promisit per caritatem Spiritus, dicens, *Docebit vos omnem veritatem*, vel, *Deducet vos in omni veritate*.

5. Quæ cum ita sint, Dilectissimi, moneo vos in caritate Christi, ut seductores caveatis impuros &

obscenæ turpitudinis sectas, de quibus ait Apostolus, Quæ autem occultè fiunt ab istis, turpe est & dicere: ne cum horrendas immunditias docere cœperint, quas humanæ aures qualescumque sint, portare non possunt, dicant ipsa esse quæ Dominus ait, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*: & per Spiritum-sanctum asserant fieri, ut possint illa immunda & nefanda portari. Alia sunt mala, quæ portare non potest qualiscumque pudor humanus; & alia sunt bona, quæ portare non potest parvus sensus humanus: ista fiunt in corporibus impudicis, illa remota sunt à corporibus universis: hoc impura carne committitur, illud pura mente vix cernitur. Renovamini ergo spiritu mentis vestræ, & intelligite quæ sit voluntas Dei, quod bonum est & beneplacitum & perfectum: ut in caritate radicati & fundati, possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, altitudo & profundum, cognoscere etiam supereminentem scientiæ caritatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Isto enim modo vos docebit Spiritus-sanctus omnem veritatem, cum magis magisque diffundet in cordibus vestris caritatem.

TRACTATUS XCVII.

In eandem lectionem.

I. SPIRITUS-sanctus quem promisit Dominus se discipulis suis esse missurum, qui eos doceret omnem veritatem, quam tunc quando cum eis loquebatur, portare non poterant: de quo Spiritu-sancto, sicut dicit Apostolus, nunc pignus accepimus, quo verbo intelligeremus ejus plenitudinem nobis in vita alia reservari: ipse ergo Spiritus-sanctus & nunc docet fideles, quanta quisque potest capere spiritalia; & eorum pectora desiderio majore succendit, si quisque in ea caritate proficiat, qua & diligat cognita, & cognoscenda desideret: ita ut ea quoque ipsa quæ nunc quomodocumque cognoscit, nondum se scire sciat, sicut scienda sunt in ea vita, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit. Quo sciendi modo, si nunc ea vellet interior magister dicere, id est, nostræ menti aperire atque monstrare; humana infirmitas portare non posset. Unde me Vestra dilectio meminit jam locutum, cum sancti Evangelii verba tractarem, ubi Dominus ait, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*. Non ut in his Domini verbis nescio quæ secreta nimis abdita suspicemur, quæ cum dici à docente possint, portari à discente non possint: sed ea ipsa quæ in doctrina religionis in quorumlibet hominum notitia legimus & scribimus, audimus & dicimus, si vellet eo modo nobis Christus dicere, sicut ea dicit Angelis sanctis in seipso unigenito Patri Verbo, Patrique coæterno, quinam portare homines possent, etiam si jam essent spirituales, quales adhuc Apostoli non fuerunt, quando ista eis Dominus loquebatur, qualesque postea veniente sancto Spiritu facti sunt? Nam utique quidquid de creatura sciri potest, minus est ipso Creatore, qui summus & verus & immutabilis est Deus. Et quis eum tacet? Ubi non à legentibus, disputantibus, quærentibus, respondentibus, laudantibus, cantantibus, quoquo modo sermocinantibus, postremò ab ipsis etiam blasphemantibus nominatur? Et cum eum nemo taceat, quis est qui eum sicut intelligendus

Catechumenis sacramenta fidelium cur non prodantur.

Rom. 5. 5.

Grac. idem ylicet.

Psal. 85. 11.

Isa. 54. 13.

Johan. 6. 45.

Matth. 13. 10.

Sap. 9. 15.

1 Cor. 13. 9.

2 Cor. 1. 12.

1 Cor. 13. 12.

Manichæos tacite nominat.

Ephes. 5. 12.

Ep. 4. 23.

Rom. 12. 2.

Ep. 3. 17.

6.

2 Cor. 1. 22.

6. 5. 5.

Isa. 64. 4.

1 Cor. 2. 9.

Johan. 16. 12.

telligendus est capiat, cum de oribus & auribus A hominum non recedat? Quis est cujus acies ad eum mentis accedat? Quis est qui eum Trinitatem esse scisset, nisi ipse sic innotescere voluisset? Et quis hominum jam istam fileat Trinitatem: & tamen quis hominum sicut Angeli sapiat Trinitatem? Ea ipsa ergo quæ de Dei æternitate, veritate, sanctitate, in promptu & palam sine cessatione dicuntur, ab aliis bene, ab aliis malè intelliguntur: immo ab aliis intelliguntur, ab aliis non intelliguntur. Qui enim malè intelligit, non intelligit. Ab eis ipsis autem à quibus bene intelliguntur, ab aliis minùs, ab aliis ampliùs mentis vivacitate cernuntur, & à nullo hominum sicut ab Angelis capiuntur. In ipsa ergo mente, hoc est, in interiore homine quodammodo crescitur, non solum ut ad cibum à lacte transeat, verum etiam ut ampliùs atque ampliùs cibus ipse sumatur. Non autem crescitur spatiosa mole, sed intelligentiâ luminosâ; quia & ipse cibus intelligibilis lux est. Ut ergo crescatis, eumque capiat, & quantò magis crescitis, tantò magis magisque capiat, non ab eo doctore, qui vestris auribus sonat, hoc est, forinsecus operando plantat & rigat, sed ab eo qui dat incrementum, petere ac sperare debetis.

1. Cor. 3. 6.

A Manichæorum secta deterrere.

Johan. 16. 12.

Prov. 9. 17.

2. Proinde sicut præterito sermone commonui, cavete, maximè qui parvuli estis, & adhuc alimentis lacteis indigetis, ne hominibus sub hac occasione deceptis ac deceptoribus, quia Dominus ait, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*, aurem curiosam præbeatis ad incognita scienda, cum mentes invalidas habeatis ad vera & falsa dijudicanda: maximè propter obscœnissimas turpitudines, quas docuit satanas animas instabiles atque carnales, ad hoc Deo sinente, ut ejus ubique sint tremenda judicia, & in comparatione impuræ nequitie dulcescat purissima disciplina: atque ut illi det honorem, timorem autem vel pudorem sibi, qui in illa mala vel illo regente non cecidit, vel illo inde levante surrexit. Cavete timendo & orando, ne irruatis in illud ænigma Salomonis, ubi mulier insipiens & audax, inops panis effecta, convocat prætereuntes dicens, Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtivæ dulcedinem. Hæc enim mulier vanitas est impiorum, cum sint insipientissimi, aliquid se scire opinantium, sicut de ista muliere dictum est, inops panis effecta. Quæ cum sit inops panis, promittit panes: id est, cum sit ignara veritatis, promittit scientiam veritatis. Occultos tamen panes promittit, quos dicit libenter attingi, & aquæ furtivæ dulcedinem: ut ea scilicet libentiùs & dulciùs audiantur & agantur, quæ palam in Ecclesia dici credique prohibentur. Ipsa quippe occultatione condiunt quodammodo nefarii doctores sua venena curiosis: ut ideo se existiment aliquid discere magnum, quia meruit habere secretum, & suaviùs hauriant insipientiam, quam putant scientiam, cujus prohibitam quodammodo furantur audientiam.

3. Hinc & nefarios ritus suos hominibus sacrilega curiositate deceptis vel decipiendis magicarum artium doctrina commendat. Hinc illæ illicitæ divinationes inspectis pecudum visceribus occisorum, aut vocibus & volatibus avium, aut signis multiformibus dæmonum, insufurrantur auribus hominum periturorum per colloquia perditorum. Propter hæc illicita atque punienda secreta, mulier illa non solum insipiens, verum audax etiam nuncupa-

Tom. III. Pars II.

tur. Sed hæc non solum à re ipsa, verum & à nomine nostræ religionis aliena sunt. Quid quod mulier hæc insipiens & audax, sub Christiano vocabulo tot scelestas hæreses condidit, tot nefandas fabulas finxit? Utinam tales quales in theatris sive cantantur, sive saltantur, sive mimica scurrilitate ridentur, & non quasdam tales, quales adversus Deum fingere potuisset sic illam doleamus insipientiam, ut miremur audaciam. Omnes autem insipientissimi hæretici, qui se Christianos vocari volunt, audacias figmentorum suorum, quas maximè exhorret sensus humanus, occasione Evangelicæ sententiæ colorare conantur, ubi Dominus ait, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*: quasi hæc ipsa sint quæ tunc discipuli portare non poterant, & ea docuerit Spiritus sanctus, quæ palam docere atque prædicare, quantalibet feratur audaciâ, spiritus erubescit immun-

4. Hos Apostolus in Spiritu sancto prævidens ait, Erit enim tempus quo sanam doctrinam non sustinebunt, sed secundum desideria sua magistros sibi coacervabunt prurientes auditu: & à veritate quidem auditum suum avertent, ad fabulas autem convertentur. Illa enim secreti furtique commemoratio qua dicitur, Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtivæ dulcedinem, pruritus facit audientibus in auribus spiritualiter fornicantibus, sicut pruritu quodam libidinis etiam in carne corrumpitur integritas castitatis. Audite itaque Apostolum talia prævidentem, & ea vitanda salubriter admonentem, Profanas, inquit, verborum novitates evita: multum enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum sicut cancer serpit. Et non ait verborum novitates, sed addidit, profanas. Sunt enim & doctrinæ religionis congruentes verborum novitates, sicut ipsum nomen Christianorum quando dici cœperit, scriptum est. In Antiochia enim primum post adscensionem Domini appellati sunt discipuli Christiani, sicut legitur in Actibus Apostolorum: & xenodochia & monasteria postea sunt appellata novis nominibus, res tamen ipsæ & ante nomina sua erant, & religionis veritate firmantur, qua etiam contra improbos defenduntur. Adversus impietatem quoque Arianorum hæreticorum novum nomen patris Homousion condiderunt: sed non rem novam tali nomine signaverunt: Hoc enim vocatur Homousion, quod est, Ego & Pater unum sumus, unius videlicet ejusdemque substantiæ. Nam si omnis novitas profana esset, nec à Domino diceretur, Mandatum novum do vobis: nec Testamentum appellaretur novum, nec cantaretur in universa terra Canticum novum. Sed profanæ sunt verborum novitates, ubi dicit mulier insipiens & audax, Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtivæ dulcedinem. Ab hac pollicitatione falsæ scientiæ prohibet etiam illo loco Apostolus ubi dicit, O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, & contradictiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Nihil enim sic amant isti quam scientiam promittere: & fidem rerum verarum quas credere parvuli præcipiuntur, velut imperitiam deridere.

5. Dicit aliquis, Nihilne spirituales viri habent in doctrina, quod carnalibus taceant, & spiritualibus eloquantur? Si respondero non habent, continuo mihi dicetur ex Epistola ad Corinthios apo-

A A a

1. Cor. 3. 1. » stoli Pauli, Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, A
 2. » sed quasi carnalibus, quasi parvulis in Christo lac
 » vobis potum dedi, non escam; nondum enim po-
 » teratis, sed nec adhuc quidem potestis, adhuc enim
 1. Cor. 2. 6. » estis carnales: & illud, Sapientiam loquimur inter
 Ibidem 13. perfectos: & illud, Spiritualibus spiritualia compa-
 14. » rantes; animalis autem homo non percipit quæ
 » sunt Spiritus Dei, stultitia enim est illi. Hoc totum
 quale sit, ne rursus propter hæc verba Apostoli pro-
 fanis vocum novitatibus secreta quærantur, & ea
 quæ debet castorum spiritus corpusque vitare, di-
 catur carnales sustinere non posse, sermone alio si
 Dominus donaverit, disputandum est, ut jam istum
 aliquando claudamus.

TRACTATUS XCVIII.

In eandem lectionem.

Iohann. 16. 1. **E**X verbis Domini nostri, ubi dicit, *Ad-
 12. huc multa habeo vobis dicere, sed non pote-
 stis portare modò*, exortam difficilem quæ-
 stionem me recolo distulisse, ut inde otiosius tra-
 ctaretur, quia illum modus competens compelle-
 bat finire sermonem. Nunc ergo quoniam tempus
 est promissa reddendi: pertractetur ut Dominus
 ipse donaverit, qui cordi nostro ut proponeretur
 ingessit. Hæc est autem quæstio, UTRUM SPI-
 RITALES HOMINES habeant aliquid in doctri-
 na, quod carnalibus taceant, & spiritualibus dicant.
 Quia si dixerimus, Non habent: respondebitur no-
 bis, Quid est ergo quod dicebat Apostolus scribens
 1. Cor. 3. 1. ad Corinthios, Non potui vobis loqui quasi spiri-
 2. » talibus, sed quasi carnalibus, quasi parvulis in Chri-
 » sto lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim
 » poteratis, sed nec adhuc quidem potestis, adhuc
 » enim estis carnales? Si autem dixerimus, Habent:
 timendum & cavendum est, ne sub hac occasione
 in occultis nefaria doceantur, & spiritualium nomi-
 ne velut ea quæ carnales capere non possunt, non
 solum excusatione dealbanda, verum etiam præ-
 dicatione laudanda videantur.

2. Primum ergo scire debet Caritas Vestra,
 quod ipse Christus crucifixus, quo velut lacte par-
 vulos aluisse se dicit Apostolus; ipsa verò caro ejus,
 in qua facta est vera mors ejus & vulnera vera con-
 fixi, sanguisque percussi, non eo modo à carnalibus
 quo ab spiritualibus cogitatur, & illis est lac, istis
 cibus; quia & si non audiunt amplius, intelligunt
 amplius. Non enim æqualiter mente percipitur,
 etiam quod in fide pariter ab utrisque recipitur. Ita
 1. Cor. 1. 23. fit ut prædicatus ab Apostolis Christus crucifixus,
 2. & Judæis esset scandalum, & gentibus stultitia, &
 ipsis vocatis Judæis & Græcis Dei virtus & Dei sa-
 pientia: sed carnalibus parvulis id tantum creden-
 do tenentibus, spiritualibus autem capacioribus id
 etiam intelligendo cernentibus; illis ergo tamquam
 lacteus potus, istis tamquam solidus cibus: non quia
 hoc illi aliter in populis, isti aliter in cubiculis co-
 gnoverunt; sed quod eodem modo utrique cum
 palam diceretur audiebant, pro suo modo quique
 capiebant. Cum enim Christus propterea sit cruci-
 fixus, ut in remissionem peccatorum sanguinem fun-
 deret, qua ejus Unigeniti passione divina gratia
 commendatur, ut nemo in homine gloriatur; quo-
 modo intelligebant Christum crucifixum qui adhuc
 1. Cor. 1. 12. dicebant, Ego sum Pauli? Numquid quomodo ipse
 Galat. 6. 14. Paulus qui dicebat, Mihi autem absit gloriari, nisi
 in cruce Domini nostri Jesu Christi? De ipso itaque

Christo crucifixo, & ipse cibus pro sua capacitate
 sumebat, & illos lacte pro eorum infirmitate nu-
 triebat. Denique illa quæ scripsit ad Corinthios,
 aliter utique ab ipsis parvulis, aliter à capacioribus
 posse intelligi sciens, ait, Si quis est inter vos pro- 1. Cor. 14.
 pheta aut spiritualis, agnoscat quæ scribo vobis, quia 37. 6c.
 Domini est mandatum: si quis autem ignorat, igno-
 rabitur. Solidam profectò voluit esse scientiam spi-
 ritualium, ubi non sola fides accomodaretur, sed
 certa cognitio teneretur: ac per hoc illi ea ipsa cre-
 debant, quæ spirituales insuper agnoscebant. Igno-
 rabitur autem, ait, qui ignorat: quia nondum ei
 revelatum est, ut quod credit sciat. Quod cum fit
 in hominis mente, ipse dicitur cognosci à Deo;
 quia Deus illum cognoscentem facit, sicut alibi ait,
 Nunc autem cognoscentes Deum, immo cogniti à Galat. 4. 9.
 Deo. Neque enim tunc cognoverat eos Deus, præ-
 cognitos & electos ante mundi constitutionem: sed Ephes. 1. 4.
 tunc eos seipsum cognoscere fecerat.

3. Hoc igitur primitus cognito, quod ea ipsa
 quæ simul audiunt spirituales atque carnales, pro suo
 quique modulo capiunt, illi ut parvuli, isti ut ma-
 jores, illi ut lactis alimentum, isti ut cibi solida-
 mentum: nulla videtur esse necessitas, ut aliqua se-
 creta doctrinæ taceantur, & abscondantur fideli-
 bus parvulis, seorsum dicenda majoribus, hoc est
 intelligentioribus; & hoc ideo faciendum putetur,
 quia dixit Apostolus, Non potui vobis loqui quasi
 spiritualibus, sed quasi carnalibus. Hoc ipsum enim
 quod non judicavit se scire in eis nisi Jesum Chri- 1. Cor. 2. 2.
 stum, & hunc crucifixum, ipsis non potuit loqui
 quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: quia id sicut
 spirituales capere non valebant. Quicumque autem
 spirituales inter eos erant, idem quod illi tamquam
 carnales audiebant, spirituali ipsi intellectu capie-
 bant: ut sic intelligatur quod ait, Non potui vobis 1. Cor. 3. 2.
 loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, ac si
 diceret, Non potuistis quasi spirituales, sed quasi
 carnales capere quod loquebar. Animalis enim ho- 1. Cor. 2. 14.
 mo, id est, qui secundum hominem sapit, animalis
 dictus ab anima, carnalis à carne, quia ex anima &
 carne constat totus homo: non percipit quæ sunt
 Spiritus Dei, id est, quid gratiæ credentibus crux
 conferat Christi; & putat hoc illa cruce actum esse
 tantummodo, ut nobis usque ad mortem pro veri-
 tate certantibus imitandum præberetur exemplum.
 Nam si scirent hujusmodi homines, qui nolunt esse
 nisi homines, quemadmodum Christus crucifixus
 factus sit nobis sapientia à Deo, & justitia, & san- 1. Cor. 1. 30.
 ctificatio, & redemptio, ut quemadmodum scrip-
 tum est, Qui gloriatur, in Domino gloriatur: pro-
 culdubio non gloriarentur in homine, nec carnali-
 ter dicerent, Ego quidem sum Pauli, ego autem
 Apollo, ego verò Cephæ: sed spiritualiter, Ego sum 1. Cor. 1. 12.
 Christi.

4. Verum illud adhuc quæstionem facit, quod
 in Epistola ad Hebræos legitur, Cum jam debere-
 tis in tempore ipso esse doctores, iterum doctrinâ in-
 digetis, quæ sint elementa sermonum Dei; & facti
 estis opus habentes lacte, non solido cibo. Omnis
 enim qui lactatur, inexpertus est verbum justitiæ;
 infans est enim. Perfectorum est autem solidus ci-
 bus, eorum qui per habitum exercitatos habent
 sensus, ad separandum bonum à malo. Hic enim
 videmus tamquam definitum esse quem perfectò-
 rum dicit solidum cibus; & hoc esse illud quod ad
 Corinthios scriptum est, sapientiam loquimur in- 1. Cor. 2. 6.
 ter perfectos. Quos autem perfectos voluerit hoc

» loco intelligi, subjecit atque ait, Qui per habitum
 » exercitatos habent sensus, ad separandum bonum
 à malo. Hoc ergo qui invalida & exercitata men-
 te non possunt, profectò nisi fidei quodam lacte
 teneantur, ut & invisibilia quæ non vident, & in-
 telligibilia quæ nondum intelligunt, credant, faci-
 lè ad vanas & sacrilegas fabulas promissione scien-
 tiæ ducuntur: ut & bonum & malum nonnisi cor-
 poralibus imaginibus cogitent, & ipsum Deum
 nonnisi aliquod esse corpus existiment, & malum
 nisi substantiam putare non possint; cùm sit potius
 ab immutabili substantia mutabilium substantiarum
 quidam defectus, quas fecit ex nihilo ipsa immuta-
 bilis & summa substantia, qui est Deus. Quod pro-
 fectò quisquis non solum credit: verum etiam exer-
 citatis interioribus animi sensibus intelligit, perci-
 pit, novit; non est jam metuendum ne seducatur
 ab eis qui malum putando esse substantiam quam
 non fecit Deus, mutabilem substantiam faciunt ip-
 sum Deum, sicut Manichæi, vel si quæ aliæ pestes
 ita desipiunt.

5. Sed mente adhuc parvulis, quos dicit Apo-
 stolus carnales lacte nutriendos, omnis de hac re
 sermo, quo agitur ut non solum credatur, verum
 etiam intelligatur sciaturque quod dicitur, per-
 cipere talia non valentibus onerosus est, faciliusque
 illos premit quam pascit. Ex quo fit ut spirituales ista
 carnalibus non omnimodo taceant, propter catho-
 licam fidem, quæ omnibus prædicanda est; nec ta-
 men sic differant, ut volentes ea perducere ad in-
 telligentiam non capacem, facilius fastidiri faciant
 in veritate sermonem, quam in sermone percipi ve-
 ritatem. Propterea dicit scribens ad Colossenses,
 Et si corpore absens sum, spiritu vobiscum sum,
 gaudens & videns ordinationem vestram, & id quod
 » deest fidei vestræ in Christo. Et ad Thessaloni-
 cenſes, Nocte ac die, inquit, abundantius oran-
 tes, ut videamus faciem vestram, & suppleamus
 » quæ defunt fidei vestræ. Intelligendi sunt utique ita
 primum catechizati, ut lacte alerentur, non solido
 cibo: cuius lactis ad Hebræos commemoratur uber-
 tas eis quos volebat cibi soliditate jam pascere.
 Propter quod ait, Ideoque remittentes initii Chri-
 sti verbum, in consummationem respiciamus: non
 iterum jacentes fundamentum pænitiæ ab ope-
 ribus mortuis, & fidei in Deum, lavacri doctrinæ
 & impositionis manuum, resurrectionis etiam mor-
 tuorum, & iudicii æterni. Hæc est lactis ubertas,
 sine quo non vivunt, qui jam quidem ratione utun-
 tur ut possint credere, sed bonum à malo, non cre-
 dendo tantum, verum etiam intelligendo (quod
 pertinet ad solidum cibum) separare non possunt.
 Quod autem in lactis commemoratione posuit &
 doctrinam, ipsa est quæ per symbolum traditur &
 orationem Dominicam.

6. Sed huic lacti absit ut sit contrarius cibus re-
 rum spiritualium firmâ intelligentiâ capiendus, qui
 Colossensibus & Thessalonicensibus defuit, & sup-
 plendus fuit. Quando enim suppletur quod defuit,
 non improbatur quod fuit. Nam & in ipsis quæ su-
 mimus alimentis, usque adeo non est lacti contra-
 rius solidus cibus, ut ipse lactescat, quò possit esse
 aptus infantibus, ad quos per matris vel nutricis
 pervenit carnem: sicut fecit etiam mater ipsa sa-
 pientia, quæ cùm sit in excelsis Angelorum solidus
 cibus, dignata est quodammodo lactescere parvu-
 lis, cùm Verbum caro factum est, & habitavit in

A nobis. Sed ipse homo Christus, qui vera carne, ve-
 ra cruce, vera morte, vera resurrectione sincerum
 lac dicitur parvulorum, cùm bene ab spiritualibus
 capitur, invenitur Dominus Angelorum. Proinde
 nec sic parvuli sunt lactandi, ut semper non intelli-
 gant Deum Christum; nec sic ab lactandi, ut dese-
 rant hominem Christum. Quod alio modo id ipsum
 ita dici potest: Nec sic lactandi sunt, ut creatorem
 numquam intelligant Christum; nec sic ab lactan-
 di, ut mediatorem umquam deferant Christum. In
 hoc quippe non convenit huic rei similitudo mater-
 ni lactis & solidi cibi, sed potius fundamenti: quia
 & puer quando ab lactatur, ut ab alimentis infantie
 jam recedat, inter solidos cibos non repetit ubera
 quæ sugebat: Christus autem crucifixus, & lac su-
 gentibus, & cibus est proficientibus. Fundamenti
 verò ideo est aptior similitudo, quia ut perficiatur
 quod struitur, additur ædificium, non subtrahitur
 fundamentum.

7. Quæ cùm ita sint, ô quicumque estis, qui
 C sine dubio multi estis parvuli in Christo, proficite
 ad solidum cibum mentis, non ventris. Proficite
 ad separandum bonum à malo, & magis magisque
 inhærete mediatori, per quem liberamini à malo:
 quod non est à vobis loco separandum, sed in vobis
 potius est sanandum. Quisquis autem vobis dixerit,
 Nolite credere verum hominem Christum, aut non
 à vero Deo corpus cujuslibet hominis vel cujuslibet
 animantis creatum, aut non à vero Deo vetus Te-
 stamentum datum, & si quid hujusmodi, hæc enim
 D vobis prius ideo non dicebantur; quando lacte nu-
 triebamini, quando ad vera capienda cor nondum
 habebatis idoneum: non vobis iste cibum præpa-
 rat, sed venenum. Propter quod beatus Apostolus
 eos alloquens qui sibi jam videbantur esse perfecti,
 cùm se imperfectum ipse dixisset, Quotquot ergo,
 inquit, perfecti, hoc sapiamus: & si quid aliter sa-
 pitis, hoc quoque vobis Deus revelabit. Et ne for-
 tē incurrerent in seductores, qui eos vellent à fide
 avertere promittendo scientiam veritatis, & hoc
 E putarent esse quod dixit Apostolus, id quoque vo-
 bis Deus revelabit; continuo subjunxit, Verumta-
 men in quod pervenimus, in eo ambulemus. Si quid
 ergo intellexeris quod non sit contra regulam ca-
 tholicæ fidei, ad quam velut viam, quæ te ducat ad
 patriam, pervenisti; & sic intellexeris, ut inde du-
 bitare omnino non debeas: adde ædificium, nolī
 tamen relinquere fundamentum. Sic debent majores
 docere aliquid parvulos, ut omnium Dominum
 Christum, & seipsis longè majores Prophetas &
 Apostolos non dicant aliquid fuisse mentitos. Non
 autem solum vaniloquos & mentis seductores fabu-
 losa & falsa garrientes, & in eis vanitatibus velut
 altam scientiam promittentes contra regulam fidei,
 quam catholicam suscepistis, cavere debetis: ve-
 rum etiam ipsos qui de ipsa divinæ immutabilitate
 naturæ vel incorporea creatura, sive Creatore ve-
 raciter disputant, & quod dicunt, omnino docu-
 mentis atque rationibus certissimis probant, & ta-
 men ab uno Dei & hominum mediatore conantur
 avertere, tamquam pestem insidiosiore ceteris
 fugite. Tales enim sunt de quibus dicit Apostolus,
 Quia cognoscentes Deum, non sicut Deum glori-
 ficaverunt. Quid enim prodest habere intelligen-
 tiam veram de immutabili bono, ei qui non tenet
 per quem liberetur à malo? Prorsus admonitio bea-
 tissimi Apostoli de vestris cordibus non recedat, Si

Manichæo-
rum erro-
res.

Philip. 3. 15.

Rom. 1. 21.

Gal. 1. 9.

» Pro τὸ πρῶτον firmamentum, legebat τὸ ὑπερμα id quod deest: sic etiam in epistola ad Paulinum, quæ nunc est 149.

quis vobis evangelizaverit præter quod accepistis, anathema sit. Non ait plus quàm accepistis: sed, præter quod accepistis. Nam si illud diceret, sibi ipse præjudicaret, qui cupiebat venire ad Thessalonicenses, ut suppleret quæ illorum fidei defuerunt. Sed qui supplet, quod minus erat addit, non quod inerat tollit: qui autem prætergreditur fidei regulam, non accedit in via, sed recedit de via.

8. Quod itaque ait Dominus, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*: adjicienda illis fuerant quæ nesciebant, non quæ didicerant evertenda. Et ille quidem, sicut in pristino sermone jam exposui, potuit hoc ita dicere, quia illa ipsa quæ docuerat, si vellet eis sic aperire, ut in illo concipiuntur ab Angelis, hoc infirmitas humana in qua adhuc erant, ferre non posset. Spiritualis autem homo quilibet potest alterum hominem docere quod novit, si perficiendo capaciores faciat Spiritus-sanctus, in quo & ipse doctor aliquid ampliùs addiscere potuit, ut sint ambo docibiles Deo. Quamquam & inter ipsos spirituales sunt utique aliis aliis capaciores atque meliores; ita ut quidam illorum ad ea pervenerit, quæ non licet homini loqui. Quam occasione vani quidam Apocalypsim Pauli, quam sana non recipit Ecclesia, nescio quibus fabulis plenam, stultissima præsumptione finxerunt: dicentes hanc esse, unde dixerat raptum se fuisse in tertium cælum, & illic audisse ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. Utcumque illorum tolerabilis esset audacia, si se audisse dixisset, quæ adhuc non licet homini loqui: cùm verò dixerit, quæ non licet homini loqui, isti qui sunt qui hæc audeant impudenter & infeliciter loqui? Sed jam istum sermonem hoc fine concludam: per quem vos esse cupio sapientes quidem in bono, integros autem à malo.

TRACTATUS XCIX.

In illud, Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet loquetur.

1. **Q**UID est quod Dominus ait de Spiritu sancto, cùm eum venturum esse promitteret, & docturum discipulos ejus omnem veritatem, vel eos deducturum in omni veritate, *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet loquetur*? Simile est enim hoc ei quod de se ipse dixit, Non possum à me facere quidquam, sicut audio judico. Sed illud cùm exponeremus, secundum hominem posse accipi diximus, ut obedientiam suam qua factus est obediens usque ad mortem crucis, prænuntiassent Filius videretur & in judicio futuram, quo vivos & mortuos judicabit; quia hoc per id facturum est quod filius hominis est. Propter quod dixit, Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio: quia in judicio non forma Dei qua æqualis est Patri, nec ab impiis videri potest, sed forma hominis apparebit, qua minoratus est etiam modico minùs ab Angelis: quamvis jam in claritate, non in pristina sit humilitate venturus, conspicuus tamen futurus & bonis & malis. Hinc ait & illud, Et potestatem dedit ei judicium facere, quoniam filius hominis est. In quibus verbis ejus manifestatur non eam formam præsentandam esse judicio, in qua cùm esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo; sed illam quam cùm semetipsum exinanisset, accepit. Semetipsum enim exinanivit formam servi accipiens: in qua videtur

etiam ad faciendum judicium obedientiam suam commendasse, cùm dixit, Non possum facere à meipso quidquam, sicut audio judico. Adam namque per cujus unius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, non sicut audivit, judicavit; quia quod audivit prævaricavit, & à semetipso fecit malum quod fecit; quia non Dei voluntatem, sed suam fecit: iste autem per cujus unius hominis obedientiam justii constituuntur multi, non solum obediens fuit usque ad mortem crucis, in qua est vivus judicatus à mortuis, sed obedientem se futurum promittens in ipso quoque judicio, quo est de vivis judicaturus & mortuis, Non possum, inquit, à meipso facere quidquam, sicut audio judico. Sed numquid de Spiritu sancto quod dictum est, *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet loquetur*, secundum hominem vel secundum assumptionem cujusquam creaturæ dictum esse audebimus opinari? Solus quippe in Trinitate Filius formam servi accepit, quæ forma illi ad unitatem personæ coaptata est, id est, ut Filius Dei & filius hominis unus sit Jesus Christus; ne non Trinitas, sed quaternitas prædicetur à nobis, quod absit à nobis. Propter quam personam unam ex duabus substantiis divinæ humanæque constantem, aliquando secundum id quod Deus est loquitur, ut est illud quod ait, Ego & Pater unum sumus: aliquando secundum id quod homo est, sicuti est illud, Quoniam Pater major me est: secundum quod accepimus esse ab eo dictum & hoc unde nunc disputo, Non possum à meipso facere quidquam, sicut audio judico. In persona verò Spiritus-sancti quomodo accipiamus quod ait, *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet loquetur*: cùm in ea non sit alia divinitatis, alia humanitatis, vel alterius creaturæ cujuscumque substantia, magna exoritur difficultas.

2. Illud enim quod sicut columba Spiritus-sanctus apparuit specie corporali, visio fuit ad horam facta atque transacta: sicut etiam quando super discipulos venit, visæ sunt illis linguæ divisæ velut ignis, qui & insedit super unumquemque eorum. Qui ergo dicit columbam ad unitatem personæ Spiritui-sancto fuisse conjunctam, ut ex illa & Deo, (quia Spiritus-sanctus Deus est,) una Spiritus-sancti persona constaret; hoc etiam de illo igne compellitur dicere, ut intelligat nihil horum debere se dicere. Ista enim quæ de substantia Dei quoquo modo ut opus erat significanda, corporeis hominum sensibus se se intulerunt atque transierunt, ad horam divinitus facta sunt de creatura serviente, non de ipsa dominante natura, quæ in se manens quod vult movet, & quod vult immutabilis mutat. Sicut etiam vox illa de nube aures utique adtigit corporales, eumque sensum corporis qui vocatur auditus; nec tamen ullo modo credendum est Verbum Dei, quod est unigenitus Filius, quoniam Verbum dicitur, syllabis sonisque finiri: quia nec omnes simul sonare possunt cùm sermo sit, sed tamquam nascentes morientibus ordine suo soni quicumque succedunt, ut totum quod loquimur novissimâ syllabâ compleatur. Absit ut sic loquatur Pater ad Filium, hoc est, Deus ad Verbum suum Deum. Sed hoc eorum est capere, quantum ab homine capi potest, ad quos non lac pertinet, sed solidus cibus. Cùm igitur Spiritus-sanctus nulla susceptione hominis sit homo factus, nulla susceptione Angeli sit Angelus factus, nulla susceptione cujusquam crea-

turæ creatura sit factus; quomodo de illo intelligendum est quod Dominus ait, *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet loquetur*? Ardua quæstio, nimis ardua. Ipse adsit Spiritus, ut saltem sicut eam cogitare possumus, sic eloqui possimus, ac sic ad intelligentiam vestram pro mei moduli facultate perveniat.

3. Prius itaque nosse debetis, & intelligere qui potestis, credere autem qui intelligere nondum potestis, in ea substantia quæ Deus est, non quasi per corporis molem sensus locis propriis distributos, sicut in carne mortali quorumque animalium alibi est visus, alibi auditus, alibi gustus, alibi olfactus, per totum autem tactus. Absit hoc credere in illa incorporea immutabilique natura. Audire ergo ibi & videre, idipsum est. Dicitur & olfactus in Deo: unde dicit Apostolus, Sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suavitatis. Et gustus intelligi potest, secundum quem Deus & odit amaricantes, & nec frigidos nec calidos, sed tepidos evomit ex ore suo: & Deus Christus dicit, Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui me misit. Est etiam tactus ille divinus, unde dicit sponsa de sponso, Sinistra ejus sub capite meo, & dextera ejus complectetur me. Non sunt hæc in Deo per diversa corporis loca. Cum enim dicitur scire, ibi sunt omnia, & videre, & audire, & olfacere, & gustare, & tangere, sine ulla ejus mutatione substantiæ, sine ulla mole quæ in alia parte major, in alia minor: etiam in senibus puerili pectore cogitatur, quando Deus sic cogitatur.

4. Nec mireris quod ineffabilis Dei scientia, qua novit omnia, per varios humanæ locutionis modos, omnium istorum corporalium sensuum nominibus nuncupatur: cum & ipsa mens nostra, hoc est homo interior, cui uniformiter scienti per hos quinque veluti nuntios corporis diversa nuntiantur, quando immutabilem veritatem intelligit, eligit, diligit, & lumen videt de quo dicitur, Erat lumen verum; & verbum audit de quo dicitur, In principio erat Verbum; & odorem capit de quo dicitur, Post odorem unguentorum tuorum curremus; & fontem bibit, de quo dicitur, Apud te est fons vitæ; & tactu fruitur, de quo dicitur, Mihi autem adhærere Deo bonum est: nec aliud atque aliud, sed una intelligentia tot sensuum nominibus nuncupatur. Cum ergo de Spiritu-sancto dicitur, *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet loquetur*: multo magis ibi simplex natura, ubi verissime simplex est, vel intelligenda est vel credenda, quæ longè altèque naturam nostræ mentis excedit. Mutabilis quippe est mens nostra, quæ percipit discendo quod nesciebat, & amittit dediscendo quod sciebat; & veri similitudine fallitur, ut pro vero approbet falsum, & obscuritate sua quasi quibusdam tenebris impeditur, ne perveniat ad verum. Et ideo non est ista substantia verissime simplex, cui non hoc est esse quod nosse: potest enim esse, nec nosse. At illa divina non potest, quia id quod habet est. Ac per hoc non sic habet scientiam, ut aliud illi sit scientia qua scit, aliud essentia qua est; sed utrumque unum. Nec utrumque dicendum est, quod simpliciter unum est. Sicut habet Pater vitam in semetipso, nec aliud est ipse quàm vita quæ in ipso est; & dedit Filio habere vitam in semetipso, hoc est, genuit filium qui & ipse vita esset. Sic itaque debemus accipere quod de Spiritu-sancto

dictum est, *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet loquetur*, ut intelligamus non eum esse à semetipso. Pater quippe solus de alio non est. Nam & Filius de Patre natus est, & Spiritus-sanctus de Patre procedit: Pater autem nec natus est de alio, nec procedit. Nec ideo sanè aliqua disparitas in summa illa Trinitate cogitationi occurrat humanæ: nam & Filius ei de quo natus est, & Spiritus-sanctus ei de quo procedit, æqualis est. Quid autem illic intersit inter procedere & nasci, & longum est quærendo differere, & temerarium cum differueris definire: quia hoc & menti utcumque comprehendere, & si quid fortè mens inde comprehenderit, linguæ difficillimum est explicare, quantumlibet præsit doctor, quantumlibet adsit auditor. *Non ergo loquetur à semetipso*: quia non est à semetipso. *Sed quæcumque audiet loquetur*: ab illo audiet à quo procedit. Audire illi scire est: scire verò esse, sicut superius disputatum est. Quia ergo non est à semetipso, sed ab illo à quo procedit, à quo illi est essentia, ab illo scientia: ab illo igitur audientia, quod nihil est aliud quàm scientia.

5. Nec moveat, quod verbum futuri temporis positum est. Non enim dictum est, quæcumque audivit, aut quæcumque audit, sed *quæcumque audiet, loquetur*. Illa quippe audientia sempiterna est, quia sempiterna scientia. In eo autem quod sempiternum est, sine initio & sine fine, cujuslibet temporis verbum ponatur, sive præteriti, sive præsentis, sive futuri, non mendaciter ponitur. Quamvis enim natura illa immutabilis & ineffabilis non recipiat fuit & erit, sed tantum, est: ipsa enim veraciter est, quia mutari non potest; & ideo illi tantum convenerat dicere, Ego sum qui sum: &, Dices filiis Israël, Qui est misit me ad vos: tamen propter mutabilitatem temporum in quibus versatur nostra mortalitas & nostra mutabilitas, non mendaciter dicimus, & fuit, & erit, & est. Fuit, in præteritis sæculis, est in præsentibus, erit in futuris. Fuit, quia numquam defuit; erit, quia numquam deerit; est, quia semper est. Neque enim velut qui jam non sit, cum præteritis occidit, aut cum præsentibus velut qui non maneat labitur, aut cum futuris velut qui non fuerat orietur. Proinde cum secundum volumina temporum locutio humana variatur, qui per nulla deesse potuit aut potest aut poterit tempora, vera de illo dicuntur cujuslibet temporis verba. Semper itaque audit Spiritus-sanctus, quia semper scit: ergo & scivit, & scit, & sciet: ac per hoc & audivit, & audit, & audiet: quia sicut jam diximus, hoc est illi audire quod scire, & scire illi hoc est quod esse. Ab illo igitur audivit, audit, & audiet à quo est: ab illo est à quo procedit.

6. Hic aliquis forsitan quærat, utrum & à Filio procedat Spiritus-sanctus. Filius enim solius Patris est Filius, & Pater solius Filii est Pater: Spiritus autem sanctus non est unius eorum Spiritus, sed amborum. Habes ipsum Dominum dicentem, Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis: habes & Apostolum, Misit Deus, Spiritum Filii sui in corda vestra. Numquid duo sunt, alius Patris, alius Filii? absit. Unum enim corpus, ait, cum significaret Ecclesiam; moxque addidit, & unus Spiritus. Et vide quomodo illic impleat Trinitatem. Sicut vocati estis, inquit, in una spe vocationis vestræ. Unus Dominus; hic utique Christum intelligi voluit: restat ut etiam Patrem nominet: sequitur ergo, Una

^{Matth. 10. 20.} ^{Galat. 4. 6.} ^{Rom. 8. 11.} fides, unum baptisma: unus Deus & Pater omnium, qui super omnes, & per omnes, & in omnibus nobis. Cum ergo sicut unus Pater, & unus Dominus, id est Filius, ita sit & unus Spiritus; profecto amborum est: quandoquidem dicit ipse Christus Jesus, Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Et dicit Apostolus, Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra. Habes alio loco eundem Apostolum dicentem, Si autem Spiritus ejus qui suscitavit Jesum ex mortuis, habitat in vobis: hinc utique Spiritum Patris intelligi voluit: de quo tamen alio loco dicit, Quisquis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Et multa alia sunt testimonia, quibus hoc evidenter ostenditur, & Patris & Filii esse Spiritum, qui in Trinitate dicitur Spiritus-sanctus.

^{Johan. 4. 24.} 7. Nec ob aliud existimo ipsum vocari proprie spiritum: cum etiam si de singulis interrogemur, non possimus nisi & Patrem & Filium spiritum dicere; quoniam spiritus est Deus, id est, non corpus est Deus, sed spiritus. Quod ergo communiter vocantur & singuli, hoc proprie vocari oportuit eum qui non est unus eorum, sed in quo communitas apparet amborum. Cur ergo non credamus quod etiam de Filio procedat Spiritus-sanctus, cum Filii quoque ipse sit Spiritus? Si enim non ab eo procederet, non post resurrectionem se representans discipulis suis insufflasset dicens, Accipite Spiritum-sanctum. ^{Johan. 20. 22.} Quid enim aliud significavit illa insufflatio, nisi quod procedat Spiritus-sanctus & de ipso? Ad hoc pertinet etiam illud quod de muliere quæ fluxum sanguinis patiebatur, ait, Tetigit me aliquis, ego enim sensi de me virtutem exiisse. Nam virtutis nomine appellari etiam Spiritum-sanctum, & eo loco clarum est, ubi Angelus dicenti Mariæ, ^{Luca 1. 34.} Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco: respondit, Spiritus-sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: & ipse Dominus promittens eum discipulis, ait, Vos autem sedete in civitate quod usque induamini virtute ex alto: & iterum, Accipietis, inquit, virtutem Spiritus-sancti supervenientem in vos, & eritis mihi testes. De hac virtute credendus est dicere Evangelista, ^{Luca 6. 19.} Virtus de illo exibat, & sanabat omnes.

^{Johan. 15. 26.} ^{Johan. 7. 16.} 8. Si ergo & de Patre & de Filio procedit Spiritus-sanctus; cur Filius dixit, De Patre procedit? Cur putas, nisi quemadmodum ad eum solet referre & quod ipsius est, de quo & ipse est? Unde illud est quod ait, Mea doctrina non est mea, sed ejus qui me misit. Si igitur intelligitur hinc ejus doctrina, quam tamen dixit non suam, sed Patris; quanto magis illic intelligendus est & de ipso procedere Spiritus-sanctus, ubi sic ait De Patre procedit, ut non diceret De me non procedit? A quo autem habet Filius ut sit Deus, (est enim de Deo Deus,) ab illo habet utique ut etiam de illo procedat Spiritus-sanctus: ac per hoc Spiritus-sanctus ut etiam de Filio procedat, sicut procedit de Patre, ab ipso habet Patre.

9. Hinc utcumque etiam illud intelligitur, quantum a talibus quales nos sumus, intelligi potest, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere Spiritus-sanctus. Quoniam si & ipse Filius diceretur, amborum utique Filius diceretur, quod absurdissimum est. Filius quippe nullus est duorum, nisi patris & matris. Absit autem, ut inter Deum Patrem

A & Deum Filium tale aliquid suspicemur. Quia nec Filius hominum simul & ex patre & ex matre procedit: sed cum in matrem procedit ex patre, non tunc procedit ex matre, & cum in hanc lucem procedit ex matre, non tunc procedit ex patre. Spiritus autem sanctus non de Patre procedit in Filium, & de Filio procedit ad sanctificandam creaturam; sed simul de utroque procedit: quamvis hoc Filio Pater dederit, ut quemadmodum de se, ita de illo, quoque procedat. Neque enim possumus dicere quod non sit vita Spiritus-sanctus; cum vita Pater, vita sit Filius. Ac per hoc sicut Pater cum habeat vitam in semetipso, dedit & Filio habere vitam in semetipso: sic ei dedit vitam procedere de illo, sicut procedit & de ipso. Sequuntur autem verba Domini dicentis, ^{Johan. 16. 13.} *Et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. * Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. * Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Sed quia iste jam prolixus est, in alium sunt differenda sermonem.

TRACTATUS C.

In ejusdem lectionis verba postrema.

1. **C**UM promitteret Dominus venturum Spiritum-sanctum, Docebit vos, inquit, omnem veritatem, vel quod in nonnullis codicibus legitur, Deducet vos in omni veritate. Non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur. De quibus Evangelicis verbis jam quod donavit Dominus disputavimus: nunc ea quæ sequuntur adtendite. ^{Johan. 16. 13.} *Et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis.* Neque hinc est, quoniam planum est, immorandum: nihil enim habet questionis, cujus a nobis expositio flagitetur. Sed quod adjungit, ^{Johan. 16. 14.} *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis,* non negligenter est transeundum. Quod enim ait, *Ille me clarificabit,* potest intelligi, quia diffundendo in cordibus credentium caritatem, spiritalesque faciendo, declaravit eis quomodo Filius Patri esset æqualis, quem secundum carnem prius tantummodo noverant, & hominem sicut homines cogitabant. Vel certe quia per ipsam caritatem fiduciâ repleti & timore depulso annuntiaverunt hominibus Christum: ac sic fama ejus diffusa est toto orbe terrarum. Ut sic dixerit, *Ille me clarificabit,* tamquam diceret, Ille vobis auferet timorem, & dabit amorem, quo me ardentius prædicantes, gloriæ meæ per totum mundum dabitis odorem, commendabitis honorem. Quod enim facturi fuerant in Spiritu-sancto, hoc eundem Spiritum dixit esse facturum: quale est etiam illud, Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. ^{Matth. 10. 20.} Verbum quippe Græcum quod est *δοξάζει*, alius *clarificabit*, alius *glorificabit*, Latini interpretes in sua quisque translatione posuerunt: quoniam ipsa quæ Græcè dicitur *δόξα*, unde dictum est verbum *δοξάζει*, & claritas interpretatur & gloria. Gloriâ namque fit quisque clarus, & claritate gloriosus: ac per hoc quod utroque verbo significatur, idipsum est. Sicut autem definierunt antiqui Latinæ linguæ clarissimi auctores, Gloria est frequens de aliquo facta cum laude. Quæ cum est in hoc mundo facta de Christo, non Christo credenda est magnum ali-

* Editi, per omnia. At MSS. per omnes: nec nisi pauci addunt nobis in vers. sine. Porro in Græco est *δοξάζει* incerti generis: & ad finem

utur vobis, qua in voce consentiebat Vulg. in antiq. Corbeiens. Bibliis. Hunc locum transtulit August. in 15. lib. de Trinitate c. 27.